

Olla kaiken ja ei-minkään äärellä

Joutilaisuuden ja aktiivisen toiminnan jännite Pilvi Takalan teoksessa *The Trainee* (2008)

Ida Martikainen

Pro gradu -tutkielma

Median, musiikin ja taiteen tutkimuksen tutkinto-ohjelma, Taidehistoria

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2022

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Median, musiikin ja taiteen tutkimuksen tutkinto-ohjelma, Taidehistoria

Ida Martikainen

Olla kaiken ja ei-minkään äärellä. Joutilaisuuden ja aktiivisen toiminnan jännite Pilvi Takalan teoksessa *The Trainee* (2008)

Sivumäärä: 69

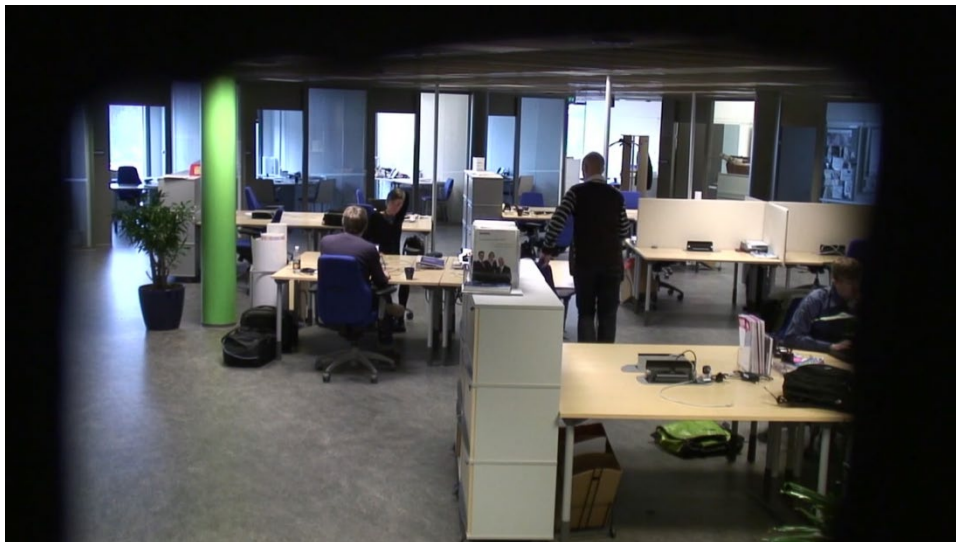
Pro gradu -tutkielma käsittelee suomalaisen taiteilijan Pilvi Takalan (s. 1981) teosta *The Trainee* vuodelta 2008 tarkastellen siinä ilmenevän joutilaisuuden jännitteisyyttä aktiiviseen toimintaan nähden kansainvälisen konsulttiyhtiön Deloitte Finlandin toimistolla. Tutkielman tutkimuskysymys jakautuu neljään osaan. Ensimmäisenä tarkastellaan sitä, miten joutilaisuuden voi määritellä tukeutuen mannermaisen fenomenologisen filosofian sekä eksistentialistisen filosofian teorioihin. Tärkeimmät teoreettiset lähteet, joihin lukeutuvat filosofi Martin Heideggerin pääteos *Sein und Zeit (Oleminen ja aika)* (1926/2010) ja filosofi Jean Paul-Sartren essee “The Problem of Nothingness” (1970) osoittavat, että joutilaisuuden olemuksellinen määritelmä on olemista kaiken ja ei-minkään äärellä yhtä aikaa. Toisena tarkastellaan sitä miten joutilaisuus ilmenee *The Traineessa*. Kulttuurintutkija Roland Barthesin luentokurssiin perustuvan teoksen *Neutre (The Neutral)* (2002) asettuessa teoksen analyysin keskustelukumppaniksi joutilaisuus ilmenee neutraaliutena, hiljaisuutena ja värittömyytenä. Kolmantena tutkimuskysymys muotoutuu tarkastelemaan sitä, mitä *The Traineessa* työharjoittelijana esiintyvä Johanna tekee ilmentääkseen joutilaisuuden ja aktiivisen toiminnan jännitettä. Taiteilijan toiminta liitetään tutkielmassa 1900-luvun puolenvälin yhteiskuntakriittikkoryhmän Kansainväliset situationistit psykomaantieteellisen tutkimuksen ja ajelehtimisen teorioihin. Viimeisenä käsitellään sitä, mitä joutilaisuudesta seuraa, ja tarkastellaan Takalan toiminnan aiheuttamia nopeasti kumuloituvia tunnereaktioita kulttuurintutkija Sara Ahmedin teoksen *The Cultural Politics of Emotion* (2004) avulla. Teoreettisen aineiston kanssa keskusteleva *The Traineen* analyysi osoittaa joutilaisuuden näyttäytyvän aluksi huvittavana mutta nopeasti pelottavaksi muuttuvana toimintana työpaikalle sijoittuvassa ympäristössä. Tutkielmassa aihetta lähestytään fenomenologisen filosofian metodeja hyödyntäen. Tämä sallii joutilaisuuden ja sen aiheuttamien tunnereaktioiden nopean kehityksen tarkastelun herkkänä ja hedelmällisenä lähtökohtana tarkastella taidetta osana filosofista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta.

Avainsanat: Pilvi Takala, joutilaisuus, taiteellinen interventio

Sisällys

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen aineisto	4
1.2	Tutkimuskysymys.....	8
1.3	Tutkimuksen lähestymistapa.....	10
2	Oleminen kaiken ja ei-minkään äärellä	13
2.1	Oleminen ja täälläolo – paikallaan, paikassaan, paikoillaan, juuri nyt: tässä ..	15
2.2	Ei-olemista puhtaasti ja yksinkertaisesti	17
2.3	Joutilaisuus ja lumoutuminen	24
3	Neutraali: hiljainen ja väritön joutilaisuus	27
3.1	Hiljaisuus ja vaitiolo	29
3.2	Värittömyys	35
4	Normatiivisen toimistotilan käytön kritiikki	38
4.1	Spektaakkeli, rekuperaatio ja detournement.....	40
4.2	Psykomaantiede ja <i>derivé</i>	45
4.3	Hengailutietäminen.....	49
5	Joutilaisuuden tunnepolitiikka	51
5.1	Vihata, jotta ei tarvitsisi kohdata pelkoa.....	52
5.2	Pelko, joka lähestyy ja ohittaa	54
5.3	Kipu kaiken alla.....	57
6	Lopuksi	59
	Lähteet	63

1 Johdanto

Kuva 1. Kuvankaappaus teoksesta *The Trainee* (Pilvi Takala 2008).

Työharjoittelija Johanna Takala tulee toimistotilaan valvontakameran kuvan oikeasta etunurkasta. Hän kävelee rauhallisesti ja suhteellisen päämäärättömästi. Samaan aikaan tilaan tulee toinen työntekijä. He molemmat lähestyvät samaa tyhjänä olevaa työpistettä. Johanna ehtii siihen ensin ja istahtaa. Toinen työntekijä hämmentyy hetkeksi ja muuttaa suuntaansa. ”Ai, olisiko tää sun paikka?”, Johanna kysyy. Samalle paikalle pyrkinyt henkilö sanoo, että ei sillä väliä ja kiertää pöydän asettuakseen toiselle vapaana olevalle paikalle. Johanna istuu pöydän ääressä ja toisinaan asettaa kätensä pöydälle eteensä, toisinaan nojaa tuolinsa selkänojaan. Työpöytä hänen edessään on tyhjä, eikä Johanna itsekään vaikuta erityisen toimeliaalta. Hän on läsnä tilassa, mutta ei näkyvästi minkään äärellä.

1.1 Tutkimuksen aineisto

Tutkin pro gradu -työssäni suomalaisen taiteilijan, Pilvi Takalan (s. 1981) teosta *The Trainee* vuodelta 2008. Kyseessä on tilausteos, joka on toteutettu yhteistyönä Nykytaiteen museo Kiasman ja kansainvälisen konsulttiyritys Deloitten kanssa. Teos on videoinstallaatio, joka koostuu noin neljäntoista minuutin kestoisesta videosta, PowerPoint-esityksestä, avainkortista sekä kirjeestä. Installaatioon kuuluu myös kokoustilan tyyliä noudattelevat huonekalut. Installaation lisäksi teosta esitetään saavutettavuussyistä myös yksikanavaisena videoteoksena. Installaation video perustuu performatiiviseen interventioon, jonka Takala suoritti osana teoksen tutkimusvaihetta Deloitte Finlandin toimistolla. Kiasman ja Deloitte Finlandin yhteisestä sopimuksesta Takala vietti kuukauden toimistolla esittäen opintojensa

loppuvaiheessa olevaa työharjoittelijaa. Takalan todellisesta roolista taiteilijana oli tietoinen ainoastaan mukana sopimuksessa ollut deloittelainen.¹

Tutkielmani analyysikohteeksi on valikoitunut kokonaisen videoinstallaation sijaan sen yksikanavainen videoteosversio, sillä se oli ensimmäinen kosketuspintani teoksen vuonna 2017 Oslon yliopistossa postmodernismin oletettua indifferenssiä käsittelevän kurssin esimerkkiaineistojen joukossa. *The Trainee* kokonainen versio videoinstallaationa oli esillä Kiasmassa vuonna 2008 ja uudestaan vuosina 2018–19 Takalan omassa kokoelmanäyttelyssä ”Toinen vuoro”. Olin silloin jo aloittanut tutkielmani kirjoittamisen ja pääsin ensimmäistä kertaa kokemaan teoksen ”kokonaisena” videoinstallaationa. Katsellessani yksin tai yhdessä toisten kanssa yksikanavaista videoteosversiota tunsin useimmilla katselukerroilla, kuinka se loi ympärilleen kiusaantuneita eleitä ja naurahduksia sekä tarvetta päivitellä Takalan toimintaa teoksessa. Kiasmassa esillä ollessaan *The Trainee* aiheutti samankaltaisia kiusaantumisen ohjaamia kehollisia eleitä, naurahduksia, tuhahduksia ja tällä kertaa myös määrätietoisia askeleita pois teoksen ääreltä. Eräs museovieras peitti silmänsä ja sanoi ettei kestä katsoa mutta vilkuili silti sormiensa välistä. Toinen tuhahti ja kertoi vierustoverilleen että aikoo lähteä nyt, mutta jäikin ovensuuhun seuraamaan installaation videon loppuun. Näyttelytilaan asetettuna *The Trainee* aiheutti nopeasti kumuloituvia reaktioita, jotka saivat kokijansa toimimaan, ehkä jonkinlaisena empaattisena vastauksena teoksessa esiintyvän Johanna Takalan toimettomuudelle.

The Trainee yksikanavainen videoteos perustuu Takalan tekemään interventioon Deloitte Finlandin toimistolla. Takala itse pitää interventiota teoksen tutkimusosuutena², jota hän sai toteuttaa esiintymällä harjoittelijana toimistoympäristössä. Valmis teos on koostettu viimeisen viikon tapahtumista, jolloin Takala ei enää tehnyt työharjoittelupäiviensä aikana mitään muuta kuin istui, tuijotti tyhjyyteen tai vietti aikaa hississä.

Teos alkaa tekstillä, josta käy ilmi päivämäärä sekä teoksen ensimmäisen osan tapahtumapaikka. Tämän jälkeen valvontakameramainen kuva osoittaa Deloitteen toimiston avokonttorimaisesti järjestettyyn työtilaan. Johanna kävelee tilaan ja istuu vapaalle paikalle tyhjän pöydän ääreen. Yhtä aikaa tilaan tullut toinen työntekijä suuntaa samalle paikalle, mutta

¹ Sähköpostikeskustelu Pilvi Takalan kanssa 13.4.2021.

² Sähköpostikeskustelu Pilvi Takalan kanssa 13.4.2021.

muuttaa suuntansa nopeasti, kun huomaa Johannan aikovan istua pöydän ääreen. Johanna huomaa positionsa ja kysyy ”Ai oliko tää sun paikka?” osoittamatta kuitenkaan enää itse aikovansa väistyä. ”Eikun istu vaan”, työntekijä kuittaa ja istuu pöydän toiselle puolelle. Teos jatkuu nopeutetulla kuvalla, josta käy ilmi, ettei Johanna tosiaankaan tee mitään. Nopeutettu kuva palautetaan välillä tavalliseen, kun ympärillä olevat työntekijät tiedustelevat Johannalta, kuka hän on ja mitä hän oikein tekee. Johanna kertoo olevansa työharjoittelija, joka viimeistelee graduaan. Toimintaansa hän kuvailee ”ajatustyöksi”, ja kertoo motiiviksi sen taustalla, että kaipaa aikaa ajatella sen sijaan että tuijottaisi ruutua. Teoksen toinen osa alkaa päivämäärällä ja tapahtumapaikan määrittelyllä. Kuva puolittuu, ja kuvan vasemmalla puolella näytetään Johanna suoraan edestä kuvattuna. Oikealla juoksevat kuvankaappaukset sähköpostiviesteistä, jotka Deloitten työntekijä X on lähettänyt esihenkilöilleen Z ja Y. Viesteissä pohditaan, onko Johannan harjoittelun kannalta hyväksyttävää, ettei hän tee päivän aikana mitään. Toisessa viestissä kuvaillaan Johannan ulkonäköä ja toimintaa viitaten jälkimmäiseen outona, huvittavana ja ”jossain määrin pelottavana”. Viestit on merkitty ”erittäin tärkeiksi”. Esihenkilö Y vastaa ja kertoo, että tilanne on hallinnassa.

Teoksen kolmannessa osassa Johanna on hississä matkustamassa edestakaisin. Tapahtumat on taltioitu Johannan paitaan kiinnitetyllä kameralla. Kohtauksessa ensimmäiset hissiin tulevat työntekijät tervehtivät Johannaa ja sitten hetken päästä huomaavat, ettei tämä ole painanut nappia ollenkaan eikä hissi liiku mihinkään. Lyhyessä keskustelussa Johanna kertoo olevansa hississä vain ajelemassa, sillä hänen kokemuksensa mukaan liikkeessä ajatus kulkee paremmin. Hän vertaa hissillä ajelua junamatkustamiseen. Kohtauksen aikana hississä vaihtuvat työntekijät esittävät kysymyksiä Johannalle ja heidän huvittuneet ilmeensä kertovat tilanteen koomisuudesta. Teoksen viimeisessä osassa on esihenkilön puhelimen vastaajaan jätetty viesti sekä sähköpostiviesti, joissa päivitellään Johannan hissimatkustamista, epäillään hänen mielenterveyttään sekä pyydetään esihenkilöitä poistamaan hänet Deloitten tiloista.

The Traineen erityinen ominaisuus on sen esittämä tunnepitoisten reaktioiden ja niiden mukaan toimimisen erittäin nopea kehitys huvittuneisuudesta ärtymykseen ja pelkoon. Tulkintani mukaan reaktiot kumpuavat sosiaalisten normien ja kulttuuristen sääntöjen noudattamatta jättämisen havaitsemisesta ja eräänlaisesta kontrollittomuuden tunteesta, joka liittyy oman tilan turvallisuuden ylläpitoon. Pilvi Takala työskenteleekin juuri sosiaalisten normien ja kulttuuristen sääntöjen kanssa läpi tuotantonsa. Taiteilijan teokset pohjautuvat interventioihin, mutta niiden esille asettaminen tukeutuu installaation muotokieleen. Takalan työt perustuvat

todellisiin tapahtumiin, vaikka hän suunnittelee ja manipuloikin interventioidensa kehyskertomuksia. Teoksissa korostuvat reaktiot, joita hän ei kuitenkaan hakemalla hae, vaan jotka perustuvat siihen seikkaan, että hänen esittämänsä henkilö ei pysy näkymättömänä. (Kristberga 2011.) Teosten edellytyksenä on aina sosiaalisen tilanteen olemassaolo, joiden säännösten taiteilija tekee näkyväksi toiminnallaan (Hirvi-Ijäs 2014, 162). Takalan teosten esittämien sosiaalisten tilanteiden joukossa on esimerkiksi ostoskeskukseen sijoittuvat *The Angels* (2008) ja *Bag Lady* (2006). Näistä ensimmäisessä taiteilija esiintyy myyjänä, joka pyrkii suorittamaan ystävällisiä tekoja mahdollisimman näkymättömänä. Jälkimmäisessä taiteilija liikkuu ostoskeskuksessa kädessään läpinäkyvä kassi täynnä seteleitä. Sekä *The Angels* että *Bag Lady* nostavat esiin kysymykset julkisen tilan säännöistä ja erityisesti siitä, milloin henkilön ystävällisyys muuttuu epäilyttäväksi ja siitä, milloin henkilöstä tulee suojelukohde ja milloin uhkatekijä. *The Trainee* lisäksi työpaikkakontekstiin sijoittuvassa *The Strokerissa* (2018) Takala viettää viikon lontoolaisessa yhteistyöskentelytilassa The Second Homessa ja tervehtii työntekijöitä koskettamalla heitä. The Second Homen työntekijöiden epämukavuus tuntemattoman kosketusta kohtaan alkaa järjestää sosiaalista tilaa ja erityisesti siinä liikkuvien kehojen reittejä ja suhdetta toisiinsa uudella tavalla. Takalan intervention kohteisiin sisältyy myös esimerkiksi verkkoon sijoittuvia sosiaalisia tilanteita (*Admirer* 2018 ja *Workers' Forum* 2015), amerikkalaisen sisäoppilaitoksen asuntola (*Drive With Care* 2013) sekä suomalaisten turistien suosima Virossa sijaitseva lomakeskus (*Wallflower* 2006).

Sekä *The Trainee* että edellä mainitsemani esimerkit Takalan taiteellisesta tuotannosta nostavat esiin ristiriitaisia kysymyksiä jaetun tilan käytöstä ja sen normatiivisista säännöistä. Teosten sijoittuminen todelliseen ympäristöön ja muotoutuminen todellisten tapahtumien ympärille aiheuttavat voimakkaita ja paikoin nopeasti kumuloituvia tunnereaktioita. Tällainen provokatiivisuutenakin näyttäytyvä toiminta ja sosiaalisten sääntöjen tarkoitushakuinen rikkominen eivät ole kuitenkaan taiteilijan intentiona, vaan teosten provokatiivisuus kumpuaa enemmänkin ympäröivien ihmisten reaktioista sen sijaan, että se kumpuaisi taiteilijan omasta suhtautumisesta toimintaansa (Spencer 2016, 2). Takala kutsuukin teoksiaan juuri interventioiksi, sillä se mahdollistaa näkökulman asettamisen sosiaalisen tilan ja sen sääntöjen tutkimukseen reaktioiden kautta (Kristberga 2011). Sekä *The Trainee*ssa esiintyvä työharjoittelija Johanna että Takalan esittämät hahmot edellä mainituissa teoksissa ovat tavanomaisesta poikkeavia partikkeleita asetettuina kaikille tuttuun ja toiminnassaan automatisoituneeseen tilaan – he ovat tavallisuuden rikkovia ”häiriötekijöitä”, joiden aiheuttamasta ärsytyksestä ei pääse eroon.

The Traineeta on tarkasteltu aiemmin esimerkiksi Jacques Ranciéren oppimisen politiikan teorian linssin läpi Juuso Tervon (2016) artikkelissa ”Learning Untimely”. Tervo tarkastelee artikkelissaan oppimisen ja elämän rajapintoja kapitalistisessa oppimisen ja työnteon järjestelmässä. Tässä järjestelmässä esimerkiksi työharjoittelijana oleminen tarkoittaa läsnäoloa työpaikalla, mikä taas usein esittää lupauksen tulevaisuudessa saatavasta työpaikasta. Tervon näkökulma on kiinnostava suhteutettuna myös tämän tutkielman esittelemän joutilaisuuden tarkasteluun radikaalin toisintekemisen ajatuksen kautta. Lisäksi *The Traineeta* on tutkittu osana (feministisen) taiteen ja teorian tarkastelemaa sosiaalisten normien uusintamista erityisesti sukupuolittuneen ja usein palkattoman työn kontekstissa Marina Vishmidtin (2017) artikkelissa ”The Two Reproductions in (Feminist) Art and Theory since the 1970s”. Useimmat *The Traineesta* kirjoitetut artikkelit liittyvätkin jollain tapaa työnteon tapojen, normien ja sääntöjen tutkimukseen. Nähdäkseni tutkielmani fenomenologisen otteen tarjoamalla tulokulmalla samoihin aihepiireihin on paikkansa jo tehdyn tutkimuksen joukossa.

1.2 Tutkimuskysymys

The Traineessa työharjoittelija Johannan tapa olla ja liikkua sosiaalisessa tilassa on teoksen kontekstissa epätavallista ja arvolatautunutta. Aktiivisuuden ja passiivisuuden vastakkainasettelu sosiaalisissa tilanteissa muotoutuu teoksen katsojalle jopa kiusalliseksi, kun yhteisten normien kommunikointi vaikuttaa hukkuvan Johannan ja muiden työntekijöiden väliseen tilaan koko Johannan viimeisen harjoitteluviikon ajaksi. Tulkitsen Johannan tavan liikkua ja olla toimistossa joutilaaksi.

Pro gradu -tutkielmani huomio keskittyykin joutilaisuuden tarkasteluun fenomenologisena ilmiönä ja siihen, miten jännitteinen suhde sillä on aktiiviseen toimintaan. Tarkoitan tässä yhteydessä aktiivisella toiminnalla kaikkia niitä toimia, joilla on jonkinlainen ennalta asetettu päämäärä ja sen perusteella muotoiltu tapa toimia. Siis: sellaisia toimia, jotka osallistuvat ympäröivän todellisuuden ylläpitämiseen sellaisena, kuin se meille näyttäytyy ja kuinka me sen koemme. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että aktiivinen toiminta ei voisi pyrkiä muuttamaan ympäröivää maailmaa. Aktiivinen toiminta on sellaisen yhteiskunnan toimintaa, johon me olemme syntyneet ja joka meille on annettu. Käsitykseni siitä, millaisia meistä tulee, on postmoderni, vaikka työssäni tukeudunkin osittain modernistisiin filosofisiin teorioihin. Postmodernin ihmiskäsityksen mukaan meistä tuleeekin juuri sellaisia kuin se ympäröivä

todellisuus, johon synnymme meistä muovaa. Tällaisen käsityksen mukaan oletusasetusten mukainen aktiivinen toiminta on siis ensisijaisesti vallitsevaa yhteiskuntaa uusintavaa.

Tutkielmani keskiössä on pohdinta siitä, millaisena joutilaisuus ja joutilas toiminta näyttää työorientoituneessa, aktiiviseen toimintaan ja sen mitattavuuteen perustuvassa yhteiskunnassa. Esimerkkinä tällaisesta tilasta on *The Trainee* intervention tapahtumapaikka Deloitte Finlandin toimisto työpaikkana. Tutkielmassani puran joutilaisuuden käsitteen osiin ja tarkastelen sitä sen syvimpänä pitämästäni olemuksesta käsin nousten hitaasti kohti meille konkreettisenä ja materiaalisena näyttävästä todellisuudesta. Joutilaisuutena näen niin sellaisen olemisen, joka ei kiinnity mihinkään tiettyyn toimintaan, kuin joutilaan toiminnankin, jonka määrittelen toiminnaksi jolla ei ole erityistä struktuuria (alku, toiminta, loppu).

Aloitan tutkimuksen pohtimalla, mitä joutilaisuus on fenomenologisena ilmiönä. Pohdintani tukena on fenomenologisen filosofian tärkeän ajattelijan, Martin Heideggerin tekstit olemisesta, ei-mistään, joutilaisuudesta ja taiteesta. Lisäksi tukeudun fenomenologian kanssa jonkin verran taustoja jakavan eksistentiaalisen filosofian teksteihin, erityisesti ranskalaisen filosofin Jean-Paul Sartren ajatuksiin tyhjyydestä ja ei-mistään. Joutilaisuuden kannalta oleelliseksi lähtökohdaksi nousee eksistentiaalisten ajatus siitä, että eksistentia on aina ennen essentiaa (Sartre 1947/1970, 35–36.). Yksinkertaisesti se tarkoittaa sitä, että jokaista olemusta edeltää aina oleminen. Olemus taas voidaan käsittää sarjaksi toimintoja, jolloin oleminen tulee ymmärrettäväksi siihen kiinnittyneiden toimien kautta. Kun tarkastelemme henkilöä, joka on joutilas pääsemme tarkastelemaan tämän olemista ilman siihen kiinnittyneitä toimia. Heidegger (1926/2010, 176–180) onkin luonnehtinut joutilaisuutta yhtäaikaiseksi olemiseksi kaiken ja ei-minkään äärellä. Tämä teesi nostaa esiin kysymykset olemisesta itsestään ja ei-mistään, joita käsitelen tutkielmani toisessa luvussa.

Kolmannessa luvussa siirryn analysoimaan sitä, miten *The Trainee* ilmentää joutilaisuutta. Ehdotan, että joutilaisuus näkyy neutraaliutena, joka ilmenee esimerkiksi värittömyytenä. Lisäksi tarkastelen joutilaisuutta hiljaisuuden ja vaitiolon kautta. Analyysini keskustelukumppaniksi nousee kirjallisuustieteilijä ja kulttuurintutkija Roland Barthesin (2002) ajatukset neutraalista eräänlaisena tilana ”joka ei ole vielä”. Tällaisessa neutraaliuden tilassa ei ole hierarkiaa, vaan kaikki on levitettyä auki yhtä lailla näkyviin. Tämän lisäksi hyödynnän kirjailijan ja esseistin Susan Sontagin (1967) ajatuksia hiljaisuuden estetiikasta sekä Heideggerin (1926/2010) fenomenologisia huomioita vaitiolosta.

Tutkielmani neljäs luku keskittyy joutilaisuuden ja aktiivisen toiminnan jännitteisyyteen yhteiskunnallisen kritiikin tasolla. Kun edellisessä luvussa kysyin, miten joutilaisuus ilmenee, tässä luvussa siirryn kysymään, mitä Takala tekee ilmentääkseen joutilaisuutta ja sen jännitteisyyttä suhteessa modernin yhteiskunnan oletukseen aktiivisuudesta. Käsittelen Deloitte Finlandin toimistoa rakennettuna tilana, jossa on omat sääntönsä. Takala rikkoo joutilaalla toiminnallaan reittejä ja ennaltasovittuja aktiivisuudelle perustuvia toimintamalleja. Tämä vie pohdintaani 1960-luvun Situationist International -liikkeen yhteiskuntakritiikkiin ja ajelehtimisen teorioihin. Deloitte Finlandin toimisto näyttäytyy analyysissäni pienoismallina kapitalistiseen markkinatalousjärjestelmään perustavasta kaupunkitilasta, joka on rakennettu tietynlaisille ihmisille, tietynlaista toimintaa varten. Analyysini keskustelukumppaniksi nousee tässä luvussa Situationist International -liikkeen julkaisemat tekstit mukaan lukien liikkeen johtohahmon, Guy Debordin (1957; 1958; 1959; 1967) tekstit speaktaakkelin yhteiskunnasta sekä Marko Pyhtilän (1999; 2015) ja Helena Sederholmin (1994) laajat tutkimukset situationistien teorioista. Lisäksi hyödynnän Noora Pyyryn (2018; 2019) tutkimusta, joka soveltaa situationistien ajelehtimisen teorioita keskittyen uuden tiedon muodostumiseen hengaillessa ja ajelehtiessä.

Viidennessä luvussa siirryn tarkastelemaan joutilaisuuden sosiaalista ulottuvuutta kysyen, mitä joutilaisuuden ilmenemisestä ja ”harjoittamisesta” seuraa paikassa, jossa se ei ole normien mukaista toimintaa. Hyödynnän luvussa kulttuurintutkija Sara Ahmedin (2004) ajatuksia tunnepolitiikasta, joiden mukaan sosiaalinen todellisuutemme järjestyy tunteiden mukaan. Tämä näkökulma sallii läpi tutkielman jäsentämäni abstraktien ontologisten teoretisointien soveltamisen tapauskohtaisesti, Deloitte Finlandin työntekijöiden aitojen reaktioiden analysoinnin kautta. Samalla se palauttaa pohdinnan tutkielman lähtökohtaan joutilaisuuden fenomenologisen määritelmän äärelle, mutta tällä kertaa huomioiden tunteiden tavan reunustaa olemisen yksinkertaisuutta.

1.3 Tutkimuksen lähestymistapa

Tutkielman aihe ja tapani käsitellä sitä kumpuavat taiteen filosofiaa koskevien kysymysten ääreltä. Ajattelen taiteen perimmäisen funktion olevan sen kyky kommunikoida maailmaa ja sen lukuisia toisaalla yhteen punoutuvia ja toisaalla toisistaan erottuvia totuuksia (mm. Heidegger 1935/2008). Lähtökohtani onkin ajatus siitä, että taide auttaa hahmottamaan ja muotoilemaan niitä alueita, joihin ei päästä käsiksi ensisijaisesti sanojen avulla. Kuvataiteen

tutkimuksen ja opetuksen dosentti Marjo Räsänen kirjoittaa teoksessaan *Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus* (2008, 213) ihmisen käyttävän kuvia silloin, kun ei vielä hallitse sanoja ja myöhemmin silloin kun sanat eivät enää riitä. Tämän ajatuksen ohjaamana tarkastelen *The Traineeta* ja sen erityisen tiheää tapaa “kehollistaa” ja edelleen sanoittaa teoreettisia lähteitäni osoittaen Takalan taiteen kyvyn pureutua ristiriitaistenkin kysymysten ytimiin. Tutkimuskirjallisuuteni ei itsessään viittaakaan taiteeseen, vaan sijoittuu filosofis-yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alalle. Tutkimukseni lähestymistapa mukailee jälkifenomenologisen filosofian metodeja soveltaen niitä taidehistorialliseen tutkimukseen. Marko Gylén (2010, 210) kirjoittaa artikkelissaan ”Pidättyminen liikituksen kynnykselle. Jälkifenomenologisen filosofian metodologiasta ja soveltamisesta taidehistoriaan” teoksessa *Kuinka tehdä taidehistoriaa?* (toim. Ijäs, Kuusamo, Niemelä), että kun taiteen tutkimuksessa hyödynnetään jälkifenomenologista metodologiaa, sen pääasiallinen tarkoitus on pyrkiä pukemaan sanoiksi erilaisten teosten toimintaa ja erityisesti sitä, miten ne usuttavat kokijansa ajattelemaan. Silloin pyrkimyksenä ei ole vain tulkita teosta ja sen merkitystä, vaan asettaa se ajateltavaksi osana maailmaa lähtökohtineen ja jatkuvuuksineen (Gylén 2010, 210).

Jälkifenomenologisen metodin soveltaminen taiteen tutkimukseen ilmenee tutkielmassani pidättymisenä, mikä tarkoittaa pidättymistä tavallisesta toiminnasta maailmassa silloin, kun olen tarkastelemani teoksen äärellä. Kyse ei ole tavallisen arjen unohtamisesta, vaan siitä, että antaa teoksen ohjata ajattelua ja sallii sen nostaa teoksesta esiin niitä seikkoja, jotka ilmentävät tavallista arkiolemista. Kyse on siitä, että suhtaudumme teokseen kysyen ja siten annamme sen järjestää aikaamme ja tilaamme uudestaan. (Gylén 2010, 213–214.)

Lähestymistapani on siis pidättyä teoksen äärellä ja antaa teoksen ohjata ajatteluani kohti tapoja, joilla teos etsii olemistaan ja joilla minä teoksen kokijana etsin omaa olemistani. Tämä ajatus olemisen etsinnästä viittaa Heideggerin yhteen pääkysymyksistä liittyen siihen, kuinka ihminen ymmärtää omaa olemistaan ja sitä kautta voi ymmärtää muunkin olevan olemista. Olemisen ymmärtäminen on taas sen mieltämistä jonkinlaiseksi ja mieltäminen jatkuvaa etsimistä. (Gylén 2010, 219.) Kun annan analyysikohteeni ohjata ajatteluani ja etsintääni, kykenen pukemaan taideteosta sanoiksi erilaisten teorioiden avulla ja silloin myös tämän tekstin lukija voi pidättyä sekä analyysikohteeni että tekstini äärellä ja antaa niiden vuorostaan ohjata sellaisten tapojen ajattelua, joiden avulla lukija itse voi etsiä olemistaan. Annan teoksen analyysin ja teoriaosuuksien keskustella vapaasti ja viettää tuolle keskustelulle luonnollisiin

suuntiin. Kirjoittamisesta tulee silloin keskustelua teoksen kanssa ja sen kuuntelua, millaisella kielellä ja tieteellä se sallii itseään lähestyttävän (Gylén 2005, 37).

Pidättyminen menetelmänä mahdollistaa myös *The Traineen* tarkastelun Heideggerin (1935/2008) taiteenfilosofian kautta teoksena, joka avaa merkityksiä toisaalla ja kätkee toisaalla. Maailma on loppujen lopuksi runollinen kokoelma narratiiveja, joiden paljastaminen on yksi taiteen tehtävistä (Heidegger 1935/2008, 199). Pidättymällä teoksen äärellä ja antamalla sen ohjata ajattelua pääsen kiinni sen avaamaan maailmaan ja maailmassaolemisen tunteeseen. Silloin, kun teos lähettää ajattelun liikkeelle paljastaakseen toisaalla ja kätkeäkseen toisaalla, ei sitä käsittelevän tekstinkään tulisi kiinnittää tarkoitustaan jonkinlaiseen lopulliseen tietoon tai ajatukseen (Gylén 2005, 49). Kuten Gylén kysyy, ”miksi teksti ei kuuntelisi teoksen ajattelemisen tapaa, miksei se osallistuisi ja keskustelisi, miksi se pysyisi ulkopuolisella metatasolla eikä veisi minua ja sinua tanssiin teoksen kanssa?” (Mt.)

Pidättymisen menetelmä ja sen ekfrasismainen käsittely kirjoittamalla viittaa myös ajatuksiini taiteesta kommunikaationa, joka avaa tilan kokemukselle ja tulkinnan kielelle. Jälkifenomenologisen filosofian metodien soveltamisella taidehistoriaan pääsen sanoittamaan ja sitomaan yhteen tilaa maailmojen välissä, sisällä ja ulkopuolella ja samalla osoittamaan taiteen voiman kommunikoida olemistaan ja paikkaansa yhteiskunnassa toimintansa ja tunnereaktioiden kautta.

2 Oleminen kaiken ja ei-minkään äärellä

Tutkielmani pääkysymys koskee joutilaisuuden käsitettä, josta käytetään fenomenologisissa ja eksistentiaalisissa kirjoituksissa myös termiä joutenolo. Suomen kielen sanan joutilaisuus sointi on mielessäni positiivinen: minulle se kuvaa huolettomuutta, keveyttä ja lupaa olla juuri siten, kuin haluaa odotuksista ja tavoitteista piittaamatta. Englannin kieleen sana kääntyy *idleness* tai *inactivity*, jotka molemmat ovat negatiivissävytteisiä, turhuuteen ja velttouteen kytkeytyviä termejä. Merriam-Webster-sanakirja määritteleeekin sanan *idle* ydinmerkityksen tarkoittamaan jotain, jolla ei ole oikeaa arvoa tai tarkoitusta. Lisäksi sanaa *idle* käytetään englannin kielessä erityisesti työnteon ja työtätekemättömyyden kontekstissa. Merriam-Webster-sanakirjan listaamista synonyymeista sanalle *idle* huomioni kiinnittää erityisesti sana *hollow* (”Idle” tietokannassa *Merriam-Webster Dictionary*), joka tarkoittaa ontoutta – jonkinlaista merkityksen ja materian puutetta, tai jopa eräänlaista ääriviivojen sisäpuolella havaittavaa petollisuutta. Saksan kielessä taas joutilaisuus on *Stillstand*, joka merkitsee joutilaisuuden lisäksi lepotilaa sekä lepoa mutta myös solmua ja sumaa (”Stillstand” tietokannassa *Ilmainen sanakirja*).

Oli sana sitten positiivis- tai negatiivissävytteinen, olemisen tapaa kuvaavana terminä se on latautunut kulttuurin siihen yhdistämällä merkityksillä ja arvoilla. Erityisen kulttuurisidonnaisuutensa joutilaisuuden käsite näyttää, kun sitä tarkastellaan elämäntapakontekstissa muutamien satojen vuosien ajalta. Taloustieteilijä Thorstein Veblen (1899/2002, 34) kirjoittaa taloustieteen klassikkoteoksessaan *Joutilas luokka* (alkup. *The Theory of the Leisure Class*, 1899) joutilaan luokan ja työtätekevän luokan eriytyneen samassa kulttuurievoluution vaiheessa, jossa käsitys yksinomistajuudesta on saanut alkunsa. Yksityisomistajuuden myötä vauraudesta tuli sekä arvokkuuden mittari että merkki siitä, ettei työtä tarvitse tehdä elantonsa eteen (mt., 46). Veblen (mt.) kirjoittaaakin, että joutilaisuus ja työnteosta pidättäytyminen on oikeastaan vallitsevien normien mukainen osoitus vauraudesta. Veblen kirjoittaa joutilaisuudesta liittäen sen velttouden ja toimettomuuden sijaan tuottamattomaan ajankuluun (mt., 47) ja kuvailee sen olevan muun muassa kerskailevaa (mt., 42). Asenteet joutilaisuutta kohtaan ovat sittemmin muuttuneet eikä sitä välttämättä enää kohdella yhtä tavoiteltuna elämäntapana jatkuvaan kasvuun perustuvassa talousjärjestelmässä. *The Trainee* osoittaaakin, että joutilaisuudesta on tullut lähinnä merkki laiskuudesta ja jopa mielenterveydellisistä haasteista. Kirjoitan joutilaan toiminnan jännitteisyydestä aktiivisuuteen

tarkemmin neljännessä luvussa. Tässä luvussa keskityn joutilaisuuden fenomenologiaan eli siihen, mitä se on ontologisesti, siis olemuksellisesti.

Filosofi Martin Heideggerin (1926/2010, 176–180) mukaan joutilaisuuden voi ymmärtää olemisena kaiken ja ei-minkään äärellä. Näin määriteltynä joutilaisuus ilmentää mannermaisen filosofian syvimpien metafyyssisten kysymysten jännitettä: mitä on kaikki ja ei-mikään. ”Kaiken” määritelmä on yksinkertainen: ”kaikki” on kaikki se mikä *on*. Ei-minkään yhteydessä voidaan kiistellä siitä, onko ei-mitään mielekästä tutkia, sillä modernin mentaliteetin peruspilareita on edistys, eikä mikään edisty ei-missään, eikä ei-mikään edistä mitään. Heidegger toteaaakin (1929/2008, 96) luentoonsa pohjaavassa esseessään ”Mitä on metafysiikka?” (*Was ist Metaphysik?*) vuodelta 1929, että jos ei-minkään määritelmää etsitään tieteen avulla, päästään vain oletukseen siitä, ettei tiede halua tietää mitään ei-mistä. Ei-minkään pohtiminen jää siis filosofian alueelle tieteen lähtiessä liikkeelle materiasta ja päättyessä materiaan (mt., 94).

Ei-minkään tarkastelun kielelliset haasteet ovat selvät, sillä kieli ”kiinnittää” nimeämiään ilmiöitä erilaisiin muotoihin. Jo pelkästään se, että yritän selittää mitä ei-mikään *on*, on ristiriidassa itse ei-minkään kanssa. Käsitän ei-minkään tilana, rajattomana aukeana joka ympäröi kaikkea ja pyrin tässä kappaleessa kuvailemaan tuota tilaa mannermaisen fenomenologisen filosofian sekä eksistentiaalisen filosofian teorioiden avulla. Vaikka ei-mikään ei *ole*, se ikään kuin ilmenee. Tai värähtää. Tai pyyhkäisee olevan yli. Ei-mitään ei voi koskea eikä katsoa, mutta on kyseenalaista voiko sen tuntea tai voiko sitä ajatella.

Tämän luvun pääasialliset teoreettiset lähteet käsittelevät ei-minkään käsitettä kahdesta eri tulokulmasta. Nämä tavat käsittää ei-mikään jakavat näkemykseni mukaan samankaltaisen ydinajatuksen, mutta näkökulma sen manifestoitumiseen muuttuu teoriasta toiseen liikuttaessa. Mannermaista fenomenologista filosofiaa edustavan Heideggerin (1929/2008, 99) mukaan ei-mikään tuo esiin kaiken olevan sellaisena kuin se on (engl. ”the whole of being”) ja eksistentiaalista filosofiaa edustavalle Jean-Paul Sartrelle (1970) ei-mikään on ”välitilan” kaltainen alusta, joka tulee esiin ahdistuksessa ja kysymyksenasetteluissa.

Kun kohtelemme joutilaisuutta olemisena kaiken ja ei-minkään äärellä yhtäaikaaisesti, se voidaan käsittää eräänlaisena aukeamana, jonka edessä kaikki oleva näyttäytyy omassa

olemisessaan ja jossa olevien välitiloja ja reunoja ympäröi ei-mikään. Tällaista välitilaa tai aukeamaa voidaan luonnehtia myös lumoutumisen käsitteen kautta, jossa ihminen on yhtäaikaaisesti ”imeytynyt maailmaan ja etäännyntynyt siitä” (Wylie 2009, sivunro). Olemisen kaiken ja ei-minkään äärellä yhtäaikaisesti tuo lumoutumisen tilan mahdolliseksi ja siten myös antaa tilaisuuden ajatella maailma järjestyksineen toisin (Pyry & Aiava 2020). Joutilaisuus mahdollistaa silloin ”nyrjähtämisen”, joka virittää subjektin olemaan uudella tavalla (Pyry 2019, 227).

Kuljetan tätä lukua olemisen lyhyestä fenomenologisesta ja eksistentiaalisesta luonnehdinnasta ei-minkään herättämiin kysymyksenasetteluihin ja ahdistukseen ja edelleen lumoutumiseen, joka osoittaa joutilaisuuden ja joutilaana olemisen voimakkaan luomisvoiman. Luvun keskiössä on ei-minkään käsite, sillä tulkitsemisen sen olevan eräänlainen alkupiste *The Traineen* tapahtumille, ääriäisyydelle ja tunnereaktioille. Ei-minkään vastapuolena on kuitenkin kaikki se, mikä on, mikä vuoksi aloitan määrittelemällä lyhyesti fenomenologista ja eksistentiaalista ajattelua olemisesta erityisesti läsnäolon käsitteen kautta.

2.1 Olemisen ja täälläolo – paikallaan, paikassaan, paikoillaan, juuri nyt: tässä

Harjoittelija Johanna Takala on *The Traineessa* läsnä – paikoin intensiivisesti ja välittömästi. Läsnäolo on toki arvossa pidettyä, varsinkin modernissa spekaakkeliyhteiskunnassa (ks. tämän tutkielman luku 4), mutta silloin kun se venyy ajallisesti ja ottaa paikkansa sellaisessa kontekstissa, jossa se ei useinkaan puhtaasti asu, ainakaan pitkiä yhtäjaksoisia ajanjaksoja, se muuttuu arveluttavaksi ja jopa epämääräiseksi. Eksistentiaalisesta filosofian mukaan ihmisellä ei ole valmista olemusta tai jonkinlaista ihmisluontoa, jota hänen tulisi toteuttaa, vaan aivan ensimmäiseksi hän vain on, eksistoi. Sartre onkin luonnehtinut ihmisen olemista yksinkertaisesti toteamalla, että ihmisen essentiaa (olemusta) edeltää aina eksistentia (oleminen). (Lehtinen 2002, 26.) Olemisen, tai olemassaolon (eksistenssin) etymologia kertoo sanan tarkoittavan esiin tulemistä. Lehtinen (mt.) tulkitseekin filosofi Karl Jaspersin laajaa filosofista tuotantoa ja kirjoittaa ihmisen havahtuvan omaan eksistenssiinsä erityisesti eräänlaisissa ”rajatilanteissa”, jollaisiksi voidaan lukea esimerkiksi rakastuminen tai tunne syyllisyydestä jostain, mitä juuri teki. Näissä tilanteissa ihminen tiedostaa olevansa juuri se, joka on itseensä muodostetun suhteen kautta. (Mt.)

Vaikka meillä ei eksistentiaalismin mukaan ole ennalta määrättyä ihmisluontoa jota elämässämme toteuttaa, on meidän usein helpompi ymmärtää toistemme sekä itsemme olemista

olemuksiemme kautta. Siis: eksistenssiä on helpompi jäsentää näkyvässä olevan essentian avulla. Tämä tarkoittaa, että ihminen nähdään hänen toimiansa kautta – hän on sitä, mitä kulloinkin tekee (Sartre 1947/1970, 35–36). *The Traineessa* Takalan intensiivisen ja venyneen läsnäolon epämukavuus kiteytyykin juuri siihen, ettei hän tee mitään – ettei hänen olemuksensa kerro mitään selkeää ja varmaa – ja siten auta työntekijöitä ymmärtämään hänen olemistaan.

Tulkitsen *The Traineen* näin ollen paljastavan ja avaavan Takalan olemisen – eksistenssin – itsessään. Rauhallisena ja samalla rauhattomana. Haparoivana, pälyilevänä, kysyvänä ja avautuvana, täälläolona – juuri täällä. Takalan olemisen avautuminen ilmenee Deloitten työntekijöille eräänlaisen rajatilanteessa jossa he yhtäkkisen nyrjähdyksen kautta muodostavat uutta suhdetta myös itseensä ja toimintaansa ja joka havahduttaa heidät oman olemisensa äärellä. Koko olemisen ja maailman epämukavuuteen ja epävarmuuteen: ”maailmaan heitettynä olemisen” tunteeseen.

”Maailmaan heitettynä oleminen” (*Geworfenheit*) on yksi Heideggerin käsitteistä, jotka määrittävät ihmisenä olemista. Muita ihmisen olemista määrittäviä käsitteitä ovat esimerkiksi huoli (*Sorge*), joka liittyy toisten kohtaamiseen ja heidän olemisensa tiedostamiseen sekä täälläolo (*Dasein*). (Kaunonen 2006, 303.) Juuri täälläolo, *Dasein*, on Heideggerin pääteoksen *Oleminen ja aika* (1927) pääkäsite jonka avulla hän pyrkii selvittämään olemisen ajallista rakennetta (Luoto & Backman 2006, 14–15). *Dasein* tarkoittaa kirjaimellisesti läsnä, täällä ja siinä (*da*) olemista (*sein*). *Da* kuvaa silloin maailmassa toteutuvaa aukeamaa, jossa se mikä on, voi olla läsnä (mt., 16).

Heideggerin fenomenologinen lähestyminen täälläoloon (*Dasein*) koostuu neljästä eri kohdasta. Ensimmäinen niistä luonnehtii täälläolon olevan paikoillaan pysyttelevää. Silloin oleva ”ei vielä lähde eikä enää ole vasta saapunut” (Gylén 2005, 44), vaan se ikään kuin pinnistelee paikoillaan ajassa. *The Traineessa* Takalan oleminen ei tosiaankaan ole vielä lähdössä eikä se enää ole uusi, juuri tilaan tullut. Se kelluu, pinnistelee ja takertuu jokaiseen hetkeen antamatta vihjettäkään aukeaman sulkeutumisesta tai täälläolon vetäytymisestä takaisin toimilla täytettyyn olemuksen toteuttamiseen. Toinen täälläolon lähestymistapa on luonnehtia se paikalla-oloksi joka on nyt, heti paikalla – juuri sitä, mitä se on: pysyvää pysähtynyttä ja ajatonta. Tällainen täälläolo toimii tulevaisuuden tyhjiyttä ja menneen katoavaisuutta paikkaavana läsnäolona ja siten se irrottautuu ajallisuudesta. (Mt.) Kohtaaminen Takalan heti paikalla, juuri tässä olevan läsnäolon kanssa esimerkiksi hississä näyttäytyy ajallisuudesta

irtautuneena kaikessa abstraktiudessaan. Hissin suljettu tila ja liike jota ei näe mutta jonka tuntee korostaa eräänlaista välitilaa, joka tapahtuu heti paikalla ja joka pysähtyy ja pysäyttää. Kolmas tapa luonnehtia täälläoloa on ymmärtää se jonain, joka täyttää paikkansa (Mt.). Täälläolo on silloin paikallaan, oman paikkansa täyttäneenä sopimattomana mihinkään muuhun kuin juuri siihen. Se tekee eksistenssistä näkyvän ja puhtaan ja melkein muuttaa sen essentiaksi. Neljäs tapa lähestyä täälläoloa on ymmärtää sen olevan omassa paikassaan (mt.). Tilanteessa ja ajassa jossa se on jo saanut paikkansa ja johon se on jo asettunut kodiksi.

Harjoittelija Johanna Takala tuntuu olevan väärässä paikassa sekä teoksen katsojien että siinä osallisena olevien Deloitte työntekijöiden silmissä. Hänen ääri viivansa piirtyvät terävinä ja pysähtyneinä, yhtäaikaaisesti merkitykseltään täysin valmiina ja keskeneräisenä. Gylén (2005, 44) kirjoittaa Heideggeriä lainaten, että ”olemisen suhteen kaikki paikallaanoleva on jo valmista, ei keskeneräistä.” Silloin olemisen joustamaton ja luotettava valmius kontrastoituu ei-minkään tuntemattomaan, joustavaan keskeneräisyyteen. Heidegger (1929/2008, 103) onkin määritellyt *Daseinia* myös ”olemisena ei missään kelluen”³.

Olemisen voidaan ajatella olevan siis puhdasta täälläoloa, joka ei voi olla missään muualla kuin siinä missä on eikä se kiinnity vielä mihinkään toimintaan. Olemisen voidaan katsoa olevan myös tietoinen omasta olemisestaan ja samalla ei-mistäään, joka sitä ympäröi tehden olemisen mahdolliseksi.

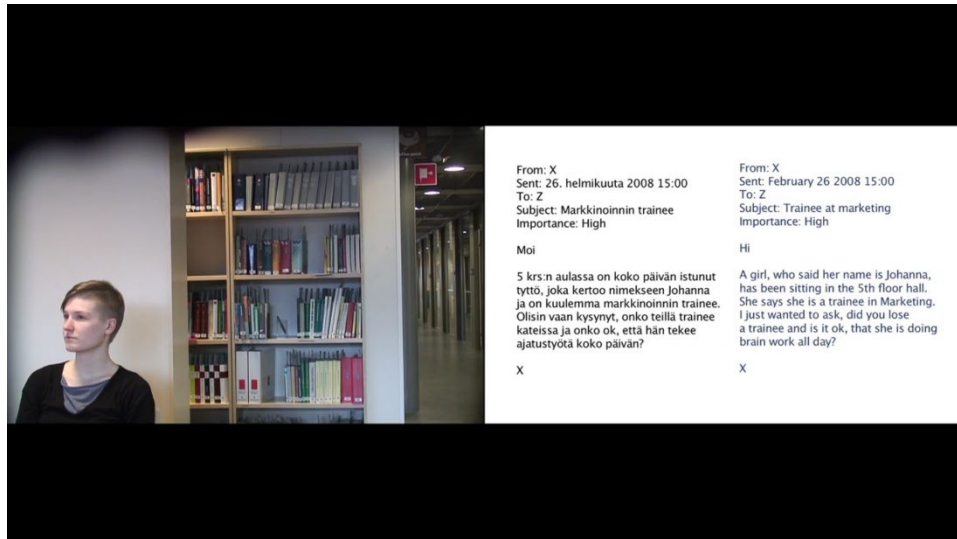
2.2 Ei-olemista puhtaasti ja yksinkertaisesti

Joutilaana ollessa ollaan siis kaiken äärellä – toisten olevien läsnäolon sekä niiden suhteen toisiinsa sekä välittömään materiaaliseen todellisuuteen. Joutilaana läsnäolo on paikallaan, paikassaan, paikoillaan ja juuri nyt, tässä tapahtuva kokemus jossa olemisen tulee tietoiseksi itsestään suhteessa kaikkeen muuhun. Sen lisäksi, että joutilaisuus voidaan ymmärtää intensiivisenä läsnäolona, se on myös fenomenologisen määritelmänsä mukaan tietoisuutta ei-minkään ulottuvuudesta, joka rajaa jokaista olevaa. Arkikielessä ei-minkään äärellä olemisen toki ymmärretään tapana olla, joka ei sitoudu mihinkään tiettyyn aktiiviseen tavoitteelliseen toimintaan, vaan ehkä ilmenee puuhasteluna missä milloinkin ja lähinnä nautinnon vuoksi. *The Traineessa* Deloitte työntekijöiden reaktiot Takalan joutilaisuuteen kuitenkin osoittavat, että

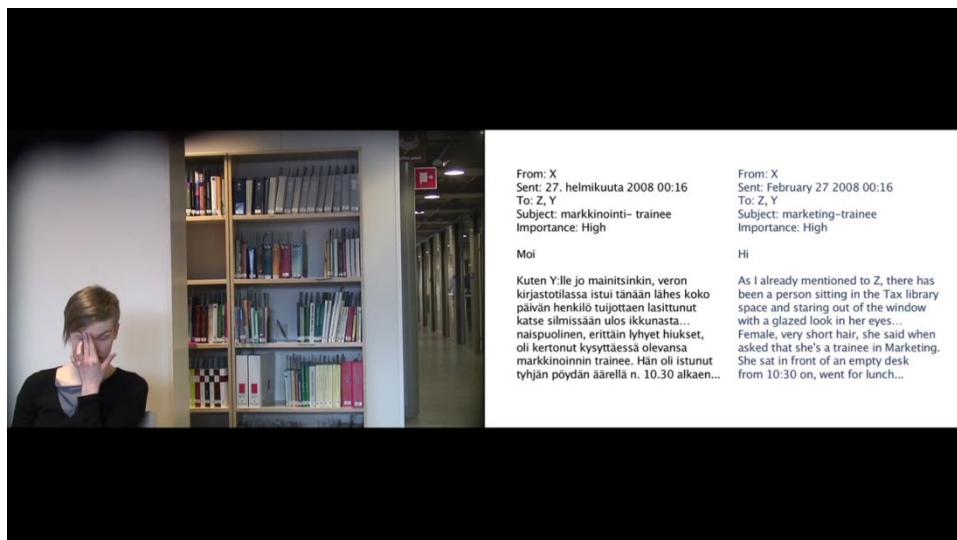
³ Engl. "[B]eing held into the nothing" (Heidegger 1929/2008, 103).

joutilaisuuden suhteessa ei-mihinkään on kyse jostain syvemmästä, ehkä koko olemassaolon peruspilareita koskevasta teemasta. Siitä millaista on olla, kun tietää tai tuntee, että kaikkea ympäröi kuitenkin tyhjiys.

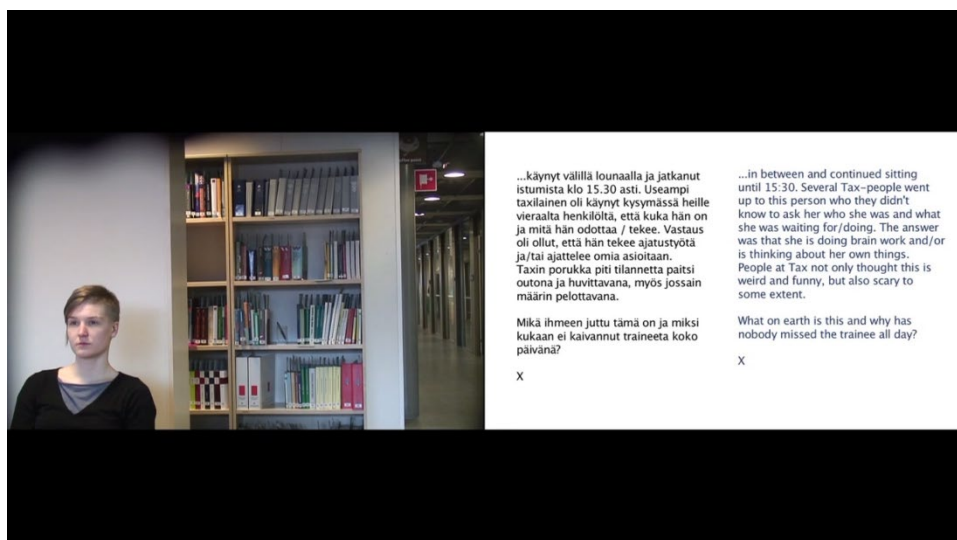
Kuten edellä kirjoitin, essentiaa edeltää aina eksistentia, mutta yksinkertaisuuden ja ymmärrettävyyden nimissä turvaudumme usein määrittelemään omaa tai toistemme eksistentiaa essentian perusteella. *The Trainee*ssa Deloitten työntekijöiden lähettämässä sähköpostiviesteissä alkaa välkkyä epävarmuus monimutkaisuuden edessä, kun he yrittävät ymmärtää Takalan toimintaa ja sitä kautta hänen merkitystensä ja olemistansa. He esimerkiksi kirjoittavat esihenkilölleen tiedusteluviestejä siitä, tietääkö joku kuka Johanna on ja miksi hän ei tee mitään. Kysymysten lisäksi työntekijät yrittävät määritellä Johannaa tämä joutilaan toiminnan ja ulkonäön avulla (kuvat 2, 3a ja 3b). Esihenkilö ei kuitenkaan selvennä asiaa kertomalla mistä koko jutussa on kyse. Johannan outo käytös kuitenkin jatkuu ja työntekijät siirtyvät pohtimaan hänen mielenterveyttään (kuva 4). Viimeisessä puhelinvastaajaan jätetyssä viestissä eräs työntekijä kuittaa Johannan käytöksen oudoksi ja pyytää ”hoitamaan tytön ulos” toimistolta (kuvat 5a-c).

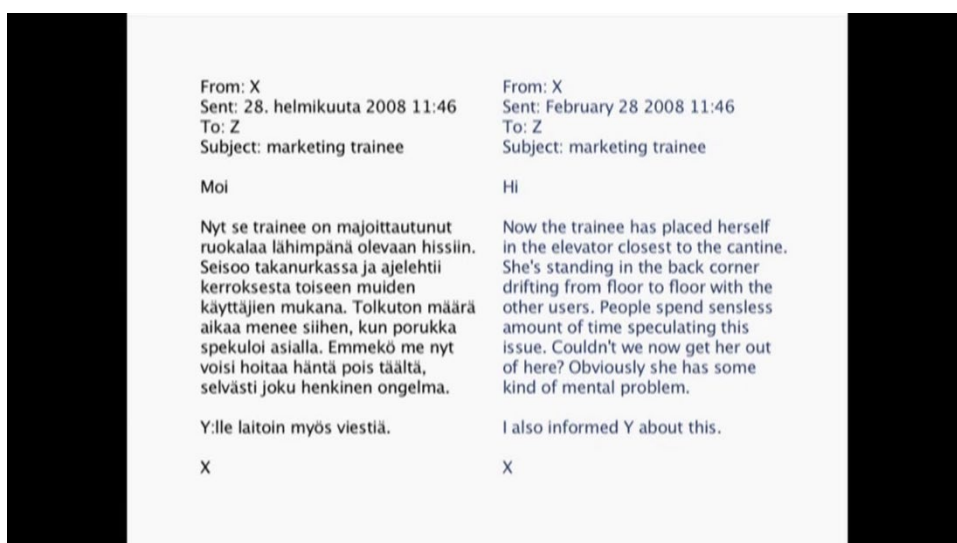
Kuva 2. *The Trainee* (2008), Pilvi Takala. Kuvankaappaus yksikanavaisesta videoteoksesta.

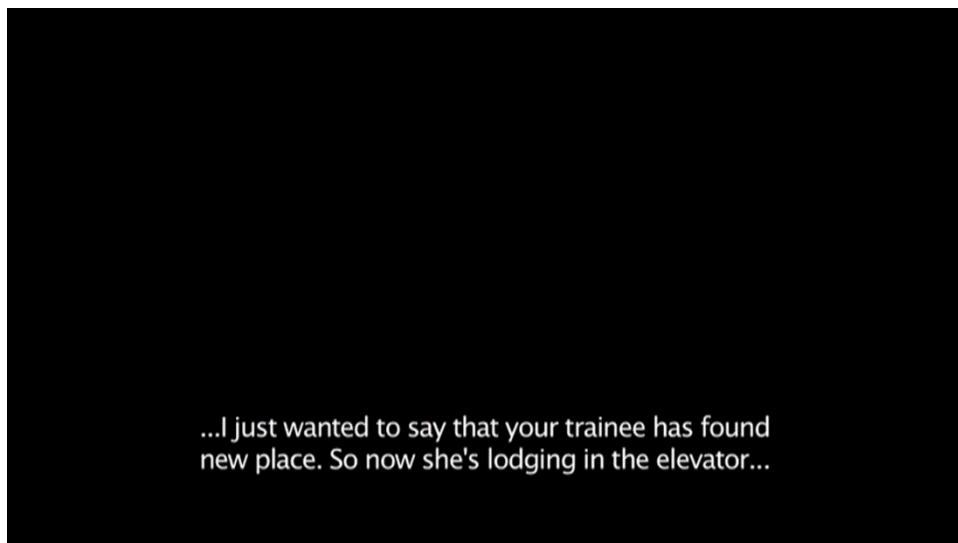
Kuva 3a. *The Trainee* (2008), Pilvi Takala. Kuvankaappaus yksikanavaisesta videoteoksesta.

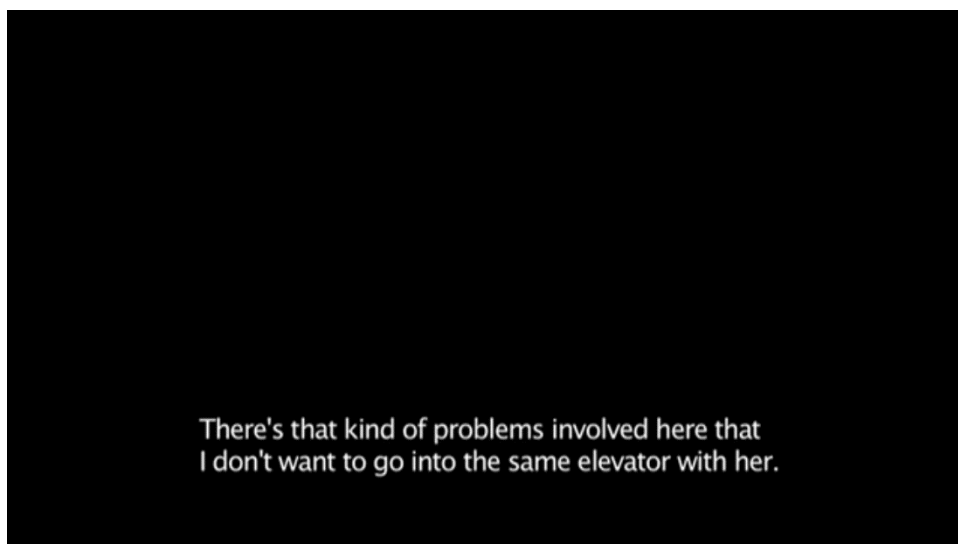
Kuva 3b. *The Trainee* (2008), Pilvi Takala. Kuvankaappaus yksikanavaisesta videoteoksesta.

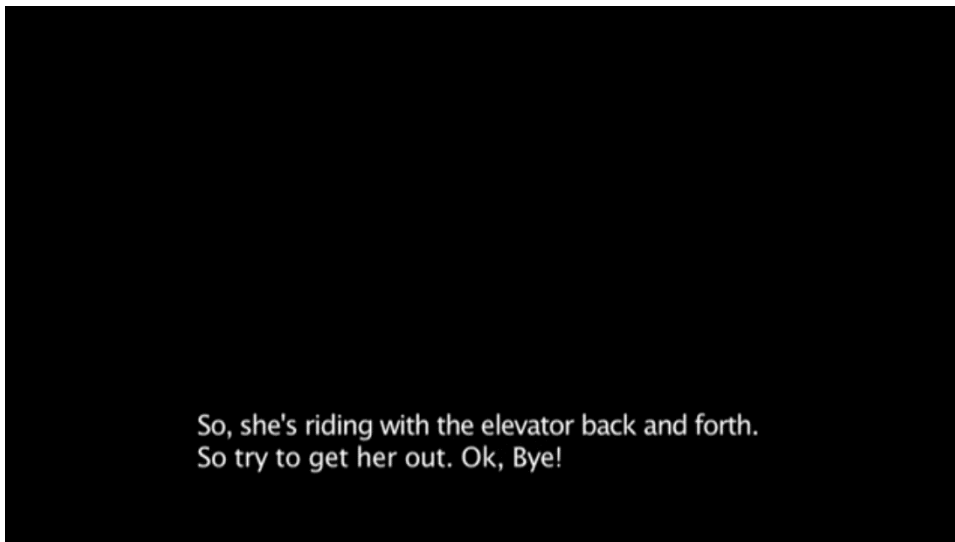
Kuva 4. *The Trainee* (2008), Pilvi Takala. Kuvankaappaus yksikanavaisesta videoteoksesta.

Kuva 5a. *The Trainee* (2008), Pilvi Takala. Kuvankaappaus yksikanavaisesta videoteoksesta.

Kuva 5b. *The Trainee* (2008), Pilvi Takala. Kuvankaappaus yksikanavaisesta videoteoksesta.

Kuva 5c. *The Trainee* (2008), Pilvi Takala. Kuvankaappaus yksikanavaisesta videoteoksesta.

En tiedä voiko eksistentiaalistista ahdistusta kuvata enää selkeämmin. Kun ihminen nähdään, ymmärretään ja määritellään toimintansa kautta ja kun tietyissä paikoissa toiminta on tarkasti ennalta määrättyä, mikä edes on henkilö joka viettää työpäivänsä hississä? Deloitte työntekijöiden ahdistus on ahdistusta ei-minkään edessä. Johanna on totutussa työympäristössä kelluva partikkeli, jolle ei ole selkeää määritelmää ja joka voi olla yhtä aikaa kaikkea ja samalla ei-mitään. Deloitteilaisten ahdistus on nimenomaan ahdistusta, joka ei ala materiasta Johannan ollessa ulkoisesti täysin tavallinen ja harmiton. Ahdistus ei myöskään pääty materiaan, sillä Johanna ei missään vaiheessa muutu ulkoisesti tai ala käyttäytyä uhkaavasti.

Sekä Heidegger (1929/2008, 101) että Sartre (1970, 124) kirjoittavatkin, että ei-mikään paljastuu tietyssä ihmiselle konkreettisesti niin henkisessä kuin fyysisessäkin kokemuksessa – ahdistuksessa. Käsitteen selittäminen sen sukulaiskokemuksen, pelon, kautta tuo esiin sellaisen ei-minkään tilan josta tässä tutkielmassa puhun. Ahdistus eroaa pelosta siten, että pelko on pelkoa jostakin tai jonkin edessä, kun taas ahdistus on ahdistusta määrittelemättömän edessä (Heidegger 1929/2008, 100). Ahdistus on ahdistusta, joka ei kohdistu maailman objekteihin, vaan yksilöön itseensä osana maailmaa ja sen tarjoamia mahdollisuuksia (Sartre 1970, 119; 122–123). Voimme ajatella pelon alkavan materiasta ja päättyvän materiaan. Aivan kuten tieteen. Ahdistus taas – se ehkä manifestoituu materiassa, toiminnassa ja tunteissa, mutta sen ontologia alkaa ei-mistä ja päättyy ei-mihinkään.

Aitoon ei-mihinkään pääsee käsiksi ainoastaan demonstroimalla perustavanlaatuisen kokemuksen ei-mistään. Jotta tällainen tila tulee saavutettavaksi, täytyy erottaa toisistaan kaiken olevan itsenään oleminen ja itsensä löytäminen kaiken edellä mainitun keskeltä (Heidegger 1929/2008, 99). Kyseessä on yksinkertaisesti ymmärrys oman täälläolon samanlaisuudesta kaikkeen muuhun olevaan verrattuna. Ei-minkään kokemus avaa täälläolon tarkasteltavaksi yhtä aikaa kokonaisuutena, johon kuuluu myös toiset (kanssätäälläolo) ja yksittäisenä, jossa oma oleminen tulee näkyväksi. Jos ei-millekään haluttaisiin osoittaa sijainti, sen voisi piirtää kanssätäälläolon imaisemien täälläolojen väleihin. Silloin kokemusta määrittää itsen ymmärtäminen yhtä aikaa osana joukkoa ja yksittäisenä, toisista erossa olevana. Täälläolojen kokonaisuuden – kanssätäälläolon – voi oikeastaan ymmärtää laajana ei-minkään aukeana jonka yllä yksittäisiä täälläoloja ”roikotetaan”. Näin ”roikottaessa” ne tulevat oleviksi ymmärtäessään yhteisyyden ja erillisyytensä, sillä ei-mikään on kaiken olevan negatio – se on ei-olemista puhtaasti ja yksinkertaisesti (Heidegger 1929/2008, 97).

Ei-mikään siis ympäröi kaikkea. Se on erottamaton osa ymmärrystämme itsestämme täälläolevana olentona. Ei-minkään kytkös ahdistukseen selittyy juuri tällä. Jos olemme osa joukkiota, mutta samalla ainoastaan yksikköjä, voimme luotettavasti määritellä ainoastaan itsemme. Voimme siis olla varmoja ainoastaan itsestämme, omista valinnoistamme ja mahdollisuuksistamme. Kuinka määritellä ei-minkään kuilun tuolla puolen olevaa toista täälläolevaa ja samalla rauhassa jakaa yhteinen kanssätäälläolon tila? Ahdistuksen kokemus ei-minkään manifestaationa liittyy ennustamattomuuteen toisten olevien määrittelyssä. Arkipäivän tasolla pyrimme kauemmas ahdistuksesta ja ei-mistään luomalla rakenteita ja tapoja tuomaan ennustettavuutta. Emme ”roikota” asioita ei-missään nähdäksemme mitä ne todella ovat päivittäin, kerran viikossa, tai edes kerran kuussa. Kun Johanna Takala rikkoo järjestyksen Deloitten toimistolla, hänen toimintansa ennustamattomuus aiheuttaa ahdistuksen, joka taas paljastaa ei-minkään asioiden välillä. Ahdistus ei-minkään edessä hiljentää työntekijät ja pusertaa sanat kysymyksiksi sekä tukea hapuileviksi vilkuiluiksi. Kanssätäälläolon aukeaman ja oman yksilöyden rajat selkenevät, ja työntekijät kurottavat toisiaan kohti saadakseen apua yhtäkkisen rikkonaisuuden määrittelyyn ja sen selättämiseen.

Ei-minkään yllä roikkuvan Johanna Takalan ääriiviivat tarkentuvat muotoon, jolla ei ole selkeää toiminnallista funktiota. Tarkentunut huomio tulee esiin, kun Deloitten työntekijä X kuvailee tilanteen outoutta viitaten tämän ”erittäin lyhyisiin hiuksiin” (kuva 3a). Kommentti hiustyylistä viittaa tarpeeseen löytää määritelmiä, joiden avulla ymmärtää oudosti käyttäytyvää henkilöä ja

edelleen tapoja ennustaa, mitä tapahtuu seuraavaksi. Tai tapoja ylittää ei-minkään kuilu joko samaistamalla henkilö itseen tai toiseuttamalla tämä. Hiuksiin liittyvä kommentti kertoo tietysti myös tarpeesta uusintaa ymmärrettävänä ja selkeänä pidettävän yhteiskunnan muotteja esimerkiksi sukupuolen esittämiseen liittyvien sääntöjen keinoin. Kommentti ”erittäin lyhyistä” hiuksista on yllättävä, tosin kiinnostava, hapuilu kohti kontrollin saavuttamista tilanteesta, joka vaikuttaa ahdistavalta. Se osoittaa, kuinka ahdistus ei-minkään edessä saa tarrautumaan mihin tahansa, jonka avulla selittää muodotonta ei-minkään aukeamaa ja piirtää sille ääri viivoja. Tässä tapauksessa kommentoija tuntuu hakevan normista poikkeavan käytöksen syitä sellaisista normista poikkeavista seikoista, jotka ovat näkyvillä. Kommentti haparoi ja hehkuu kiireellistä tarvetta määritellä ja ymmärtää ja epätoivossaan osoittaa kohti koko asiaan täysin kuulumatonta, sukupuolen esittämiseen liittyvien sääntöjen vanhentunutta, mutta silti ilmeisesti elinvoimaista ja pinttynyttä asennetta.

Heideggerin kirjoittaessa ei-mistään, viittaa Sartre samaan asiaan tyhjyyden käsitteellä (engl. *nothingness*). Tyhjiys on hänen mukaansa olevan ulkopuolella: oleva on jotain mikä on, ja sen ulkopuolella – tyhjiys (Sartre 1970, 81). Tyhjiys sijaitsee täten olevan välittömässä yhteydessä, jolloin molemmista, sekä olevasta että tyhjyydestä tulee tasapuolisia määreitä sille mitä on (mt., 98–99). Jokaiseen olevaan sisältyy silloin mahdollisuus ei-olemisesta, sillä tyhjiys rajaa ja tuo esille myöskin olevan. Sartren (1970, 90) mukaan tyhjiys ei olekaan vastakkaista olemiselle, vaan se on olemisen ristiriita. Loogisesti ajateltuna tyhjyyden voi määritellä olemista seuraavana, sillä sen ymmärtäminen liittyy olemisen määritelmään saapumiseen joka sitten kielletään (mt., 96). Sartre (mt., 87–88) käyttää tästä olemisen ja tyhjyyden ristiriidasta esimerkkiä henkilöstä nimeltä Pierre, joka ei ole paikalla kahvilassa. Huomioimalla Pierren olemassaolo ja sitten kieltämällä se osoitetaan, kuinka tyhjiys tai ei-mikään tosiaan on olemisen yhtäläinen komponentti kaiken läsnäolevan ohella (mt., 99).

Johanna Takala ei ole poissaoleva, sillä hän on materiaalisesti ja intensiivisestikin läsnä Deloitten toimistotilassa. Tyhjiys reunustaa olemisen sijaan hänen toimintaan sidoksissa olevaa olemustaan, sillä työympäristö normeineen asettaa tilassa olijoille eräänlaisen valmiin olemuksen jota toteuttaa. Tieto tämän olemuksen ohjeellisesta toteuttamisesta ja olemisesta ylipäätään on sen toinen kääntöpuoli ja toinen se, että tällainen toiminta jää kokonaan uupumaan. Olemisen ja tyhjyyden sen negaationa toisiinsa kietoutunut suhde vie meidät uudestaan ei-minkään edessä ilmenevän ahdistuksen äärelle, sillä olemisen voi aina paljastua ei-miksikään (Sartre 1970, 110), emmekä aina voi ennakoida tai kontrolloida sitä, milloin

löydämme itsemme tällaisen tyhjyyden ääreltä. Sartre (1970, 124) kirjoittaakin, että ahdistus on juuri sitä, että olemme tietoisia omasta tulevaisuudestamme, joka on oikeastaan ei-mitään, tyhjyyttä.

Sartren (1970, 110) mukaan ei-mikään ilmenee myös kysymyksenasetteluissa, sillä kysyessämme kyseenalaistamme jonkin olevan olemuksen tai tavan olla olemassa. Kysyäksemme meidän tulee olla mahdollista tunnistaa omaa olemassaoloamme ympäröivä tyhjyys ja olla sen ympäröimänä (mt., 146). *The Traineeen* kannalta juuri kysymyksenasettelu erottaa Takalan ja Deloitten työntekijöiden suhteita joutilaisuuteen ei-minkään äärellä olemisena. Deloitten työntekijät esittävät kysymyksiä erityisellä intensiteetillä esimerkiksi Takalan matkustaessa hississä ylös ja alas. He kysyvät, sillä he ovat hämmentyneitä yhtäkkisestä ei-minkään ylle rokotetuksi tulemisen tunteesta. He kysyvät, sillä he havaitsevat jonkin asian olevaksi sen negaation kautta, sillä he tulevat yhtäkkiä tietoisiksi itsestään ja kaikesta siitä, mitä he eivät ole eivätkä voi määritellä tai kontrolloida. He kysyvät päästäkseen takaisin olemuksien, määritelmien ja joustamattomien toimintamallien pariin. He kysyvät, sillä ahdistus ei-minkään edessä piinaa eikä jätä rauhaan. Takala taas tuntuu kysyvän ”entä jos”, osoittaen, että on tietoinen olevasta, mutta että tuo oleva olemuksineen ei juuri nyt ole paikalla. Jos näitä kysymisen tapoja verrattaisiin Sartren Pierre-esimerkkiin vaatisivat Deloitten työntekijät saada tietää MINKÄ VUOKSI Pierre on poissa, MITÄ hän oikein sitten tekee tai MITÄ hänelle on mahtanut tapahtua. Kysymykset olisivat ehkä huolestuneita, ärsyyntyneitä, hengästyneitä ja urkkivia. Takala saattaisi kysyä MISSÄHÄN muualla Pierre mahtaa olla tänään, tai pohtia MIKÄHÄN sai Pierren jättämään tulematta tänään. Kysymykset olisivat avoimia, uteliaita ja pohtivia. Deloitten työntekijät haluaisivat kuulla vastauksia, kun taas Takala tahtois nähdä aukean, jossa sekä hän itse, että Pierre ovat kumpikin kaiken ja ei-minkään äärellä.

2.3 Joutilaisuus ja lumoutuminen

Joutilaisuus olemisena kaiken ja ei-minkään äärellä vertautuu lumoutuneena olemisen kokemukseen. Kulttuurimaantieteilijä John Wylie kirjoittaa esseessään ”Landscapes, Absence and the Geographies of Love” (2009) lumoutumisen olevan tapahtuma, jossa ihminen on yhtäaikaaisesti imeytynyt maailmaan ja etäännyntyt siitä. Kyse on intensiivisestä, ohimenevästä hetkestä, jonka huomaa usein vasta sitten, kun se on jo päättynyt (mt.). Lumoutuminen ei ole tavanomaista jonkin tietyn asian ”pauloissa” tai ”lumossa” olemista, vaan se saa tavalliset asiat

tuntumaan vierailta ja jopa epäuskottavilta. Näin ajateltuna lumous muokkaa olemisen ja erityisesti olemuksien havainnointia ja luo uutta tietoa. (Mt.) Noora Pyyry (2019, 227) jatkaa Wileyn jalanjäljissä ja kirjoittaa, että lumoutuessa vallitsee hetkellinen ontologinen selkeys, sillä lumoutumisen aiheuttama maailmasta etäännyttämisen tunne tuntuu ylittämättömältä. Lumoutuminen on siis eräänlainen tauko, jonka aikana läsnäolo tiivistyy ja tulee yhtä aikaa tietoiseksi paikastaan ja paikattomuudestaan. Lumoutuminen voi olla myös irtautuminen vallitsevista suhteista, radikaalikin murtuma, jonka aikana tunnetut hierarkiat ja merkitykset katoavat. Silloin kaikesta tulee yhtä tärkeää, eikä mikään asia nouse toisen edelle. Tunnettuihin merkityksiin liittyvät horisontit sulkeutuvat ja mahdollistavat siten uusien avautumisen. (Pyyry & Aiava 2020.)

Tulkitsen lumoutumiseksi *The Trainee*ssa ne ohimenevät hetket, kun Deloitteen työntekijät ensi kertaa kohtaavat Johannan joutilaana. Eräs työntekijä lähestyy tyhjän työpisteensä äärellä istuvaa Johannaa ja toteaa ”ai sulla ei ole edes konetta” ja naurahtaa, kun Johanna vastaa tekevänsä ajatustyötä (*The Trainee*, kohta 3:47). Piilokameran kuvassa näkyvät kasvot hississä aamupäivällä tulkitsen hetkellisesti lumoutuneiksi, kun Johannan normista poikkeava hissimatkustaminen yhtäkkiä nyrjäyttää todellisuuden ja yhtä aikaa imaisee työntekijät hissien suljettuun tilaan ja etäännyttää heidät tilanteen absurdiuden paljastuessa. Lumoutuminen ei ole *The Trainee*ssa eikä edellä kirjoitetuissa teorioissa satukirjamaista hengen haukkomista tai jonkun asian lamaantunutta ihailua, vaan ohikiitävä hetki, jolloin kaikki näyttää hieman erilaiselta. Se voi olla vaikka iltapäivän hetki, kun ulkoa tuleva valo saa yhtäkkisesti oudon värin ja koko koti näyttää aivan toiselta. Tai hetki, kun joku tuttu henkilö sanoo jotain sellaista, jota ei koskaan olisi kuvitellutkaan tämän sanovan. Tai hetki, kun tapaat työtoverisi hississä ajellen sillä ylös ja alas nousematta koskaan kyydistä.

Lumoutuminen ei Pyyryn (2019, 228) mukaan taivu kuvailuun sanojen avulla, mutta sen voi tuntea muutoksena ilmapiirissä. Lumoutuessa ajatus ja oleminen on perustavanlaatuisella tavalla yhtä, ja silloin maailmaa voidaan luoda tapahtuma tapahtumalta (mt.). Palaan tähän lumoutumisen luomisvoimaan vielä kolmannessa luvussa, jossa käsittelen ajelehtimista luovana strategiana. Nyt palaan hetkeksi vielä Sartreen ja eksistentiaaliseen filosofiaan, jonka mukaan ihmisenä oleminen on oikeastaan vapautta, joka perustuu ajatukselle valintojen teosta jatkuvana ketjuna kulloisessakin ajassa, aina yhtä keskeneräisenä (Lehtinen 2002, 26-27). Lumoutumisen ohimenevä hetki tarjoaa meille kiitävän kosketuksen vapauteen, kun maailma

yhtäkkiä nyrjähtää uudenlaiseen valotukseen ja olemisemme piirtyy tarkkarajaisena sen avaamassa aukeassa.

Joutilaisuus on näin ollen fenomenologisesti ymmärrettynä potentiaalinen alusta ymmärrykselle, näköalan laajentamiselle ja olemisen uudelleenjärjestelemiselle. Se nostaa esiin niin tunteen yhteisestä jaetusta tilasta kuin loputtomasta erillisyydestä ei-minkään kuorruttaessa meidän jokaisen olemista. Joutilaisuudessa on kyse aikarakenteisiin kiinnittyneestä paikkasidonnaisuudesta ja ystävystymisestä eksistentiaalisen ahdistuksen kanssa. Joutilaisuus on kysymistä vaatimatta kuulla tarkkarajaisia vastauksia ja vastaamista antamatta kysyjille valmiita olemuksia katseltavaksi. Joutilaisuus on virittymistä siihen mitä on, piittaamatta siitä, mitä pitäisi olla. Seuraavassa käsittelyluvussa tarkastelen niitä tapoja, joilla Takalan toiminta kytkeytyy joutilaisuuteen fenomenologisena ilmiönä *The Traineeessa*.

3 Neutraali: hiljainen ja väritön joutilaisuus

The Traineeen toisessa osassa Johanna istuu toimiston vastaanotossa tuijottaen eteensä ja välillä katsellen ikkunasta ulos. Hänellä ei ole käsissään tavaroita, joihin kiinnittää huomionsa. Hän ei liitä itseään minkäänlaiseen keholliseen toimintoon, jonka kautta hänet voisi määritellä. Hän ei puhu, eikä kaikei päästä mitään muitakaan ääniä. Tavallisia reittejään noudattava ohikulkija tuskin huomaisi heti seinän vieressä istuvaa henkilöä jonka olemus on näin neutraali. Tämä tapa, jolla Johanna ei aluksi kiinnitä huomiota lainkaan kuitenkin alkaa kiinnittää erityistä huomiota jatkuessaan pitkään, sillä Johanna joutilas neutraalius ei ole normien mukaista toimintaa eikä näin ollen sallittua. Ristiriitaista kyllä, Johannan neutraaliudesta tuleekin räikeää sen sijaan että se sulautuisi ympäristöönsä mitääntekemättömänä.

Neutraali on käsitteenä kiinnostanut minua pitkään sen moniulotteisuuden vuoksi. Ajattelenkin joutilaisuuden olevan neutraaliutta: olemista kaiken ja ei-minkään äärellä yhtä aikaa. Mitä kaikkea neutraali sitten voi olla? Tutkielmani teemat pyytävät syväluotaavaa lähestymistä ja erityisesti heideggeriläistä tapaa ymmärtää maailman ontologinen rakenne runollisena. Runous kätkee ja paljastaa, maailma kätkee ja paljastaa – neutraalius kätkee ja paljastaa. Mitä se sitten paljastaa? Ajatukseni siirtyy ensimmäisenä Immanuel Kantin estetiikan teorioihin havainnon ensimmäisestä vaiheesta, jossa katsomme koko asioiden kirjoa, ja huomioimme sen, mihin katse ensimmäisenä kiinnittyy (Kant 1790/2018, 132–135). Kantin (mt.) mukaan silloin ollaan eräänlaisessa ”vapaan leikin” tilassa⁴, jossa mielikuvitus toimii ilman rajoituksia ennen kuin tietoisuus alkaa järjestellä havaitsemaansa käsitteellisiksi kokonaisuuksiksi. Tällainen tila muistuttaa joutilaisuutta olemisena kaiken ja ei-minkään äärellä yhtäaikaaisesti. Siinä on kuitenkin kyse myös neutraaliudesta, joka vallitsee ennen käsitteellisten kokonaisuuksien muodostumista. Kant (mt.) onkin kirjoittanut, että käsitteellistämisen prosessissa erottelemme toisistaan ne asiat, jotka ovat tärkeämpiä kuin toiset ja siten luomme hierarkian selittämään sitä tilaa, jossa on hetken ajan vallinnut täysi neutraalius ja hierarkiattomuus.

Neutraali voidaan siis käsittää tilana, jossa mielikuvitus voi toimia vapaana. *The Traineeessa* tulkitsen Johannan olevan itse neutraali ja toimivan neutraalisti Deloitten toimistolla. Tässä luvussa pohdinkin Johannan neutraaliutta, jonka tulkitsen ilmenevän vaitiolona ja hiljaisuutena, kehonkielen käytössä ja sanavalinnoissa silloin, kun hän avaa suunsa vastatakseen muiden

⁴ Engl. ” free play of imagination” (Kant 1790/2018, 132).

kysymyksiin. Lisäksi pohdin lyhyesti neutraaliutta värien kautta. Joutilaisuus ja neutraalius jakavat samankaltaisen olemuksellisen pohjan, jossa suuntaudutaan tulevaisuuteen odottaen että ilmenee jotain, joka määrittelee toimintaa tai tilaa jota ei ole vielä määritelty. Tämä luku on jäsennetty analyysiksi niiden tapojen mukaan, joilla neutraalius Takalan teoksessa ilmenee.

Kulttuurintutkija Roland Barthes (2002, 50) kuvaa neutraaliutta tilana, jossa kaikki on samalla tasolla levitettyä auki katseltavaksi. Mikään ei nouse hierarkiassa toisen yläpuolelle, ja sen vuoksi lopullista määritelmää siitä, mitä oikein tarkastelemme on hankala tehdä. Neutraali on tila ”ennen merkitystä”, siis tila joka ”ei ole vielä”. *The Traineessa* kaikki Johannan toimet toimistolla näyttävät jonkinlaisina ”oikeaa” toimintaa edeltävinä toimina, joita ei kuitenkaan seuraa mitään. Ne jatkuvat täyttären ajan ja päivän kuluessa alkavat tuntua ajasta irtaantuneelta luupilta. Istuminen työpöydän äärellä ilman tietokoneen ruutua on tosiaankin useimmiten se lyhyt hetki, kun työtä ei ole vielä aloitettu. Hississä matkustaminen on siirtymätila, jossa emme ihan vielä ole päässeet paikkaan johon olemme menossa ja joka tarjoaa meille seuraavan merkityksen työpäivämme aikana. Vastaanotossa istuminen on yhtä lailla ”ei vielä” -tila jollekin, jonka on määrä merkityksellistää olemisemme jonkin toiminnan kautta.

Barthes on kuvannut neutraalia myös alustana tapahtumille, jossa asiat laitetaan uudelleen kiertoon ja aloitetaan alusta. Hän käyttää esimerkkinä lapsuutensa leikkiä ”kymmenen tikkua laudalla”, jossa yksi leikkijöistä polkaisee laudan päälle asetetut tikut ilmaan. Leikkijät pysyvät paikoillaan kunnes tikut ovat laskeutuneet maahan ja vasta sitten kun ne ovat laskeutuneet yksi alkaa kerätä niitä ja muut saavat lähteä juoksemaan. Neutraali tapahtuma-alusta on se hetki, kun tikut eivät ole vielä laskeutuneet ilmasta eivätkä leikkijät saaneet lupaa lähteä juoksemaan. (Krauss 2002, xiii.) *The Traineessa* Johannan joutilaisuus vertautuu ilmaan polkaistuihin tikkuihin. Sillä erotuksella tosin, etteivät tikut tässä tapauksessa putoa lainkaan työharjoittelun viimeisen viikon aikana. Leikkijöiden on yhtä hankala ymmärtää ilmaan leijumaan jääneitä tikkuja kuin työtovereiden hississä, tyhjän työpöydän äärellä tai vastaanotossa päivänsä viettävää harjoittelijaa: kummatkin voivat päätyä minne vaan, eikä kummillakaan ole selkeää aistittavaa menosuuntaa jonka turvin heitä voisi katsoa, tulkita ja kohdella.

Neutraalin ymmärtäminen tällaisena vaikeasti tulkittavana arvaamattomuutena muodostaa koko käsitteelle negatiivisen, jopa uhkaavan sävyn. Se on tila joka ohittaa paradigman, tai joka oikeastaan haastaa paradigman tavallaan olla kuulumatta siihen (Barthes 2002, 6–7). Se voi vertautua loppumisen loputtomaan prosessiin (mt., 16), tai vastaavasti alkamisen alati alkavaan

prosessiin, jotka molemmat haastavat asioiden loogisen rakenteellisen ymmärtämisen paradigman. Johannan toiminta ei koskaan näytä alkavan sellaisena kuin sosiaaliset säännöt katsoisivat sen hyväksyttäväksi, eikä toisaalta kyllä loppuvankaan tavalla, jolla tavanomaiset toimet tulevat päätökseensä tietyn ajan ja tiettyjen toiminnan vaiheiden jälkeen. Neutraali uupuu alkamattomuuteensa sekä loppumattomuuteensa, ja ainoana pakotienä tässä uupumuksessa vaikuttaisi olevan jonkinlaisen asennon löytäminen ja siihen asettuminen: määritelmä (Barthes 2002, 19).

Deloitte Finlandin työntekijät yrittävätkin löytää määritelmiä Johannalle esittämällä kysymyksiä hänen toiminnastaan, gradustaan sekä lopuksi jopa ”tervejärkisyydestään”. Itsensä ja työtoverinsa he määrittelevät työprojektien, lounastaukojen ja hissimatkustuksen määränpäiden mukaan. Määritelmästä taas tulee muoto, jonka jälkeen analyysi sekä sitä seuraava arvottaminen mahdollistuvat. Tarkastelen seuraavaksi hiljaisuutta ja värittömyyttä, joiden tulkitsen kuuluvan tapoihin, joilla Johannan neutraali joutilaisuus saa hänen olemisensa väistelemään määritelmiä.

3.1 Hiljaisuus ja vaitiolo

The Traineesissa yksi Johannan joutilaisuutta korostava tekijä on hänen hiljaisuutensa. Vaikka Johanna vastaa kysyttäessä ja esittää itsekin kysymyksen oma-aloitteisesti hississä vietetyn päivän aikana, on hänen sanallinen – ja kehollinen myös – ulosantinsa vaitonaista, yksinkertaista ja ympäröivää. Kertoessaan, miksi hänellä ei ole kannettavaa tietokonetta, Johanna tuntuu kiertelevän merkityksiä avaten samalla sanottavansa kaiken äärelle ja samalla sulkien kysyjän mahdollisuuden päästä selkeyteen Johannan todellisista motiiveista toimintansa takana. Johannan tapa puhua on osittain jopa laiska: hän käyttää täytesanoja eikä tunnu pitävän kiirettä kuvaillessaan työtapaansa joka pohjautuu ajatustyöhön ruudun tuijottamisen sijaan.

Toimintaan perustuvassa yhteiskunnassa äänet ja puhe kuvaavat tekemistä, asioiden edistymistä ja erilaisten käsitteiden määrittelyä. Tarkoitan tässä äänellä myös sen potentiaalista läsnäoloa, sen sijaan että puhuisin pelkästään kuuluvasta äänestä. Äänen potentiaaliseen läsnäoloon lasken myös kirjoitetut sanat ja ajatellut ajatukset. Yksilötasolla ääni ja sanat voidaan käsittää jopa varallisuutena, jolloin henkilön hiljaisuus liitetään helposti mitäänsanomattomaan neutraaliuteen ja toiminnalliseen varattomuuteen. Toisen ihmisen

hiljaisuus voi tilana olla sietämätön, sillä hiljaisuudella on tapana kätkeä sisäänsä kaiken sen mitä ei sanota tai mitä ei edes tiedetä voitavan sanoa. Hiljaisuus voi tuntua epätietoisuudelta tai antautumiselta koreografoimattomaan toimintaan. Hiljaisuus ja joutilaisuus usein jakavatkin samankaltaisen ontologisen lähtökohdan, joka ehdottaa, että mitä tahansa voi tapahtua seuraavaksi, että jotain TULEE tapahtumaan seuraavaksi. Hiljaiseen joutilaisuuteen liittyvän epätietoisuudensietokyvyn vaje näkyykään *The Traineessa*, työntekijöiden toimiston johdolle kirjoittamissa sähköposteissa, joissa he vaativat vastauksia ”ajatustyötä” tekevän työharjoittelijan epämääräiselle (ts. ei-määrittyneelle) toiminnalle.

Heidegger on teksteissään ilmaissut ihmisen olevan ”kielessä asuva olento” (Koivusalo 2001, 85), mikä viittaa tapaan ymmärtää toinen ihminen ihmiseksi yhteisen kielen kautta. Johannan käyttämä ”ajatustyö” voidaan ymmärtää problemaattisena kielenä sen ollessa niin äärimmäisen subjektiivista. Osaamme kaikki tehdä ajatustyötä, siis ajatella, pohtia, suunnitella, mietiskellä, mutta samalla tiedämme ettemme ehkä koskaan voi täysin jakaa sitä toisille sellaisena, kun itse sitä käytämme. Jännite Johannan vaitonaisuuden ja työtovereiden kysymysten välillä tihenee, kun ajatustyö mainitaan olemista määrittävänä toimintana. Kun Johanna kertoo tekevänsä ajatustyötä, kollegat tietävät etteivät voi tietää kaikkea. Ja että vaikka ajatukset jaettaisiin, jotain jäisi silti hiljaiseksi. Eräs Deloitte työntekijä kysyykin oikeastaan vaatien: ”Nyt Johannan täytyy kertoa, että mitä miettii.” (Teoksen kohta 2:57.) Kysymys kuulostaa pinnistellyltä ja suunnitellulta ja jopa epätoivoiselta yritykseltä määrittellä ja siten ymmärtää epämääräisenä näyttäytyvää Johannaa, jonka ajelehtiva vastaus ajatustyöstä jättää asian kellumaan joutilaaseen hiljaisuuteen.

Klassisessa latinan kielessä hiljaisuudelle on käytössä eri sanat riippuen siitä, millainen hiljaisuus on kyseessä. Sana *tacere* kuvaa verbaalista hiljaisuutta ja sana *silere* pysähtyneisyyttä ja liikkeen poissaoloa. (Barthes 2002, 21–22.) *Silere* viittaa käsitteenä narratiiviseen tapahtumaan – siis asioihin ennen kuin ne ovat syntyneet ja tilaan niiden katoamisen jälkeen. Tämän lisäksi *silere* voi viitata myös uskonnolliseen kokemukseen, jossa jumala on hiljaisuus. (Mt., 21.) *Taceren* käsitellessä ääntä ja kommunikaation verbaalista ulottuvuutta *silere* luo neutraalin tilan, jossa on oikeus olla hiljaa sekä mahdollisuus myöskin pysyä hiljaa (mt., 21–22). Hiljaisuus on siis ikään kuin taktiikka, jolla navigoida puheen ”vaarojen” joukossa (mt., 24). Tällä Barthes viittaa merkityksenmuodostusprosessiin, johon sekä ääneen lausutut, kirjoitetut, ajatellut tai sanomatta jätetyt sanat osallistuvat. Tämän prosessin ”vaarallisuus” viittaa Wittgensteinin teoriaan siitä, että elämme lasipurkissa, jonka seinämät symboloivat

kieltä⁵, joka suodattaa, vääristää ja heijastaa tapojamme kommunikoida ajatuksiamme niin sisäisestä kuin ulkoisestakin maailmasta. Erityisesti kieli lasipurkin seinämänä ymmärrettynä vaikuttaa hiljaiseen kommunikointiin loputtomilla sidonnaisuuksillaan ja lainalaisuuksillaan.

Tulkitsen Johannan hiljaisuuden *The Traineeessa silereksi*, sillä se on pysähtynyttä ja päättäväistä hiljaisuutta, joka reunustaa Johannan itsenään olemista tukahduttamatta sitä. Johannan *silere* muodostuu siis hänen olemisensa ympärille ja sen aikaa venyttävä rauhallisuus mahdollistaa tässä hiljaisuudessa kellumisen. Johannan hiljaisuus ei ole puhtaasti *tacerea*, sillä hän vastaa tavallisesti kysyttäessä sen sijaan että olisi tehnyt jonkinlaisen päätöksen olla puhumatta vaikka sanottavaa olisi. *Silereään* Johanna perustelee verbaalisesti ajatustyön käsitteen kautta. Tulkitsen tämän perustelun asettautumisenä sellaiseen hiljaisuuteen joka reunustaa ja luo narratiiveihin hengähdystaukoja ja siltoja.

Barthesin mukaan hiljaisuuden merkitys on kolmikerroksisen syntagmaattinen eli hiljaisuus pitää sisällään ainakin kolme ääntä. Näistä ensimmäinen on ajattelun ääni, toinen on se ääni, joka kertoo mitä ei sanota ja kolmas se, mitä muut tulkitsevat hiljaisuuden haluavan kommunikoida. Hiljaisuus on siis loppujen lopuksi melko puhelias tila, joka toimii aina implisiittisen alueella. (Barthes 2002, 24.) Hiljaisuudesta itsestään tulee merkki, joka merkitsee jotain vain, jos se ”laitetaan puhumaan” – tällaisesta hiljaisuudesta käytetään usein termiä ”merkitsevä hiljaisuus” (mt., 26). Johannan hiljaisuus, *silere*, ei tunnu kuitenkaan merkitsevän mitään, ja se tekeekin siitä niin epämukavaa. Hänen hiljaisuutensa ei ole ”myöntymisen merkki”, eikä se vaikuta olevan merkki siitä, ettei hän tiedä mitä ajattelisi tai mitä hänen tulisi tehdä. Barthesin kolmikerroksisen syntagmaattisuuden teorian mukaan Johannan hiljaisuudessa tuntuu hänen itsensä kannalta olevan kyse ajattelun äänestä, joka täyttää kaikkien hiljaisuuteen sisältyvien äänien tilan. Deloittelaiset taas kuulevat Johannan hiljaisuudessa epämääräisiä kaikuja siitä mitä jätetään sanomatta ja samaan hiljaisuuteen heijastuvia omia tulkintojaan siitä, mitä Johanna mahtaa tarkoittaa hiljaisuudellaan. Videoteoksen viimeisessä sähköpostissa kirjoittaja viittaakin jo ”johonkin henkiseen ongelmaan” päivitellessään hississä ajelehtivaa Johannaa, jonka joutilas hiljaisuus käy sietämättömäksi deloittelaisille.

⁵ von Wright (1998, 344-345) tulkitsee Wittgensteinin teoriaa ja esittää, että kieli on kuin lasipurkin lasiseinä, jonka läpi katsomme ympäröivää todellisuutta. Se suodattaa, vääristää ja heijastaa takaisin, emmekä välttämättä koskaan voi kuulla täysin kirkkaasti, mitä lasin toisella puolella oleva haluaa meille sanoa. Yrittäessämme päästä ulos törmäämme vain seinään. Ainoaksi ratkaisuksi muodostuu silloin kääntyä sisäänpäin ja etsiä vastauksia sieltä.

Heideggerin mukaan ihminen on kielessä asuva olento, mikä olettaa ihmisen olevan jotain muuta kuin hänen kommunikaationsa. Filosofin Hannah Arendt (1958, 181–185) jatkaa kirjoittamalla ihmisten näyttäytyvän toisilleen puheessa ja toiminnassa. Tällöin toiminta paljastaa sen ”mikä” ihminen on, kun taas puhe osoittaa ”kuka” on kyseessä. Näin ymmärrettynä hiljaisuus ja passiivisuus voivat salata persoonallisuuden ja identiteetin. Sanojen ja tekojen kautta teemme tietoisin valinnan ja liitämme itsemme osaksi inhimillistä maailmaa, jolloin toimijuuden inhimillisyys määrittyy kommunikaation kautta (mt., 181, 183). Toiminnallinen passiivisuus (*silere*) ja kommunikatiivinen hiljaisuus (*tacere*) on helppo ymmärtää ja hyväksyä silloin kun ne ajatellaan toisistaan erillisinä, mutta jos ne yhdistetään toisiinsa, jäävät kummatkin kysymykset, joiden avulla määrittelyprosessi voidaan käynnistää, avonaiseksi. ”Mikä” ja ”kuka” saavat jatkokseen liudan muita kysymyksiä, kuten ”mistä”, ”mihin”, ”miksi”, ”miten”, ”milloin”. Hiljaisuus nimenomaan ”jättää asioita ymmärrettäviksi” sen sijaan että se tarkoittaisi totaalista kommunikoimattomuutta. Heidegger (1926/2010, 159) onkin kirjoittanut, että ollakseen hiljaa täytyy olemisella olla jotakin sanottavaa. Tulkitsen Heideggerin tarkoittavan tällä sitä että hiljaisuuden merkitys syntyy kun se, Barthesin mukaan, ”laitetaan puhumaan”. Hiljaisuudesta tulee silloin päätös karata määrittelyä ja muotoon asettamista: tapa navigoida puheen vaarojen joukossa.

The Traineessa Johanna ei ole koko aikaa verbaalisesti hiljaa – hän vastaa kysyttäessä ja muutaman kerran jopa aloittaa keskustelun toteamalla jotakin ilmavaa ja näennäisen merkityksetöntä. Tulkitsen Johannan hiljaisuuden olemukselliseksi vaitonaisuudeksi ja verbaalisen kommunikaation hiljentämiseksi. Tarkoitan tällä hänen tapaansa vastata ympäröivästä kysymyksiin, jotka pyrkivät määrittelemään hänen tarkoituksensa ja tarkoituksensa. Deloitten työntekijöiden kommunikaatioyritykset palautetaan neutraaleina ja hiljaisina heille itselleen ilman vihjeitä jatkotoimenpiteistä omituisesti käyttäytyvän harjoittelijan määrittelyn suhteen. Heidegger (1926/2010, 167–171) onkin kirjoittanut tällaisesta merkityksenmuodostusprosessin vääristymästä ”joutilaan puheen” käsitteen avulla. Tällä hän tarkoittaa joutilaisuuden tapaa venyttää aikaa ja vääristää loogisten merkitysten muodostumista sellaisissa sosiaalisissa tilanteissa, joissa tarkoituksena on päästä selvyteen osapuolista ja heidän motiiveistaan.

Kun ihmisen siis ajatellaan olevan kielessä asuva olento – että tarvitsemme kieltä ymmärtääksemme olemistamme ja motiivejamme - hiljaisuus tekee yhdessä, samassa tilassa olemisen vaikeaksi. Giorgio Agamben onkin asettanut Heideggeriä ja modernia filosofiaa

vastaan pohtiessaan hiljaisen kokemuksen osuutta maailmassa joka ymmärretään kielen avulla (Koivusalo 2001, 86). Koivusalo viittaa Agambenin tulkintaan Wittgensteinin kärpänen lasipurkissa -vertauksesta jossa tämä pohtii voisiko sen sijaan, että havahtuu olevansa lasipurkissa nähdä purkin rajat ja tunnustella sitä kokemusta joka on mahdollinen purkin rajojen ulkopuolella (mt., 90). Tällä Agamben haluaa osoittaa, että ihminen näkee maailman kielen välityksellä, jolloin kieli itsessään jää näkymättömäksi (Agamben 2001, 47). *The Traineeen* kannalta kärpänen lasipurkissa -vertaus on osuva, sillä Deloitten työntekijöiden yritykset ymmärtää hiljaista ja joutilasta Johannaa saavat heidät näyttämään lasipurkin seinään törmääviltä kärpäsiltä. He eivät ymmärrä sitä, miksi Johanna toimii niin kuin toimii tai puhuu mitä puhuu. Tulkintani perustuu tietenkin videoteoksessa näkyviin henkilöihin, joten spekuloitavaksi jää, oliko Deloitten toimistolla sellaisia työntekijöitä, jotka Agambenin ehdottamalla tavalla ymmärsivät lasipurkkinsa rajat ja kykenivät hieman tunnustelemaan sitä kokemusmaailmaa, joka heidän normittuneen työpäivänsä ympärillä ainakin hetkellisesti, Johannan muodossa oli.

Susan Sontag kirjoittaa esseessään ”The Aesthetics of Silence” (1967, 9) hiljaisuuden taiteessa olevan päätös. Hiljaisuus taiteessa ei ole kirjaimellista, eikä se koskaan voi olla taideteoksen ominaisuus. Sontag (mt., 10) viittaa John Cagen teokseen 4’33 ja tämän väitteeseen, ettei hiljaisuutta voi saavuttaa ja että aina tapahtuu jotain josta kuuluu jonkinlainen ääni. Jos ääni ei kuulu ympäristöstä, niin sitten ihmisestä itsestään: sydämen syke tai hengitys. Päätös hiljaisuudesta on tapa avata tila yltäkylläisyydelle, jossa kaikki tuntuu olevan täynnä ja jossa uudelle ei tunnu olevan tilaa. Hiljaisuus avaa tämän yltäkylläisyyden tilan kaikki mahdolliset tulkinnat ja vaatii täyttämään sen sanoilla, joista mikään ei kuitenkaan tunnu sopivan siihen. (Mt., 10.) Kuvittelen tilanteen jossa tahdon sanoa jotain täyttääkseni hiljaisuuden, mutta sanottuani sen turhanpäiväisyyden se jää roikkumaan ilmaan löytämättä itselleen sopivaa lokeroa. Joku ehkä koettaa ottaa siitä kiinni, mutta hiljaisuudessa tapahtuva keskustelu ei ole keskustelua, vaan yrityksiä ymmärtää tilaa, joka niin tehokkaasti imaisee sisäänsä jättäen kuitenkin ulkopuolelle. Hiljaisuus hidastaa aikaa (mt., 17). Se saa sekunnit kulumaan hitaammin, sillä ihminen uppoutuu yhtä aikaa subjektiiviseen ajatusprosessiinsa sekä yrittää saada selkoa siitä mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan. Hiljaisuudessa ajatuksenkulku nopeutuu, kun mieli muodostaa nopeita spekulatiivisia päätelmäketjuja omasta kohtalostaan epämukavuudessa.

Sontag (1967, 23) kirjoittaa myös hiljaisuuden olevan sekä edellytys että lopputulos hyvälle puheelle ja jatkaa viitaten symbolistirunoilija Stephané Mallarméhen, joka kirjoittaa runouden olevan esimerkkinä tällaisesta hiljaisuudesta. Runouden voi Mallarmén käsityksen mukaan ymmärtää toimintana, joka rakentaa hiljaisuuksia asioiden ympärille (mt.). Hiljaisuudet sanottujen asioiden ympärillä taas hidastavat aikaa ja usuttavat ihmiset niiden äärellä aktivoimaan ajatusprosessinsa ja ymmärryskykynsä.

Sontagin (mt., 32) mukaan hiljaisuutta hyödyntävät nykytaiteilijat puhuvat siitä kahdessa muodossa: kovaäänisesti sekä pehmeästi. Sontag tarkoittaa näin sanoessaan taiteilijoiden asenteita hiljaisuuden käyttöä ja mahdollisuuksia kohtaan, mutta itse kiinnityin termeihin hiljaisuuden eri modaaliteetteja kuvaavina käsitteinä. Kun hiljaisuus mahdollistuu silloin, kun on jotain sanottavaa (Heidegger 1929/2010, 159; Agamben 2001), voi se kaikeksi olla tai ainakin kärjistyä kovaääniseksi. Mieleeni tulee väistämättä termi ”rivien välistä lukeminen”, joka viittaa jonkin sellaisen ymmärtämiseen mikä syystä tai toisesta jätettiin hiljaisuuden ympäröimäksi. *The Traineessa* Johannan hiljaisuus on kovaäänistä, ja sen hän itsekin ilmaisee vastatessaan tekevänsä ajatustyötä. Kovaäänisen hiljaisuuden voisi edelleen tulkita olevan aktiivista hiljaisuutta, sillä se implikoi ajatusten jatkuvaa generoimista ja tukahdutettua halua jakaa ne ääneen. Pehmeä hiljaisuus taas vertautuu mielessäni joutilaisuuteen. Se on hiljaisuutta, jossa sanoja ei tarvita ja jossa hiljaisuudessa on mahdollista olla rauhassa ja jopa passiivisesti. Johannan hiljaisuus on myös pehmeää, vaikka se ympärillä oleville ihmisille näyttäytyy kovaäänisenä. Ehkä Johannan hiljaisuuden kovaäänisyys on heijastus niiden ihmisten omasta kovaäänisestä ja jopa sietämättömästä hiljaisuudesta, jotka yrittävät ymmärtää hänen hiljaisuuttaan.

Johannan hiljaisuus näyttäytyy työntekijöille tilana, jota he eivät ymmärrä: kovaäänisenä etäisyytenä. Hiljaisuus luo etäisyyden, joka avaa ihmisten välille tilan, jonka täyttömahdollisuudet tuntuvat loputtomilta ja samalla välttämättömiltä (Sontag 1967, 26, 16). Hiljaisuutta voidaan käyttää osoittamaan, että ajattelu on ikään kuin tauolla (vrt. zen, meditaatio, ”mietiskely”), jolloin se voi merkitä joko vastaukseen saapumista tai sen saavuttamattomuutta. Hiljaisuus voi myös tarjota venyneen ajan ajatuksen jatkoajattelulle ja pohdinnalle sen eri ulottuvuuksista. Tällöin puhe alkaessaan ikään kuin sulkee ajatuksen, jonka hiljaisuus on pitänyt avoinna. Edelleen hiljaisuutta voidaan käyttää puheen järjestelyyn tai ohjaukseen mahdollisimman hyvän vaikutuksen saavuttamiseksi. (Sontag 1967, 19–20.) *The Traineessa* Johanna ilmaiseekin vähäisillä sanoillaan käyttävänsä hiljaisuuttaan venyneen

ajatuksen jatkoajattelulle – ajatustyö viittaa pohtivaan työskentelyyn, jonka tarkoituksena on päästä selvyyteen pohdittavan asian useista eri näkökulmista. Ajatustyönteon sijainti työpaikalla työajalla aiheuttaa kuitenkin hiljaisuuden ymmärtämättömyyttä ja voimakasta halua täyttää tuo hiljaisuuden avaama tila sanoilla, määritelmillä ja ohjenuorilla.

3.2 Värittämyys

Saapuessaan Deloitteen toimistolle työharjoittelija Johanna on pukeutunut mustaan paitaan, jonka alta näkyy harmaan trikoopaidan kaulus sekä mustiin housuihin. Hississä viettämäänään päivänä hänellä on yllään valkoinen neuletakki ja tummat housut. Johannalla ei ole kasvoillaan meikkiä, eikä hänen vaaleita hiuksiaan ole erityisemmin laitettu. Johannan ulkonäkö on suhteellisen väritön, eikä hän näin ollen erottaudu toimiston materiaalisesta yleisilmeestä mukaan lukien muiden työntekijöiden tavat pukeutua. Teoksessa Johannan värittämyys kuitenkin korostuu provokatiivisena sen yhdistyessä hänen olemukseensa ja toimintaansa liittyvään muuhun passiivisuuteen. Värittämyydestä tulee todiste neutraaliudesta.

Barthes kirjoittaa anekdoottina käyneensä ostamassa maaleja ja löydettyään tarvitsemansa yhden purkin pudonneen hyllystä maahan. Nostaessaan purkkia takaisin paikalleen Barthes kirjoittaa lukeneensa sen etiketistä ”neutraali”. (Barthes 2002, 48–49). Huomion kohdistuessa tähän ensimmäinen sitä seuraava kysymys on selvä: minkä väristä on neutraali maali? Neutraali assosioituu usein värittämyyteen silloin kun sitä verrataan muihin väreihin. Monet sävyt, jotka tulevat minulle ensimmäisinä mieleen sanasta neutraali ovat sävyiltään murrettuja harmaita, ruskeita, vaaleita ja tummia. Neutraali väri on siis sellainen joka ei ”pistä silmään”.

Esimerkkinä neutraalin värittämyyden suhteesta väreihin Barthes esittää tulkintansa Hieronymos Boschin triptyykistä *Maallisten himojen puutarha* (1500-l. alku). Triptyykki koostuu kolmesta paneelista, joista kaksi ulommaista kääntyy ”kanneksi” keskimmäisen ylle muodostaen teoksesta siipialttarin. Tämä triptyykin siipien ulkopintojen kuva on grisaille-tekniikalla maalattu harmaa ja tyhjä näkymä, kun taas sisäpuoli on vastakohtaisesti värikäs ja runsas. Siipien ulkopintojen kuvaama ulkopuoli kuvaa aikaa, joka ”ei ole vielä”, siis aikaa, kun tilassa oleva kuva vasta odottaa merkitystään (Barthes 2002, 50). Triptyykin ulko- ja sisäpuolen kontrasti vertautuu piilotetun ja ilmeisen jännitteeseen ja siihen, miten se jäsentää neutraalin ymmärtämistä tilana jossa aika venyy ja ymmärrys tapahtuu ”pisara kerrallaan” (mt., 37). Neutraalin voi siten käsittää ymmärrysprosessissa käytettynä, venytettynä aikana, jossa

kuljetaan loogisesta päätelmästä toiseen (mt.). Tässä mielessä triptyykin siipien avaaminen vertautuu ymmärrykseen ja erilaisten tilojen väliseen aikaan ja tilaan, jossa alkaminen sekä loppuminen ovat molemmat päättymättömiä. Jännite jossa värittömyys vertautuu kovaääniseen hiljaisuuteen kulminoituu päätelmään piilotetusta informaatiosta siitä, miten asiat ovat.

The Traineessa Johannan käyttämä termi ”ajatustyö” näyttäytyy *Maallisten himojen puutarhan* harmaana ”kantena”, joka antaa vihjeen sisällä tapahtuvasta, mutta ei osoita sen tarkkaa merkitystä. Johannan joutilas neutraalius tarjoaa mahdollisuuden ymmärrykseen ”pisara kerrallaan”, mutta Deloitten työntekijät haluavat avata ovet heti ja päästä selvyYTEEN, mitä neutraalin ulkokuoren alla on piilossa. Niin kauan, kuin *Maallisten himojen puutarhan* siivet pysyvät kiinni, voimme vain kuvitella, mitä sen alla on. Ajatus neutraalin kuvan tarkastelusta tuntuu sietämättömältä ja jopa tylsistyttävältä kun tietää sen avautuvan toisenlaiseen maisemaan. Deloittelaiset eivät toki ehdi tylsistyä Johannan neutraaliuden tarkasteluun. Sen sijaan he säikähtävät ja ahdistuvat, kuten aiemmin tämän tutkielman luvussa 2 jo kirjoitin.

Neutraalien ja ei-neutraalien värien suhde toisiinsa tulee esiin myös kulttuuristen narratiivien kautta niiden sitoutuessa merkityksiin aktiivisuudesta ja passiivisuudesta sekä runsaudesta ja tyhjyydestä. Värikkään pitäminen merkityksellisempänä juontuu kirkkaampien ja puhtaampien värien korkeammasta hinnasta verrattuna niin kutsuttuihin maaväreihin, joiden murrettujen sävyjen valmistaminen oli edullisempaa. Kirkkaat ja puhtaat värit kuvastavat silloin rikkautta, joka taas kapitalistisessa järjestelmässä merkitsee individualistista erottautumista muista rikkauten osoittamisen keinoin. Neutraali taas liitetään edullisuuteen, ilmeisyyteen ja joukkoon sulautuvuuteen, joka tarvittaessa täytyisi voida kuoria pois merkitysten ja rikkauksien tieltä. (Barthes 2002, 50.)

Värien merkitykset ovat muotoutuneet vähitellen niiden valmistus- ja käyttötekniikoiden sekä käyttötarkoitusten kehittyessä. Merkitykset ovat olleet sidonnaisia uskontoon ja uskomuksiin, sekä niihin merkityksiin, joita värien käyttötavat ovat tuottaneet. Värejä on käytetty erottautumiseen toisista ja sitoutumiseen omaan aikaan, paikkaan ja viiteryhmään. (Brusatin 1983, 27–29.) Väriopit ja värien historian tutkimukset keskittyvät pitkälti valkoiseen kaiken perustana, josta eri värit sitten taittuvat heijastuessaan. Valkoisen lisäksi neutraalina näyttäytyvän harmaan sävyt taas on liitetty lähinnä naamiointiin, joka merkitsee petosta (mt., 72, 74). Naamiointi ja petos liittyvät juuri Barthesin kuvailemaan joukkoon sulautuvuuteen, jonka voi kuoria pois oikean merkityksen tieltä. Saksalainen kirjailija ja runoilija Johann

Wolfgang von Goethe onkin runollisesti kuvannut esimerkiksi harmaata valon ja hämärän yhdistelmänä, jossa kaikki värit sulautuvat yhteen myöhempää erottelua varten (Brusatin 1983, 100).

Liitän neutraaliin värittömyyteen myös Johannan kommunikaatiotavan, joka vaikuttaa sävyttömältä ja monotoniselta: kun suljen silmäni kuunnellakseni hänen ääntään, se saa aikaan mielikuvan ilmeettömyydestä. Lisäksi Johannan käyttämät sanat tuntuvat venyttävän virkkeet mitäänsanomattomiksi aukeiksi, joissa jokainen sana on ympäröity hiljaisuudella. Aikaa ja merkitystä venyttävillä sanoilla tarkoitan lähinnä virkkeisiin lisättäviä täytesanoja, esimerkiksi ”niinku”. Johannan kasvot näytetään videon ensimmäisessä osassa, tosin kaukaa, ja hänen katseensa on fokuoimaton ja vaeltava tai eteensä tuijottava. Samanlainen ilmeettömyys käy ilmi videon toisessa osassa, jossa Johanna istuu toimiston tuloaulassa seinän vieressä katsellen ilmeisesti ikkunasta ulos. Kuvan vieressä juoksee kuvankaappauksia työntekijöiden ja työnantajien käymistä Johannaa koskevista sähköpostikeskusteluista. Hissiin sijoituvassa kohdassa Johannan kasvoja ei näy, sillä videokuva on tuotettu rintaan kiinnitetyn kameran avulla. Hissikohtauksessa kuitenkin Johannan ääni kuuluu venyvänä, laahaavana ja vailla erityisiä äänenpainoja tai painokkuutta, ikään kuin hän puhuisi jatkuvasti hampaidensa välistä avaamatta suutaan kunnolla äänteiden muodostamista varten. Johannan puhe ei ole värittänyt tunteilla tai asenteilla, vaan se soljuu neutraalissa tilassa alkamatta, saati sitten päättymättä koskaan.

Olen tässä luvussa pyrkinyt laajentamaan joutilaisuuden fenomenologista määrittelyä sen näkyvämpiin esimerkkeihin, jotka ovat suuressa osassa *The Traineeen* yksikanavaisessa videoversiossa. Johanna on neutraali, joka ei tunnu sopivan toimistoympäristön paradigmaan. Hänen hiljaisuutensa on olemuksellista, pehmeää, kiireetöntä ja aikaa venyttävää, mutta samalla se näyttäytyy Deloitten työntekijöille kovaäänisenä, terävänä ja kiireellisesti selvittämistä vaativana. Hänen värittömyytensä on sulautuvaa, merkityksiä pakenevaa ja kysyvää, minkä deloittelaiset kokevat rasittavana, huvittavana, outona ja jopa pelottavana. Seuraavassa luvussa siirryn tarkastelemaan Johannan joutilaisuutta aktiivisena toimintana, joka kyseenalaistaa ja nostaa näkyviin vallitsevan paradigman ja sen joustamattomuuden.

4 Normatiivisen toimistotilan käytön kritiikki

Tapa, jolla Johanna liikkuu Deloitte Finlandin toimistossa poikkeaa normatiiviselle toimistotilalle tyypillisistä tavoista liikkua. Saapuessaan toimistolle Johanna kulkee hitaasti ja pehmeästi. Hän viettää aikaa paikoissa, joita työpäivän aikana ei usein käytetä (vastaanoton odotustila) ja rikkoo tiettyjen rajattujen tilojen vakiintuneita käyttötapoja (jatkuva hissimatkustaminen). Johannan toiminta osoittaa negaation kautta tavat, joilla yhteistä tilaa tulee käyttää, ja millaisia reittejä siellä kulkiessa tulee noudattaa. Johannan ja deloittelaisten yhtäkkisen erillisiltä tuntuvat todellisuudet saavat aikaan lumoutumisen ja edelleen läsnäolon nyrjähtämisen (ks. tämä tutkielma sivut 20–21) hetkeksi uudelleen asentoon. Johannan joutilaisuus on Takalan itsensä (2008, teosteksti verkkosivulla) mukaan tutkimus työajan käytön säännöistä joka hiljaisena, värittömänä ja silti voimakkaana muotoilee tunteita herättävän kritiikin normatiivista tilankäyttöä kohtaan muille siinä oleville henkilöille. Käsittelen tässä luvussa tapaa, jolla Johanna luo toiminnallaan jännitettä ilmentämänsä joutilaisuuden ja neutraaliuden sekä aktiivisuuden ja merkityksellistetyn tilan välille, esittämänsä henkilöahmon turvin.

Takalan toiminta vertautuu 1950–60-lukujen radikaalivasemmistolaisen avantgarderyhmän Kansainväliset situationistit (*L'Internationale situationniste*, tästä eteenpäin SI) teorioihin ja toimintatapoihin. SI syntyi toisen maailmansodan jälkeen, kun pieni joukko Karl Marxin jalanjäljissä kulkevia kapitalistisen järjestelmän kriitikkoja havahtui huomaamaan, että kulutuskulttuurin myötä ihmisistä on tullut vain oman elämänsä sivustakatsojia (Pyhtilä 2015, 178). SI:n pääasiallinen kritiikki kohdistuikin kapitalistiseen kulutusyhteiskuntaan ja erityisesti työnteon vieraannuttaviin tapoihin hallita työntekijöiden kontrollia ja osallisuutta omaan elämäänsä. Klassisen kapitalismin mukaan työntekijä myy aikaansa työnantajalle, jolloin työaika on määritelty tarkasti erilaisten työntekoon liittyvien toimien ja sääntöjen mukaan. Vapaa-aika jää tässä systeemissä kokonaan työntekijän itsensä hallintaan. 1950-luvulle tultaessa, massatuotannon kasvaessa ja järjestelmän vaatiessa jatkuvaa kasvua, on kapitalismin painopiste siirtynyt kuitenkin työajasta vapaa-aikaan. Vapaa-aikaa määrittävän massatuotannon ja massakulutuksen siirtyessä myös kulttuurin alalle myös tehottomina tai tuottamattomina pidetyistä asioista on pyritty ottamaan mahdollisimman suuri hyöty irti. (Mt., 179.)

Joutilaisuuden kannalta tämä tarkoittaa tietenkin sitä, että mitääntekemättömyys rajataan tarkasti tiettyihin paikkoihin ja tietynpituisiin ajanjaksoihin, sillä se ei ole kulutustavara, jota

voitaisiin tuottaa massoittain ja sitten kuluttaa. Kun joutilaisuus ei enää itseisarvoisesti kuulu edes vapaa-aikaan, on se jo suorastaan kiellettyä työajalla. Johannan venyttämä joutilas aika saakin deloittelaiset ärsyyntymään, sillä hän rikkoo tehokkuudelle ja tuottavuudelle asetettuja sääntöjä. Tauot ovat toki Deloitten toimistolla sallittuja: teoksen kohdassa 2:37 eräs työntekijä istuu muutamia minutteja työkaverin pöydällä heilutellen jalkojaan ilmassa. Hänen reittinsä on kuitenkin ”tavallinen”, sillä se ei venytä aikaa tai noudata epäkonventionaalisia reittejä, vaan kommunikoi ennemminkin oman työajan järkevää hallinnointitaitoa.

SI:n jäsenille, situationisteille, oli tärkeää välttää pelkän teorian pyörittelyä omissa piireissään ja julkaisuissaan, minkä vuoksi konkreettisilla toimilla oli tärkeä osa heidän yhteiskuntaan kohdistuvassa kritiikissään (Pyhtilä 2015, 181). Keskityn tässä luvussa tarkastelemaan neljää situationistien kehittämää teoreettista ja toiminnallista käsitettä ja niiden suhdetta *The Traineeseen* ja Johannan toimintaan siinä. SI:n teoria pohjaa Marxin yhteiskuntakritiikkiin ja lisää siihen tehoja vallitsevien yhteiskunnallisten ongelmien kritiikin muodossa. Vallitsevia oloja kuvaamaan situationistit käyttivät esimerkiksi käsitteitä *rekuperaatio* ja *spektaakkeli*. Näistä ensimmäinen kuvaa lyhyesti luonnehdittuna porvarillisen yhteiskunnan kykyä kääntää siihen kohdistunut kritiikki omaksi edukseen. Tästä situationistit käyttivät esimerkkinä dada- taidetta, jonka tarkoitus oli kritisoida taiteen institutionalisoitumista, mutta päätyikin sitten itse kiinteäksi osaksi taiteen kaupallista kenttää. (Mt., 178.) Spektaakkelin käsite taas viittaa ajatukseen kulutusyhteiskunnan ja kulttuuriteollisuuden fuusioitumisesta – realisaatioon siitä, että ihmisten on kulutettava kulttuuria, joka massatuotannon myötä muistuttaa yhä enemmän tyhjiä visuaalisia ja sensorisia spektaakkeleita. (Mt., 183.) SI:n käytössä spektaakkeli laajenee tarkoittamaan ihmisten välistä yhteiskunnallista suhdetta, joka on välitetty kuvien avulla. Tämä tarkoittaa sitä, että kuvat ohjaavat käsityskykyä, ajatuksia ja mielikuvitusta – että toisia ihmisiä ei kohdata suoraan, vaan kuvien välittämän todellisuuden kautta. (Vähämäki 2005, 8.) Spektaakkelin käsitettä käsitellään tarkemmin situationistien johtohahmo Guy Debordin vuosia kehittelemässä, vuonna 1967 julkaistussa SI:n pääteoksena pidetyssä *Spektaakkelin yhteiskunnassa* (*La Société du Spectacle*). Ryhmälle uskollisena siinä ei kuitenkaan määritellä spektaakkelia analyttisesti, vaan kierrellään käsitteen ympärillä tarkoituksena osoittaa sen soluttautuminen kaikille elämänoille. Spektaakkelin käsitettä on myöhemmin soveltanut esimerkiksi Jean Baudrillard simulaatioteoriassaan, joka on ”kliinisen filosofinen versio” Debordin selkeästi poliittisesta spektaakkeliteoriasta (Sederholm 1994, 75). Baudrillardin mukaan emme enää edes elä spektaakkeliin keskellä, vaan kaikki representaatiot ovat jo kaksinkertaisia kerroksia, jotka laskostuvat todellisuuden kokemisen suodattimiksi. Baudrillard

ehdottaakin, että elämämme oikeastaan todellisuuden simulaatiossa, jossa voimme valita, mitä osia siihen sisällytämme ja esimerkiksi sen, mitä tunteita käsittelemme. (Baudrillard 1988.)

Rekuperation ja speaktaakkelin lisäksi hyödynnän analyysissäni situationistien toiminnallisia käsitteitä, *psykomaantiedettä* ja *dérivea*. Psykomaantieteessä on tarkoitus tutkia maantieteellisen ympäristön tiedostetusti ja tiedostamattomasti organisoituja, yksilöiden tunteisiin ja käyttäytymiseen kohdistuvia ennalta määrättyjä vaikutuksia (Debord 1958, 52). Tällaisesta analyysistä esimerkkinä voidaan pitää kaupunkien kaupallisten keskustojen tilallista rakentumista niin, että siellä kulkeminen tukee kapitalistista kulutuskulttuuria. *Dérive* taas tarkoittaa psykomaantieteellistä tutkimusta hyödyntävää kokeellista toimintatapaa, jossa pyritään luomaan uusia reittejä totuttujen tilalle. (Mt.) Tällaisesta kulkutavasta käytetään suomen kielessä tässä yhteydessä sanaa ”ajelehtiminen”, joka viittaa päämäärättömyyteen, mikä taas palauttaa meidät neutraaliuden ja joutilaisuuden käsitteiden äärelle.

Tulkitsen Johannan liikkeitä ajelehtiviksi ja tietoisesti toimiston reittejä uudelleentulkitseviksi tavoiksi käyttää tilaa, jonka normit on jo valmiiksi kirjoitettu. Johanna yhdistää psykomaantieteellisen tutkimuksen ja *dériven* yhtä aikaa toteutuvaksi toiminnaksi, jossa teoksen katsoja tulee tietoiseksi rakennetuista tilankäytöllisistä reiteistä sekä säännöistä, joita siihen ja työntekoon yleensä liittyy. Situationistien käyttämän *dériven* tavoitteena olikin kerätä objektiivista informaatiota ympäristöstä. Johannan neutraalius ja joutilas ajelehtiminen viittaa objektiivisuuteen, mutta hänen tapansa olla tilassa viittaa myös aktiivisempaan uuden tiedon luomiseen ja edelleen hengailutietämisen käsitteeseen, jonka Noora Pyyry esitteli väitöskirjassaan *Hanging out with young people, urban spaces and ideas: Openings to dwelling, participation and thinking* (2015). Hengailutietämisessä on kyse päämäärättömästä ja leikkillisestä suhteesta ympäröivään maailmaan, jossa tieto muodostuu lumoutumisen ja kanss asumisen kautta (Pyyry 2015). Hengailutietämisen käsite pyrkii valaisemaan joutilaisuuden valtavaa luomisvoimaa ja huomioimaan, miten tärkeää on joskus ”vain hengailla”.

4.1 Speaktaakkeli, rekuperatio ja detournement

Ranskan kielen sana *spectacle* tarkoittaa näytelmää tai näytöstä, mutta arkikielessä se voi tarkoittaa mitä tahansa suurta julkista tapahtumaa (Pyhtilä 2015, 183). SI:n teoriassa speaktaakkeli kuvaa ihmisten välistä sosiaalista suhdetta, joka välittyy kuvien ja edelleen kuvien välittäjien kautta sen sijaan, että kokisimme sen suoraan (Debord 1994, teesit 4, 18; Sederholm

1994, 61). Speaktaakkeli käsitteenä tarkoittaa siis yksinkertaistetusti sitä, että jokainen tilanne tai ele ihmisen elämässä on ennalta annettu. SI:n mukaan speaktaakkelin yhteiskunnassa kyseessä on kuluttamisen maailma, joka on pohjimmiltaan kapitalistisen systeemin organisaattoreiden ennalta sopimaa teeskentelyä. Tällaisen systeemin organisaattoreiden ennalta sovitun teeskentelyn piiriin kuuluu esittäminen, eristäminen, vieraannuttaminen ja osallistumisen evääminen. Tekijöiden ja yleisön välistä suhdetta kuvataan vertaamalla sitä näytelmän ohjaajien ja näyttelijöiden väliseen dynamiikkaan: ihmiset ovat oman elämänsä pääosan näyttelijöitä, mutta käsikirjoituksen ja ohjauksen he saavat muualta. (Sederholm 1994, 59.)

SI:n teorian mukaan ihminen on niin vieraantunut omasta elämästään, että sen käsikirjoitusta voidaan tarjota hänelle kulutustuotteena muiden kulutushyödykkeiden jatkona. Oma elämä ja sen tapahtumat ovat valmiiksi konstruoituja rakennelmia, joihin myös reagoitiohjeet tulee valmisteltuina. Osallistuminen on silloin mahdollista, mutta ainoastaan etäisyyden päästä. Marxilta lainattu teoria vieraantumisesta hyödykkeiden tuotantoprosesseista laajeneekin läpäisemään kaikki elämäalueet. Sen myötä speaktaakkelin yhteiskunnassa elävät ihmiset eivät ole enää kosketuksissa kokemuksiinsa, tunteisiinsa, luovuuteensa tai haluihinsa. (Pyhtilä 1999, 42.)

Kun ihmisen elämä kulutustuotteena on jo valmiiksi käsikirjoitettu, voidaan sitä kuvata myös ”second handina” – kirpputoritavarana (Plant 1992, 10). Speaktaakkeliyhteiskunnassa näemme koko ympäröivän todellisuuden kulutustuotteiden maailmana, jossa kaikki on tuotettu, markkinoitu, pakattu ja sitten myyty ihmisille (mt., 11–12). Jopa ajasta tulee kulutustuote muiden joukossa: sitä voidaan pilkkoa, jonka jälkeen sitä myydään, säästellään, tuhlaamaan ja annostellaan. Ajasta tulee tuotteliaisuuden palkinto, joka luo illuusion vapaudesta omaan ajankäytön säätelyyn. (Mt., 22, 28.) Kapitalismin myötä aikakäsitys on muuttunut lineaariseksi tukemaan yritysten jatkuvaa kasvupyrkimystä: jokainen tuotettu asia on ”viimeisin” ja ”parhain”. Näin ollen speaktaakkelissa, joka perustuu kapitalistisille kulutustuotteille, historia päättyy joka päivä (mt., 26). Samalla se kuitenkin jatkuu kulutuksen ympärille rakennettujen juhlahyödykkeiden syklisyyden avulla, sekä viikonpäivien mukaan vaihtuvien työntekijä- ja kuluttajaroolien avulla (mt., 27). Jälkimmäisellä tarkoitetaan pelkästään viikonpäivien merkityksellistymistä kuluttamisen kautta: maanantaina tehdään viikon ruokaostokset ja viikonloppuna ”levätään” eli kulutetaan viihdekäyttöön tarkoitettuja hyödykkeitä ja palveluita.

Spektaakkeli ei tunne joutilaisuutta, sillä kulutuskulttuuri haluaa hyötyä jokaisesta minuutista, joka kuluttajalle annetaan ”vapaasti” käytettäväksi. Ristiriitaisesti kyllä, spektaakkeliteoriaan kuuluva ajatus huomion kiinnittämättömyydestä mihinkään erityisesti on myös joutilaisuuden ontologinen olemus: olla kaiken ja ei-minkään äärellä. Erona näillä kahdella on kuitenkin tämän kaiken ja ei-minkään äärellä olemisen taustasyyt. Spektaakkeliyhteiskunnassa ihmisten halutaan olevan kaiken ja ei-minkään äärellä yhtä aikaa, sillä heille halutaan jatkuvasti kertoa uusista kulutusmahdollisuuksista. Ei-mikään tarkoittaa silloin näköalattomuutta ja merkityksettömyyttä – siis neutraaliutta: tilaa joka ”ei ole vielä”, sillä kohta on tarjolla jotain uutta ja parempaa. Spektaakkelistä erillään oleva joutilaisuus, josta olen tässä tutkielmassa kirjoittanut, pohjautuu läsnäololle, tasapuoliselle havainnoimiselle ja täälläolosta nauttimiselle. Deloitte työntekijöiden reaktioista kuultaa läpi ehdollistuminen spektaakkelille ja jonkin seuraavan toiminnon tai kulutustuotteen saapumiselle. Heidän spekulointinsa Johannan ääriviivoista ja merkityksestä ovat tulevaisuusorientoituneita, samoin heidän esittämänsä kysymykset Johannan gradusta, joka tuo heille kaiketi jonkinlaista helpotusta mitääntekemättömyyden sietämiseen.

Spektaakkelin ymmärtämisessä olennaista onkin se, että yhteen asiaan keskittymällä vedetään spektaakkeliyhteiskunnan jäsenet kauemmas kokonaiskuvasta. Tästä SIn teorioissa puhutaan eriytymisen korvaamisena eristäytymisellä tai erikoistumisella. (Pyhtilä 1999, 42.) Eriytymisen kokemus voi johdattaa meidät ulos kulutuskulttuurin huolella rakentamasta kierteestä. Sen vuoksi tilalle tarjotaan illuusiota jonkin tietyn asian erityisestä läsnäolosta, joka myös määrittää olemista ohjaten kysymykset kohti sellaisia aiheita jotka voidaan helposti vaihtaa uusiin mikäli niiden käsittely tuntuu vaikealta. Esimerkiksi mielipiteiden kysyminen pienistä asioista on spektaakkeliyhteiskunnassa tarkoituksenmukainen toiminto, jonka päämääränä on piilottaa kapitalistisen järjestelmän laajemmat rakenteet katseilta ja kysymyksiltä (Pyhtilä 1999, 42).

Debordin (1994, teesi 24) mukaan televisio on kiteytynyt esimerkki spektaakkelistä. Television katsojalle luodaan illuusio valinnanvapaudesta siitä, mitä tämä katsoo, sekä illuusio yhdessäolosta, kun katsotusta ohjelmasta sitten keskustellaan myöhemmin työpaikalla (Vaneigem 1994, 39). Sen lisäksi, että televisio tarjoaa illusion valinnanvapaudesta ja yhteisyydestä, se on suunniteltu naulitsemaan katsojansa paikalleen nojatuoliinsa. Tärkeää ei hetkessä ole se, mitä katsotaan, vaan itse katsominen toimintana. (Mt.) Näin ollen spektaakkeliyhteiskuntaan kuuluu myös illuusio siitä, että sen jäsenet saavat vapaasti valita hyödykkeitä vaihtoehtojen joukosta ja päättää, miten niitä käyttää. Tämä on kaiketi totta, mutta

kaiken läpäisevä speaktaakkeli ei jätä vaihtoehtoja. Se on läsnä kaikessa. (Debord 1994, teesit 203 ja 209.) Joutilaisuuden ontologinen eroavaisuus speaktaakkeliyhteiskunnan näennäisesti passiivisesta ja joutilaasta vapaa-ajasta tulee esiin juuri tässä. Joutilaisuudessa olemme kaiken ja ei-minkään äärellä, joista kumpikin, sekä kaikki ja ei-mikään, ovat alueita joilla ei ole hierarkiaa. Speaktaakkeliyhteiskunnassa kaiken äärellä tarkoittaa olemista niiden asioiden äärellä, joita mainostajat meille kokoavat näkyviin, ja ei-minkään äärellä oleminen taas tarkoittaa sen aiheuttaman ahdistuksen väistelyä ja kieltämistä.

Kun elämä on annettu valmiina käsikirjoituksena ja ihmiselle on tarjottu illuusiota mahdollisuudesta tehdä siihen liittyviä valintoja, johtaa se speaktaakkelin yhteiskunnassa alienaation ja oudoksumisen tunteeseen, jotka ulottuvat yksilön tapaan ymmärtää myös työnsä ja ihmissuhteensa (Plant 1992, 11). Tästä seuraa esimerkiksi kyvyttömyys muuttaa epämukavaksi käynnyttä tilannetta elämänsä millä tahansa alalla, sillä vieraantumisen on yhtä aikaa kaikkialla ja ei-missään. Käsitys siitä, kuka on vastuussa ja kenellä on valta jäävät tällöin epäselviksi (mt., 7), ja speaktaakkeliyhteiskunnan kohdistaessa ihmisten huomion merkityksettömiin yksityiskohtiin (Vaneigem 1963, 161), se myös karkaa tavoittamattomiin.

Tulkitsen Johannan toiminnan näyttäytyvän virikkeenä koko työympäristön näyttäytymiselle speaktaakkeliyhteiskunnan omaksuneiden ihmisten malliesimerkkinä. Suurin osa Deloitten työntekijöistä on kykenemättömiä muokkaamaan itselleen epämukavaksi käynnyttä tilannetta. Vain kaksi eri henkilöä ottavat asian puheeksi henkilöiden kanssa, joiden ovat ymmärtäneet olevan vastuussa omasta työympäristöstään, ja näissäkin viesteissä tapahtumia kohdellaan jonkinlaisina päätyneinä tilanteina, jotka on nyt syytä kierrättää eteenpäin. Johannan ajallisuuteen viittaa ainoastaan kysymykset hänen ”henkisestä” hyvinvoinnistaan. Tosin nämäkin kysymykset on muotoiltu niin, ettei vastausta oikeastaan odoteta. Ne on kirjoitettu päämääränään määritellä oudosti käyttäytyvä henkilö sen sijaan, että tarkoituksena olisi syventää ymmärrystä tilanteesta. Viimeisen puhelinvastaajaan jätetyn viestin kehoitus ”hoitakaas tyttö nyt pois”, viittaa Johannan ja koko tilanteen käsittelemiseen kulutustuotteena, jonka katselijat – Deloitten työntekijät – haluaisivat nyt jo vaihtaa kanavaa.

Speaktaakkeliyhteiskunta käsikirjoittaa, ohjaa, huolehtii jälkituotannosta, levityksestä ja kritiikistä. Kapitalistiseen kulutuskulttuuriin pohjaavana järjestelmänä se syövyttää alleen sitä vastaan järjestetyt kapinat ja vallankumousyritykset. SI käyttää tällaisesta ilmiöstä käsitettä *rekuperaatio*, joka kuvaa speaktaakkeliyhteiskunnan tapaa omia sitä vastaan käytetyt

vallankumoukselliset teot ja ideat ja muuttaa ne palvelemaan omia tarkoituksiaan ja edelleen vastaan niiden alkuperäisiä tarkoituksia (Sederholm 1994; Pyhtilä 1999, 40). Kaikki mikä ei tapa valtaa, vahvistaa sitä, jolloin poliittisista hyökkäyksistä yhteiskuntaa vastaan tulee ensin älymystön hupia, sitten tapoja vahvistaa heidän omaa asemaansa vallanpitäjinä (Pyhtilä 1999, 40). Esimerkkinä rekuperaatiosta voidaan pitää vaikkapa taideteosta, joka käsittelee työväenluokkaisen perheen taloudellista ahdinkoa mutta joka sitten päättyy yläluokkaisen henkilön olohuoneeseen keskustelunherättäjäksi illalliskutsuille. Yhteiskunnan varallisuuden jakautumista koskevasta kommentista ei seuraa keskustelua alueella, johon se alun perin tekijän toimesta ehkä ohjattiin. Sen sijaan teos päättyy palvelemaan tarkoitusta sen ostajan aseman vahvistamisessa ja osoittamisessa, mikä kyseenalaistamisen sijaan vahvistaa lähtökohtaa, jota vastaan teoksen oli tarkoitus kapinoida.

Tapahtuuko rekuperaatio aina tietoisesti, en osaa sanoa. Siinäkin on varmasti kyse vieraantumisesta ja speaktaakkelin tavasta läpäistä kaikki – kun todellisuus on annettu käytettynä tavarana, on sen alkuperäisiin merkityksiin hankala saada yhteyttä, edes hetkeksi. Kapinaan ja kriittiseen kommenttiin pyrkivä taide hukkaa välittyneisyydessään sisältönsä ja sulautuu ”taiteen” kategoriaan, joka itsessään jo polarisoi joukon niihin jotka katsovat taidetta ja niihin jotka eivät. Taidetta katsovien joukossa taas keskustelu helposti keskittyy pohtimaan sitä, mikä tekee teoksesta taidetta ja kenellä on kattavimmat analyysit siitä. Alkuperäisen tarkoituksen paljastamisesta tulee pintapuolinen intellektuelliuden osoitus sen sijaan, että sitä kohdeltaisiin kimmokkeena alkuperäiselle haaveelle yhteiskunnallisesta muutoksesta.

Vaikka analyysini *The Traineesta* ei keskitykään speaktaakkeliin tai rekuperaatioon, ne ovat silti kaikuja tavoin läsnä teoksessa. SI:n speaktaakkeliteoria on jo yli puolen vuosisadan ikäinen, mutta sen esittämä, osittain kärjistettykin, maailmankuva on yhä osuva – ehkä jopa vielä voimakkaampana kuin SI:n toiminnan aikana. Kuten aiemmin kirjoitettu, speaktaakkeliyhteiskunnassa kaikki on valmiiksi käsikirjoitettua sen jäsenille, ja silloin jokin neutraali, joutilas, vallitsevaan käsikirjoitukseen sopimaton todellakin aiheuttaa epämukavuutta, mikä taas ilmenee ärsyyntymisenä ja pelkona. Loppujen lopuksi ahdistavasta tilanteesta kuitenkin rekuperoituu viihdettä, ja siitä tulee lähinnä toteamus ja hymähdys siitä, kuinka huvittavia ja ”kiinnostavia” tällaiset ihmiskokeet ovat. Aikaa venyttänyt ja todellisuuden sellaisena kuin se on totuttu havaitsemaan nyrjäyttänyt hetki siirretään speaktaakkeliin arkistoon hauskaksi anekdootiksi, jonka voi jakaa kun ei-mikään seuraavan kerran uhkaa vallata sosiaalisen tilan joutilaisuudellaan.

4.2 Psykomaantiede ja *derivé*

Jotta SI:n teoria ei jäisi elämään pelkkänä rekuperoituneena, intellektuellien illalliskutsujen keskustelunaiheena, situationistit pyrkivät aktiivisella toiminnallaan uudelleenkirjoittamaan tilanteita, joita speaktaakkeliyhteiskunta ihmisille käsikirjoittaa ja antaa ”elettäväksi”. Näen *The Traineen* osana Pilvi Takalan taiteellista tuotantoa tällaisena aktiivisena uudelleenkirjoittamisena, joka saa meidät lumoutumaan tavanomaisten käsikirjoitustemme edessä. Se että Johanna, vaikka onkin neutraali ja ympäristöönsä sulautuva, ei pysy näkymättömänä on yllättävä alleviivauksen muodossa esiin tuleva osoitus sellaisille säännöille, joita Deloitten työntekijät eivät edes ajattele kyseenalaistavansa.

Sen lisäksi että speaktaakkelit lävistävät kaikki hereillä oloaikamme aktiviteetit, ne määrittävät myös arkkitehtuuria ja kaupunkitilan rakentumista. Päästäkseen käsiksi siihen, miten kapitalismi vaikuttaa jaetun sosiaalisen tilan rakentumiseen situationistit kehittivät tilan psykomaantieteellisen analyysin metodin sekä sitä hyödyntävän käytännöllisen ajatelmien tekniikan. Siinä missä maantiede käsittelee luonnollisten voimien ”määrätietoista” voimaa, tarkastelee psykomaantiede ympäristön ja sitä asuttavien ihmisten tunteita ja käyttäytymistä tietyssä maantieteellisessä ympäristössä, oli se sitten tietoisesti tai tiedostamatta rakennettu (Debord 1955, 8). Psykomaantiede olikin situationisteille tapa paljastaa kaupunkien rakenteisiin tallentuneita tapoja toteuttaa speaktaakkelin kulttuuria.

Kaupunkien rakentamisesta speaktaakkelin kulttuuria tukemaan situationistit käyttivät *yhtenäisen urbanismin* käsitettä. Sen päämääränä on käyttää kaikkia mahdollisia työkaluja ja tekniikoita niin, että ne osallistuvat yhtenäisen ympäristön luomiseen. Ivan Chtcheglov kirjoittaa tekstissään ”Formulatory of a New Urbanism” (1953, 3) kapitalistisen arkkitehtuurin kyvystä artikuloida ajan ja tilan muotoutumista tarkoittaen sillä arkkitehtonisen tilan tietoista strukturointia, joka vaikuttaa siinä oleiluun, siellä liikkumiseen, sen käyttötapoihin ja -tarkoituksiin. Chtcheglovin (mt., 6) mukaan kaupungit voidaan jakaa eri alueisiin niihin liittyvien käyttötapojen ja -tarkoitusten sekä niiden muovaamien tunteiden perusteella. Chtcheglov nimeää kaupungin osia esimerkiksi eriskummalliseksi, iloiseksi ja käytännölliseksi kaupunginosaksi. Yhtenäisessä ympäristössä siis jokaisella alueella on oma tehtävänsä provosoida tiettyjä tunteita ja käyttäytymismalleja, mikä taas johtaa rakenteelliseen ihmisten eriarvoistamiseen (Debord 1957, 38). Tästä esimerkkinä voidaan pitää kaupungin alueita, joissa

asuu vähempiosaisia. Silloin yhtenäinen urbanismi toimii luomalla arkkitehtoniseen ympäristöön kiinnittyneitä mielikuvia epävakauudesta ja turvattomuudesta. Pääasiallisena tavoitteena yhtenäisellä urbanismilla on kuitenkin hallita ihmisten liikkumistapoja ja muotoilla niitä noudattamaan spektaakkelin sanelema sääntöjä (Plant 1992, 57).

Johanna liikkuu Deloitten toimistolla ajalehtien ja pysähtyy epätavallisen pitkiksi ajoiksi paikkoihin, jotka yleensä vain ohitetaan nopeasti. Pysähtyminen vaikuttaa erityisesti tilojen tunnelataukseen ja siihen, että toimistossa tiettyihin eri paikkoihin liitetyt tunteet, käyttötavat ja -tarkoitukset tulevatkin ilmi paikoissa, joihin ne eivät oletusarvoisesti kuulu. Johanna ikään kuin sekoittaa pareiksi mielletyt tunne- ja vireystilat ja niille osoitetut normatiiviset paikat. Paikat, jotka tavallisesti ohitetaan huomiotta, ovat Johannan huomion kohteena niihin pysähtymisen muodossa. Deloitten työntekijät ihmettelevät aulassa joutilaana istuskelua sekä hississä roikkumista. Johannan joutilaisuus muuttaa näiden paikkojen käyttötarkoituksen siirtymiseen käytettävistä tiloista sellaisiksi tiloiksi, jotka toimivat tapahtumapaikkoina tunnepitoiselle toiminnalle. Johanna aiheuttaaakin säröjä työpaikan tarjoamien tilojen tavanomaiseen tunteiden kirjoon, ja siten uudelleenkirjoittaa tilankäytön mahdollisuuksia.

Situationistien psykomaantieteen tarkoitus on analysoida kaupunkitilaa samaan tapaan, jolla psykoanalyysi analysoi yksilön mielen toimintaa. Analyysi ei kuitenkaan tapahdu staattisesti, vaan se muotoutuu yhdessä analysoimisen toiminnan kanssa. Tapaa tuottaa psykomaantieteellisiä ”raportteja” situationistit kutsuivat *dériveksi*, joka yksinkertaistettuna tarkoittaa eräänlaista liikkumisen tekniikkaa ilman tavoitteita (Plant 1992, 58). *Dérive* kääntyy suomen kielessä käsitteeksi ajalehtiminen, joka kuvaa hyvin tekniikan passiivista ja suorituskeskeistä arkipäivää kritisoivaa luonnetta. *Dériven* tarkoituksena onkin liikkua pois tavanomaisesta käytöksestä ja sitä kautta huomata yhtenäisen urbanismin rakenteet ja niiden muodostamat ”säännöt” kaupunkitilassa liikkumiselle (Debord 1957, 40). Taustalla oli tässä Debordin (mt., 42) ajatus siitä, että sellaiset toiminnot, jotka muuttavat tapamme nähdä välitön ympäristömme ovat tärkeämpiä kuin mikään uusi ymmärrys, joka on saavutettu esimerkiksi taidetta katsomalla. Debord viittaa täällä spektaakkeliteoriaan ja sen tapaan vieraannuttaa ihmiset elämästään ja välittömästä ympäristöstä nautitsemalla heidät katsomisen toimintoon.

Dériven tarkoituksena oli aiheuttaa katkos spektaakkelienvirtaan rikkomalla valmiiksi käsikirjoitetun elämän ”mukavuus”. Kun todellisuutta välittävien kuvien virta katkaistaan, ihmisillä on mahdollisuus havahtua turtumuksesta, ja vain sitten aidolla yhteisöllisyydellä sekä

autenttisilla tunneärsytyksillä on mahdollista palautua. (Sederholm 1994, 82–83.) Speaktaakkelin rikkominen tapahtuu aktiivisen läsnä olevan hetken observoinnin sekä situationistisen kaupungin struktuuria koskevien hypoteesien kehittelyä yhdistelevän toiminnan avulla. *Dériven* oli tarkoitus olla kokeellisuutta läsnä olevassa hetkessä (Debord 1957, 39), siis arkipäiväistä järjestystä nyrjäyttävien tilanteiden tietoista luomista (Pyyry 2019, 224). Sen sijaan, että *dérive* olisi täysin passiivista ympäristön observointia, se korosti, että kaupunkitilaan ja sen sosiaaliin rakenteisiin kohdistuvassa tutkimuksessa sekä käytännöllä että teoriolla on tärkeä rooli. *Dérive* toimintana ja tiedonkeräysmetodina ylittää binaarisuuden: asiat voivat olla JA – JA, eikä niiden tarvitse olla JOKO/TAI. (Pyyry 2018.) *Dériven* onnistumiseen liittyykin kontrollista irti päästäminen ja kaupungin johdatukseen antautuminen, mutta samalla tietoisuus toteuttamastaan konseptista (Debord 1958, 62), minkä onnistuminen taas riippuu siitä, millaiset mahdollisuudet *dériven* toteuttajalla on sietää ja nauttiakin tietämättömyydestä sekä jatkuvan uudelleen aloittamisen epävarmuudesta (Pyyry 2018). Juuri tällainen ”kaaoksen” luominen ja sietäminen olivat situationistien mukaan hyvä tapa paljastaa sosiaalisen tilan arkipäiväisiä kanssakäymisen muotoja, jotka ovat muotoutuneet kapitalistisen produktion määräämän yhteiskunnan mukaan (Plant 1992, 60).

Dérivessä kaupunki on tarkoitus ottaa haltuun ”sisältä päin” sen sijaan, että seurattaisiin sen funktionalistisia rakenteita, joiden pääasiallisena tarkoituksena on poistaa äkillisten muutosten mahdollisuudet ja siten ylläpitää kontrollia kaupungissa liikkuvien ihmisten reittejä ja tapoja automatisoimalla (Pyyry 2018). Situationisteille olikin tärkeää pitää yllä mahdollisuutta muuttaa kaupunkia ja siellä liikkumisen tapoja sekä avata tilaa uteliaisuudelle ja mielikuvitukselle. Ihanteellinen kaupunki oli heidän mukaansa sellainen, jonka arkkitehtuuri provosoisi uusien situaatioiden muodostumista sen sijaan, että speaktaakkelin ennaltamääritellyt järjestelmät ohjaisivat tilanteita toistensa jälkeen (Pyyry 2018; Sadler 1999.)

Kaupungin haltuunotto sen järjesteltyjen rakenteiden sijaan sisältä päin nostaa esiin kysymyksen siitä, millainen on kaupungin ”sisäpuoli”. Situationistien *dérive* perustui käytännössä leikillisille harjoitteille (Pyyry 2018; Sadler 1999) jotka taas perustuvat sille, että antaa tiedostamattomalleen luvan yhdistellä asioita ”mielensä mukaan”, siinä hetkessä. Näin ollen *dérive* kytkeytyy toteuttajansa omaan subjektiiviseen kokemukseen kaupungista ja toimii toteuttajansa ”mielen mukaan”. *Dérivellä* olikin tarkoitus korostaa sitä, että jokainen luo – ja että jokaisella on oikeus luoda – omat reittinsä kaupungissa. Ajelehtimisella oli tarkoitus ottaa kaupunki haltuun sisältä päin, mutta myös yksilön oman mielen tasolla. (Sederholm 1994, 102.)

Reittien luominen pohjaa silloin muistin avulla rakentuvien assosiaatioiden ja tunnekokemusten varaan, joka taas vie *dériven* toteuttajaa kaupungissa kohti tiloja, joita ei välttämättä ole ollut tarkoitus paljastaa. Esiin nousee kaupunkitilan kollektiivisen kokemuksen ja yksilön kokemuksen suhde toisiinsa, jolloin on mahdollista myös huomata, kuinka oma mieli toimii sidoksisena kollektiiviseen mieleen, joka edelleen noudattaa kaupungin kapitalistisia, speaktaakkelia palvelevia rakenteita.

Johannan käyttäytyminen *The Traineessa* vertautuu monin tavoin situationistien *dériveen*. Hänen ajeltimisensa on läsnäoloa, jolla ei ole tavoitteita mutta joka silti tuntuu haluavan kritisoida kovaäänisesti joutilaisuuteen, suorituskeskeisyyteen ja työnteon erilaisiin tapoihin liittyviä jännitteitä. Samalla hän tulee luoneeksi eräänlaisen kaaoksen, joka tuo työpaikan säännöt esiin tarkkarajaisina sekä armottomina käsikirjoituksina, joiden mukaan jokainen päivä voidaan elää. *Dériveen* liittyvä ajatus leikistä ja tilan tutkimisesta uteliaisuuden periaatteella on myös läsnä *The Traineessa* erikoisella tavalla. Vaikka Johanna ei neutraalin joutilaana erityisen leikkilliseltä vaikutakaan, hänen hissimatkustelunsa ja ”ajatustyön” tekeminen vertautuvat lapsenmieliseen haluun kokeilla ja mielikuvitella. Leikki tulee esiin myös, tosin negatiivissävytteisenä, kun videoteoksen viimeisessä osassa puhelimen vastaajaan jätetyssä viestissä tytötellään Johannaa, jota aiemmin on kuvailtu naispuoliseksi henkilöksi. Viimeinen kommentti ”koittakaas hoitaa tyttö pois, kiitos”, kuulostaa närkästyneen aikuisen kyllästymiseltä lapsen uteliaisiin kysymyksiin, joihin on aivan aivan liian monimutkaista vastata.

Johanna onnistuu myös ottamaan Deloitten toimiston haltuun sisältä päin siinä mielessä, että kaikki työntekijät ovat selkeästi tietoisia hänen toiminnastaan (tai toiminnan puutteesta) ja läsnäolostaan. Hissipäivän aikana hissiin tulijat näyttävät kohtauksen loppua kohti jopa jo odottavan pääsevänsä Johannan asuttamaan ”kuuluisaan hissiin” näkemään tämän tavallista arkea nyrjäyttävän ajatustyötä tekevän henkilön. Lisäksi viimeisessä esimiehelle lähetetyssä sähköpostiviestissä mainitaan, että menee ”tolkuton määrä aikaa” siihen, että työntekijät spekuloiivat Johannan toimia ja roolia toimistolla. Kommentti viittaa siihen, että vaikka Johanna itse tekee *dériven*, myös Deloitten työntekijät osallistuvat siihen tahtomattaan. Jotkut heistä reagoivat siihen huvittuneina, kun taas toiset ärsyyntyvät yhtäkkisestä joutilaisuuden aiheuttamasta kaiken ja ei-minkään äärellä olemisesta.

4.3 Hengailutietäminen

Johannan tapa asuttaa Deloitteen toimistotilaa *The Trainee*ssa on joutilasta, neutraalia, hiljaista, väritöntä ja ajelehtivaa. Sillä ei ole fyysisiä tai psyykkisiä tavoitteita, vaan hän vain on, läsnä. Mieleen tulee vielä yksi käsite, joka liittyy joutilaisuuden tapaan olla kaiken ja ei-minkään äärellä yhtä aikaa: hengaileminen. Deloitteilaisten ärsyyntyminen Johannan joutilaisuudesta kuvaa jollain tapaa myös sitä ärsytystä, jota yleensä tunnetaan, kun puhutaan kaupungilla hengaillevista nuorista. Heidät halutaan patistaa tekemään jotain ”järkevää”, sillä joutilaisuus ei tuota mitään, eikä sellaista tapaa elää kannata oppia. Noora Pyyry (2019, 225) kirjoittaakin, että hengailu yhdistetään usein marginalisoitujen tai yhteiskunnan valtahegemonian ulkopuolelle jäävien ryhmien ajanviettopoihin, ja sanakirjamääritelmänsä mukaan se on negatiivisena koettu tapa olla tilassa. Hengailuun liitetään esimerkiksi vetelehtivä, maleksiva, notkuva ja lojuva tapa olla tilassa ja sitä kuvaillaan joskus myös ”ajan tappamisena”. Hengailun katsotaan olevan ”huono tapa”, sillä se asettuu välineellistä ja tuottavuuspainotteista ympäristöä vastaan (Pyyry 2019). Hengaillessa olemme joutilaina ja joutilaana taas kaiken ja ei-minkään äärellä, mikä tekee mahdolliseksi ympäröivään maailmaan kiinnittymisen ja sen näkemisen erilaisena (mt.).

Hengailun potentiaali luoda uutta tietoa maailmaan kiinnittymisen ja sen erilaisena näkemisen kautta johtaa ajatukseen hengailutietämisestä, joka jakaa saman teoreettisen pohjan situationistien psykomaantieteellisen ajelehtimisen kanssa. Aiemmin kuvatusta ajelehtimisestä poiketen kuitenkin hengailutietämisen konsepti keskittyy huomioimaan, että objektiivisuuden tai hierarkkisuuden sijaan subjekti muotoutuu yhdessä ympäristönsä kanssa. Hengailutietämisessä onkin kyse uusien maailmojen luomisesta sen sijaan, että pyrittäisiin paljastamaan jo olemassa oleva. (Pyyry 2018.) Pyyry (mt.) kirjoittaa hengailutietämisen olevan ei-lineaarinen prosessi, jossa ensin hengailtaan, sitten lumoudutaan ja edelleen reflektoidaan hengailun mahdollistamaa lumoutumista.

*The Trainee*ssa hengailutietämisen prosessi tulee ilmi sekä Johannan itsensä toiminnassa että hänen joutilaista ajelehtimistään seuraavien Deloitteen työntekijöiden reaktioissa. Johanna itse hengaillee toimistolla ja viittaa hengailun mahdollistamaan lumoutumiseen ja sen reflektointiin kertomalla, että ajatus kulkee paremmin, kun jättää hetkeksi ruudut pois ja vain mietiskelee. Johanna siis toteuttaa käytännössä Pyyryn hengailutietämistä, jossa luodaan uutta. Deloitteilaiset taas ottavat osaa Johannan hengailuun tarkastelemalla sitä ja tulemalla tietoisiksi

siitä, kuinka väärässä paikassa tämä joutilas notkuminen tapahtuu. Lumoutuminen on deloittelaisten näkökulmasta tavallisen arjen nyrjähtämistä ennalta-arvaamattomaan asentoon, jota reflektoidessa taas pintaan nousee epä mukavuus ja pelko tilanteen kontrollittomuudesta.

Hengailutietäminen tuo esiin sen, miten moniulotteinen maailma on, ja miten sillä on taipumus paeta sitä ”kesyttämään” luotuja representaatioita (Thrift 2000). Loppujen lopuksi siinä onkin kyse nöyryydestä sen edessä, ettei maailmaa voi koskaan kokonaan ottaa haltuunsa (Pyyry 2019, 231). Hengailutietäminen on tällöin ”ympäristön kanssa ajattelua”, jolloin subjektilla ei ole ympäristöstään tietoa, ennen kuin upottaa itsensä siihen. Hengailutietäminen osoittaa, että maailma rakentuu jatkuvasti uudestaan, eikä sitä voi asettaa staattisiin, objektiivisiin raameihin. (Pyyry 2018.) Hengailutietämiselle voi avautua, kun työntekijälle avautuu aikaa kiinnittyä tilaan tarkastelemaan maailmaa ja sen muita subjekteja (Pyyry 2019, 224).

Joutilaisuuden ontologinen kuvailu olemisena kaiken ja ei-minkään äärellä on eräänlaista ”ympäristön kanssa ajattelua”. Siinä on kyse virtaavuudesta ja kontrollin irrottamisesta. Ei-minkään edessä oleminen on päätöstä luottaa siihen, että asiat ottavat muotonsa kyllä – jos ei heti, niin pian, yhdessä muotoutuen. Näin ollen joutilaissa hetkissä syntyy arvokasta tietoa sellaisista asioista, joita ei voi ennalta määrittää. Hengailutietäminen ei ole hengailutietämistä, jos sille on asetettu tavoite, johon hengailun täytyy johtaa. Lumoutuminen ei voi tapahtua, mikäli sitä odotetaan tai valmistellaan ohjaten johonkin tiettyyn muotoon tai tulokseen. Johanna onnistuu *The Traineessa* purkamaan tilan ja sen käyttäjän välisen hierarkian ja asettumaan positioon, jossa voi ajatella ympäristön kanssa. Toimistotilalla ja sen normittuneilla käytösäännöillä ei ole sijaa Johannan ajelehtimisessa, vaan hän kuljeskelee, kokeilee ja tunnustelee erilaisia tapoja asuttaa tilaa, jotta uuden tiedon muodostumiselle tarjoutuisi mahdollisuuksia.

5 Joutilaisuuden tunnepolitiikka

The Traineeta katsoessa ensimmäinen merkki sen valtavaan merkitysuniversumiin raottuu teoksen herättämien tunteiden kautta. Johannan ja deloittelaiden kohtaamiset aiheuttavat sekä hilpeyttä että kiusaantuneisuutta normin rikkomiseen liittyvän epämukavuuden edessä. Erityisen kiinnostavaksi joutilaisuuden analyysin kannalta nousee deloittelaiden reaktioiden kulku huvittuneesta hämmentyneeseen ja edelleen ärsyyntymiseen ja lopulta pelkoon. Olen edellä kirjoittanut eksistentiaalisesta ahdistuksesta kytköksissä ei-minkään edessä olemiseen. Tämä ensimmäisessä luvussa kuvaamani ahdistus keskittyy yksilöön itseensä ja hänen tapaansa kokea ympäristönsä yhtäkkisen kontrollittomuuden tunteen aiheuttaman epävarmuuden valtaamana. Tässä käsittelyluvussa pohdin vielä tätä joutilaisuuden herättämää ahdistusta ja pelkoa sekä sitä, miten ne muovaavat tapojamme olla yhteisessä tilassa toistemme kanssa. Ahdistus ja pelko voidaan määritellä tunteiksi, joita tunnemme epämukavissa kohtaamisissa toisten ja maailman kanssa. Aloitan näiden tunteiden tarkastelun pohtimalla lyhyesti, miten tunteita voi lähestyä fenomenologisesti. Lähestymistapana se tarkoittaa pyrkimystä nähdä niiden kerroksien alle, joita tunnereaktiot arkipäivässä kasaavat jonkin ytimessä, olemisessa, sijaitsevan ylle.

Teoksessaan *Tunteiden kulttuuripolitiikka* (2004) kulttuurintutkija Sara Ahmed (mt., 6) haastaa klassisen ajatuksen siitä, että tunteet sijaitsevat yksilössä itsessään. Sen sijaan, että voisimme sanoa jonkin tunteen valtaavan meidät, Ahmed (mt.) ehdottaa tunteiden syntyvän ja asuvan oikeastaan kontaktissamme toisten ja maailman objektien kanssa. Näin ajatellen tunteet eivät siis ole sisäsyntyisiä, eivätkä ne voi vallata meitä, vaan ne tarvitsevat aina toisen objektin, jonka kohdatessamme tunteet reunustavat itseämme siitä toisesta erillisenä olevana. Tunteet siis muotoilevat käsitystämme siitä mitä ”minä” ja ”me” olemme tunteiden tuodessa rajapinnat tunnettaviksi ja näkyviksi (mt., 10). Ahmedin teorian mukaan tunteita voisikin luonnehtia täälläolon kokemuksen ankkureina kanssätäälläolon kokemuksen kautta. Tällä viittaa aiemmin kuvaamaani Heideggerin ajatukseen siitä, että tulemme tietoiseksi omasta olemisestamme silloin, kun suhteutamme sen toisiin oleviin sekä maailman objekteihin. (Ks. tämä teksti sivu 13.)

Kun sitten koemme täälläolomme olevaksi kanssätäälläolon kautta, johtaa se sosiaalisen tilan muodostumiseen. Tällaista sosiaalista tilaa voidaan kutsua myös sosiaaliseksi kentäksi, joka taas pohjaa tilan kommunikatiiviseen luonteeseen (Dunderfelt 2001, 15). Edelleen sosiaalisella

kentällä tapahtuva kommunikaatio voidaan jakaa puheviestintään, fyysiseen viestintään, intuitiiviseen viestintään ja tunneviestintään. Puheviestintä kattaa kaiken, mitä sanotaan ääneen ja fyysinen viestintä tarkoittaa elekieltä, kehon asentoja, äänenpainoja ja -tempoa. Intuitiivisessa viestinnässä on kyse eräänlaisesta ymmärryksen kokemuksesta siitä, mitä toinen oikein tarkoittaa ja miksi toimii, niin kuin toimii. Tunneviestintä taas vaikuttaa sanattoman viestinnän alueella, ja siitä ilmenee koko olemuksessa ja muussa viestinnässä jatkuvasti läsnä oleva tunnelataus. (Mt. 18–32.) Kuten Ahmedkin (2004) läpi teoksensa painottaa, tunteet kuuluvat ja näkyvät viestinnässä sekä sanavalintoina että fyysisinä viestinnän keinoina, jotka eivät välttämättä aina ole edes loppuun asti harkittuja. Ahmed (mt., 62–63) kirjoittaakin, että tunteet järjestävät kehoja sosiaalisessa tilassa ohjaten ne linjaan toisten kehojen kanssa ja hylkimään toisia. Tämä perustuu tunteiden tavalle tallentua kehoihin ja kulkea sitten kehosta toiseen toistuvien tarinoiden, joiden avulla opimme kohtaamaan maailman, kautta (mt., 10).

*The Trainee*ssa deloittelaiden tunnereaktiot paljastuvat tunneviestinnän kautta erityisesti sanavalinnoissa, kun työntekijä kyselee esihenkilöiltään selityksiä Johannan joutilaisuudelle (kuvat 1–4). Viesteissä käytetään sanoja ”outo”, joka viittaa epätietoisuuteen ja ehkä jopa epämukavuuden tunteeseen, ”huvittava”, joka kertoo jonkinlaisesta vakavasti otettavuuden puutteesta ja lopulta ”pelottava”, joka viittaa pelon tunteeseen. Se, että joutilas henkilö työpaikalla aiheuttaa pelkoa on erityisen kiinnostava piirre *The Trainee*ssa, ja tartunkin tässä luvussa siihen pyrkien selittämään Ahmedin teorian avulla, mistä pelon tunteessa on pohjimmiltaan kyse ja miksi se syntyy kohtaamisessa joutilaan kanssa.

5.1 Vihata, jotta ei tarvitsisi kohdata pelkoa

Johannan joutilaisuuden venyessä normaalin ulkopuolelle deloittelaiden olo käy toimistolla sietämättömäksi. Viimeisissä esihenkilöille lähetetyissä viesteissä kerrotaan, että useat työntekijät ovat päivän aikana käyneet tiedustelemassa Johannalta mitä hän oikein tekee. Kukaan heistä ei ole kuitenkaan saanut vastausta, joka poistaisi joutilaisuuden ympärille tarrautuneen epämukavuuden tunteen. Kun vastauksia ei kuulu keneltäkään, alkaa sanoista kuultaa läpi ärtymys ja jopa viha, joka pyrkii poistamaan uhaksi muotoutuneen toisen tutusta ja turvallisesta ympäristöstä. Viha on voimakas sana, ja useimmat meistä ehkä eivät ajattele tai koe vihaavansa mitään. Ahmedin tunteiden kulttuuripolitiikan tarjoaman teorian mukaan kuitenkin voimme paikantaa vihan tunteeksi, joka elävöittää tavallisen ja luo illuusion siitä, että tämä tavallinen on jollain tapaa uhattuna nyt ja mahdollisesti myös tulevaisuudessa. Vihasta

tulee vastaus huoleen siitä, että joku toinen, ts. tavallisesta – ”meistä” – poikkeava tuntuu läsnäolollaan uhkaavan anastaa jotain tältä täysin tavalliselta. (Ahmed 2004, 43.) Tämä anastettava asia voi olla vaikkapa työpaikka, omaisuus, oma paikka, merkityksellisyiden tunne, identiteetti tai turvallisuus. *The Trainee*ssa kyseessä on ehkä huoli oman työntekijyyden merkityksellisyiden kyseenalaistumisesta, kun joku toinen viettää työpäivänsä täysin eri tavalla. Ehkä kyse on myös jonkinlaisesta epäreiluuden tunteesta, joka herää, kun Johanna ”vain istuu”, vaikka toiset tekevät kuuliaisesti työnsä. Tässä tilanteessa pelko liittyy ehkä ajatukseen siitä, että joutilas Johanna hyötyy kuuliaisten työntekijöiden työpanoksesta ja ottaa osansa, vaikka ei olekaan tehnyt sen eteen mitään. Kyse on selkeästi myös turvallisuudentunteen horjumisesta, johon haetaan apukeinoa pyrkimällä poistamaan uhka tutun ja turvallisen arkisuuden välittömästä piiristä.

Viha on Ahmedin (2004, 44) mukaan ekonomista: tunteiden tapaan se ei asu subjektissa, vaan kiertää eroavaisuuksien ja väärässä paikassa olevien merkittäjien suhteissa. Juuri eroavaisuuksien ja normista poikkeavan heideggerilaisittain ajatellun ”väärässä paikassa” olemisen myötä joistain henkilöistä tulee ”yleisiä uhkatekijöitä”. Vastakkainasettelun narratiivissa näiden ”yleisten uhkaajien” keskinäisen samanlaisuuden muodostaa se, etteivät ne ole samanlaisia kuin ”me” (mt.). Viha toimii siis kollektiivisen kehon rajapinnan materialisoijana ja järjestäjänä ja samalla oikeuttaa toisten kehojen ulossulkemisen ja syrjimisen (mt., 46). Kun vihataan jotain tiettyä joukkoa, joka ei ole ”me”, vihataan oikeastaan mahdollisuutta siitä, että tämä tietty joukko tulee ja ottaa ”meiltä” jotain. Tällainen viha mahdollistuu silloin, kun vihan kohteella ei ole tiettyä muotoa, vaan se elää tietyissä merkeissä, jotka voivat ilmetä missä tahansa, kenessä tahansa (mt., 47). Silloin yhteisön rajoista tulee läpätunkematon panssari, joka pyrkii työntämään yhteiseen tilaan tunkeutuneen ”toisen” pois (mt., 54).

Koska vihan kohteella ei ole tiettyä tarkkarajaista ”kotia”, se kytkeytyy tiettyihin tahmeisiin merkkeihin, jotka taas kiinnittyvät toisiin kehoihin helpommin kuin toisiin. Yhteisö toisin sanoen vihaa ulkopuolistaan, sillä tämä ulkopuolinen manifestoi itsessään ominaisuuksia, joita yhdistetään johonkin sellaiseen, jota vihataan jo valmiiksi käsillä olevassa kulttuurisessa ja sosiaalisessa kontekstissa. (Mt., 52.) *The Trainee*ssa Johannasta tulee deloittelaisille uhka ja niin ollen vihan kohde, sillä hän osoittaa merkkejä joutilaisuudesta, joka yhdistetään aktiivisuuteen perustuvassa työkulttuurissa lähinnä negatiivisiin asioihin, kuten laiskuuteen, aikaansaamattomuuteen, toisten työpanoksen hyväksikäyttöön, epäreiluuteen ja

arvaamattomuuteen. Ahmedin mukaan yleisesti vihatut merkit kiinnittyvät helpommin toisiin kehoihin kuin toisiin, ja sen kautta olisikin kiinnostavaa havainnoida, miten deloittelaisten tunnereaktioiden kehityskulku muuttuisi, jos Johannan tilalla olisikin jotain toista sukupuolta edustava tai toisesta kulttuurisesta taustasta tuleva henkilö.

Viha on siis mekanismi, jolla pyrimme käsittelemään pelkoa jonkin muotoaan muuttavan, kulttuurisissa narratiiveissa uhaksi kirjoitetun kohteen edessä. Se tulee reaktioineen apuun, jotta meidän ei tarvitse kohdata pelkoa, joka saa olon kertakaikkisen epämukavaksi. Sen sijaan, että katsoisimme pelkoa ja pyrkisimme ymmärtämään sen alkuperää, käytämme vihan tarjoamaa voimantunnetta erottelemaan, etsimään syyllisiä ja sitten poistamaan heidät välittömästi läheisyyden piiristä. Käytämme vihaa saapuaksemme päivittelemään yhteisen asian äärelle ja siten tiivistääksemme yhteisön rajoja läpäisemättömiksi ja kimmoisiksi.

5.2 Pelko, joka lähestyy ja ohittaa

Olen edellä sivunnut pelkoa lyhyesti verratakseni sitä ahdistukseen ja kirjoittanut, että ahdistuksen ja pelon ero on siinä, että pelolla on aina jokin objekti, kun taas ahdistus ei kiinnity mihinkään ja siten asettaa meidät ei-minkään laajan aukeaman äärelle. Ahdistuksessa on silloin pohjimmiltaan kyse olemisen yhtäkkisestä käsittämättömyydestä, sen sietämättömästä keveydestä, Milan Kunderaa lainaten, tai vastaavasti sen sietämättömästä painavuudesta. Pelko on tässä fenomenologisen ja eksistentiaalistisen filosofian teoriassa jotain, joka kiinnittää meidät tähän maailmaan ja sen objekteihin, ja muistuttaa yhteydestämme toisiin kansatäällölon kautta. Ahmed sijoittaa pelon tunteen jonnekin ahdistuksen ja pelon fenomenologisen määrittelyn välimaastoon, ja Heideggeria (1926/2010, 179–80) mukailen kirjoittaa, että pelko liittyy objektiin, joka ei ole aivan läsnä, mutta joka lähestyy ja uhkaa ohittaa meidät liian läheltä. Pelko liittyy siis siihen, että jokin pelottava objekti tulee lähelle, minkä vuoksi siinä on kyse läsnä olevasta hetkestä, jossa on kuitenkin jonkinlainen huoli tulevaisuudessa tapahtuvasta pelottavan objektin aiheuttamasta kivusta (Ahmed 2004, 64).

Pelosta tekeekin erityisen sietämätöntä se, ettei pelottava objekti ole täysin läsnä materiaalisesti. Tämän vuoksi emme voi Ahmedin (mt. 62–63) mukaan osoittaa pelon sijaitsevan missään. Sen sijaan, että pelko ottaisi asumukseensa jonkin tietyn objektin, se liukuu erilaisten merkkien ja kehojen välillä (mt., 64), joihin on jo aiemmin kiinnittynyt kulttuurisidonnaisia tahmeita merkkejä toiseudesta ja pelottavuudesta. Näin luonnehdittuna pelko järjestee kehojen suhteita

toisiinsa: se tuo toisia kehoja lähemmäs toisiaan ja samalla pyrkii työntämään toiset etäämmälle (mt., 62–63). Se luo tunteen: ”tuollainen, jollainen minä en ole”, ja sitten kääntyy pois sen luota, kohti niitä, joiden kanssa jakaa ominaisuuksia ja ajatuksia. Kuitenkin pelko tämän toisen, ”tuollaisen”, palaamisesta ja lähelle tulemisesta jää läsnä olevaksi huoleksi, joka kohdistuu tulevaisuuteen ja jonka edessä käännymme yhä voimakkaammin ”meidän” puoleen. (Mt. 67.) Tällä perusteella esimerkiksi solidaarisuus perustuu oikeastaan turvattomuuden tunteelle sen sijaan, että se pohjaisi tarpeeseen. Silloin yhteisesti havaitun ja tulkitun riskin muodostaminen saa ihmiset hakeutumaan toistensa seuraan ja muodostamaan yhteisöjä. (Beck 1986/1992, 49.)

*The Trainee*ssa vaikuttaakin siltä, että Johannasta tulee pelkoa herättävä objekti, jonka arvaamaton joutilaisuus jää eräänlaiseksi aavistukseksi roikkumaan toimistotilaan. Viimeisissä viesteissään esihenkilöille heidän kanssaan keskustellut työntekijä mainitsee jopa, että työntekijät pyrkivät välttelemään hissiä, jossa Johanna ajelehti edestakaisin. Samalla hän mainitsee, että työntekijöillä kuluu ”tolkuttomasti” aikaa tilanteen päivittelyyn ja spekulointiin. Teoksessa näkyy siis selkeästi Ahmedinkin kuvaileman pelon tapa järjestellä sosiaalista tilaa ja sitä asuttavia kehoja tuoden toisia lähemmäs toisiaan (työntekijät hakeutuvat toistensa läheisyyteen spekuloidaan tilannetta) ja työntäen toisia kauemmas (työntekijät välttelevät Johannan asuttamaa hissiä ja Johannaa itseään).

Ahmed (2004, 66) erottaa pelon ahdistuksesta siten, että ahdistus soljuu tarrautumatta mihinkään ja silloin siitä tulee meidän lähestymistapamme ympäröivään todellisuuteen, kun taas pelko tarrautuessaan ja ”ei-ihan läsnä ollessaan” merkitsee jonkun toisen lähestymistä meitä kohti. Pelko kiinnittyy kehoihin, jotka ”voisivat olla” (mt., 79), ja sitä kautta se linkittyy myös joutilaisuuden fenomenologiseen määritelmään olemisesta kaiken ja ei-minkään äärellä samanaikaisesti. Silloin pelkoon tarrautuneet merkit vastaavat kaikkea ja niiden kiinnittymättömyys ja ”ei-ihan läsnä olo” osoittaa edessä avautuvan ei-minkään aukeaman, jota kuitenkin reunustaa painostava mahdollisuus siitä, että jokin, joka uhkaa turvallisuutta, tulee lähelle tai ohittaa.

Ahmedin (2004, 68–69) mukaan pelkoon liitetään myös haavoittuvaisuus siten, että sillä, joka on haavoittuvainen, oletetaan olevan syitä pelätä enemmän. Haavoittuvuus on eräänlaista avoimuutta maailmaa kohtaan, ja tavallaan se purkaa yhteisöjen väliin muodostuneita eri kehojen rajoja. Kuitenkin lähes samaan hengenvetoon se luo ristiriidan ympärilleen ja pudottaa haavoittuvuuden tarkastelijan pohtimaan kysymystä siitä, kuka tässä oikeastaan on vaarassa.

Haavoittuvuuden ollessa avoimuutta maailmaa kohtaan voidaan sen päätellä kuuluvan joutilaan olemisen luonnehdintaan, jolloin joutilaisuuden avoimesta haavoittuvuudesta tulee pelottavaa – jos ei joutilaille itselleen, niin sille, joka toisen joutilaisuutta tarkastelee. Ajattelen kolmannen luvun viittausta Barthesin (ks. tämä teksti sivu 25) ”kymmenen tikkua laudalla” -leikkiin, ja sitä neutraalia hetkeä, kun tikut lentävät hetken painottomina ilmassa, juuri ennen kuin putoavat alas. On mahdollista, että tikut katkeavat pudotessaan, ja on mahdollista, että tikut putoavat jonkun päälle satuttaen. Jos tikut representoivat joutilasta, neutraalin äärellä olevaa henkilöä, tilanteen katsojat tietävät, että joutilaaseen itseensä sattuu, tai hän satuttaa muita. Epätietoisuus on piinaavaa: jokin uhkaa lähestyä, mutta kukaan ei tiedä mitä se tekee tai miltä se loppujen lopuksi näyttää. Ahmed (mt., 69) kirjoittaakin, että mitä vähemmän tiedämme mikä tai kuka on kyseessä, sitä pelottavampi maailmasta ylipäättään tulee. Samalla turvalliseksi koettujen paikkojen kohtaamista pienistäkin uhkatekijöistä kasvaa suuria ja mahdollisimman nopeasti kitkettäviä ongelmia.

Juuri tällä tavalla Johannan joutilaisuus kasvaa lumipallon tavoin nopeasti muutamassa päivässä huvittavasta ja erikoisesta tilanteesta huoleksi, joka deloittelaisen sähköpostin mukaan vie valtavasti tilaa työntekijöiden mielessä ja lopulta johtaa hätäisenä kaikuvaan käskyyn poistaa hänet toimiston tiloista. Sitä mukaa, kun Johanna vaihtaa oleskelupaikkaansa, deloittelajien epätietoisuus siitä, kuka hän on, lisääntyy. Uusi paikka ei selitä eikä päätä väärässä paikassa ilmenevää joutilaisuutta, vaan sen sijaan avaa joka kerta tilan uusille kysymyksille. Johannan merkityksen ja määritelmien hakemisen piinallisuus tuntuu ja kuuluu esihenkilölle kirjoitetuissa viesteissä, joista tulee eräänlaisia avunpyyntöjä pitää huolta ”meidän” turvallisuudesta, jota ”toinen” nyt uhkaa.

Se, että deloittelaiset kääntyvät esihenkilöiden puoleen kitkeäkseen joutilaisuudessa kelluvan uhkatekijän viittaa myös pelkoon ja sen toimintaan hallinnan työkaluna. Ihmiset suostuvat hallittaviksi, eli kontrolloitaviksi, sillä vaihtokaupassa he saavat ”vapautuksen” pelosta (Ahmed 2004, 71). Kun jokin ulkoinen kontrolloi elämää, voi silloin rauhassa luottaa, että se kontrolloi myös uhkatekijöitä ja että sen vastuulla on kitkeä sellaiset pois. Kontrolloiduksi tulemisen vaihtaminen taattuun turvallisuuteen muodostuu normiksi, ja sitä rikkovaan henkilöön tarrautuu tahmeita, pelottavia merkkejä. Deloitteen toimistolla työntekijät ovat lunastaneet turvatun paikkansa yhteisössä (ja palkkalistoilla) suostumalla noudattamaan hallinnollisia ohjeita ja normeja. Johannan joutilaisuus tuntuu rikkovan tämän sopimuksen, ja työntekijät haluavatkin

poistaa hänet tilasta, jotta voivat palata takaisin ansaitsemaansa pelottomuuden tunteeseen, noudattamaan tavallisia työhön liittyviä rutiineja ja toimia.

5.3 Kipu kaiken alla

Mitä joutilaisuudessa sitten pelätään niin, että tunnetta täytyy käsitellä vihan avulla? Aloitin tutkielmani kaivautumalla syvälle olemiseen ja ei-olemiseen ja lopetan kaivautumalla samaan paikkaan, mutta tällä kertaa kivun tunteen kautta. Kipu on Ahmedin (mt.) mukaan eräänlainen lähtökohta, jonka kokemusta ympäröi pelko, jota taas pyrkii häivyttämään ja työntämään kauemmas viha, inho ja häpeä. Siinä on kyse jonkin vieraan tunkeutumisesta itseen (tai ”meihin”), luvatta ja olemista ja sen muotoa peruuttamattomasti muuttaen. Kipua kokiessaan kehon pinta tulee tunnettavaksi, sillä jokin toinen kuin itse painaa sitä vasten. Tällaisessa kontaktissa keho haluaa muotoutua uudestaan, muotoilla rajansa uudestaan, jotta tämä vieras, ihoa painava voitaisiin työntää ulos. Samalla tulemme määritelleeksi, että kivun aiheuttaja on tämä toinen. (Mt., 27).

Koska kivun kokemukseen liittyy olennaisesti tietoisiksi tuleminen oman kehonsa rajoista ja siitä, että joku toinen, kontaktissa itseen manipuloi niitä, ollaan kivun kokemuksessa eräänlaisen peruuttamattoman muutoksen äärellä. Kun keho kokee kipua, se vääntelehtii ja yrittää hakeutua muotoon, jossa tunne ei olisi niin voimakas. Kun keho kokee kipua, se vaatii huomion kiinnittämistä itseensä ja siten muokkaa suuntautumistamme maailmaan. (Mt.) Näin ollen kipu järjestää kehoja ja niiden suhteita toisiinsa työntäen toisia kauemmas ja toisia lähemmäs, aivan kuten viha ja pelkokin, kuten edellä olen jo kirjoittanut.

Kivun kokemus on ehkä kaukana *The Traineesta*, mutta Johannan joutilaisuuteen liittyvissä tunnereaktioissa se on kuitenkin läsnä joutilaisuuteen liittyvän passiivisuuden kautta. Ahmed (2004, 3) kirjoittaa passiivisuuden olevan pehmeyttä, jopa heikkoutta, jossa kehon rajat ovat helposti uudelleenmuotoiltavissa. Silloin passiivisuus tarkoittaa haavoittuvuuden tapaan avoimuutta maailmalle, mutta myös alttiutta sille, että toisen tulevat ja ottavat vallan toiminnasta. Rajattomana ja avoimena, passiivinen henkilö on vaarassa tulla muotoilluksi uudestaan toisten toimesta. (Mt., 2.) Vaikka deloitteellaiset tuskin ovat huolissaan siitä, tuleeko joku satuttamaan ja siten muotoilemaan Johannan uudestaan ilman tämän lupaa, heidän reaktionsa paljastavat asenteet itse joutilaana, siis verrattain passiivisena, olemiseen. Jos ei aktiivisella, määritelmiin ja lineaariseen toimintaan tähtäävillä toimilla järjestä itseään

suhteessa ympäristöönsä ja toisiin, millaisena sitten edes on olemassa? Joutilaana, kaiken ja eiminkään äärellä neutraaliin passiivisuuteen kietoutuva tuntuu leikkivän olemassaolonsa kustannuksella joka hetki asettaen sen alttiiksi muutoksille, jotka eivät lähde olemisesta itsestään, vaan toisten toimista.

Johannan joutilaisuuden aiheuttama kiusaantuneisuus ja ärsyynnys voidaan tulkita kaiuiksi jostain syvemmästä, olemiseen ja sen määrittämiseen liittyvistä kysymyksistä. Siinä on ehkä kyse siitä, missä on kenenkin paikka, miten kukakin määrittyy ja kenellä on oikeus määritellä ketäkin. Siinä on kyse kääntymisestä sellaisten puoleen, jotka kuuluvat ”meihin”, jotta turvallisuudentunne ja elämä sellaisena kuin se tiedetään voisi rauhassa jatkua ilman jonkun ”toisen” tunkeutumista tilaan ja sen muodon manipuloimista ilman lupaa. Vaikka joutilaisuus on olemisensa ja kansatäälläolon osalta harmitonta passiivisessa, neutraalissa, rajattomassa, ajelehtivassa pehmydessään ja kontrastoituessaan aktiiviseen toimintaan ja niihin, jotka eivät ole joutilaina, siitä tulee terävää, aktiivisesti ärsyttävää ja jopa asenteellista. Kaikki tämä uhkaa totutun ja tavallisen, ”meidän” yhteisen kehomme pintaa tökkien, raaputtaen ja manipuloiden sen pintaa kunnes se halutaan singota pois, toisaalle, pois silmistä ja taukokuoneen keskustelunaiheista.

6 Lopuksi

Olen tarkastellut Pilvi Takalan installaatiota *The Trainee* keskittyen sen yksikanavaisen videoversioon. Tutkielmani osoittaa taiteen ja sen tulkinnan kielen voiman kommunikoida katsojalleen inhimillisiä tarpeita ymmärtää sekä maailmaa että kukin itseään. Tutkielmani löytää paikkansa suomalaisella taiteentutkimuksen kentällä taiteen fenomenologisen tutkimuksen alueella. Ajattelen hyödyntämäni tutkimuksen lähestymistavan osoittavan, että taiteen voima on sen tulkinnassa sekä tulkintojen yhtäaikaisessa jatkuvuudessa ja toisistaan riippumattomassa yksilöllisyydessä. Kuvakielet kulkevat, muotoutuvat ja uudelleenjärjestäytyvät ajan kuluessa, mutta niitä tulkitsevien ihmisten motivaatiot pysyvät ytimessään samankaltaisina: katsomme ja tutkimme taidetta, koska haluamme ymmärtää mitä teos meille haluaa kommunikoida. Katsomme ja tutkimme taidetta, sillä haluamme ymmärtää miksi ihailemme, välttelemme, kiusaannumme, raivostumme tai ilahdumme taideteoksesta.

Olen lähestynyt tutkielmani analyysikohdetta sekä siitä kirjoittamista hyödyntäen fenomenologisen filosofian metodeja juuri edellä mainituista syistä. Takalan teoksen interventio nostaa pintaan kiusaantuneisuutta, joka ohjaa sen tunteen alkuperästä kiinnostuneet teoksen äärelle nostamaan reaktioiden kerroksia nähdäkseen, millaiset asiat saivat ne aikaan. Vaikka sekä oma tunnereaktioni katsojana että intervention tallenteessa näkyvät deloittelaisten tunnereaktiot ovat päällimmäisenä, olen tässä tutkielmassa tarkoituksella jättänyt niiden käsittelyn viimeiseksi. Sen sijaan, että olisin alkanut käsitellä aihetta ensimmäisistä reaktioista käsin päätin aloittaa matkan ytimestä ja osoittaa, kuinka juuri niillä ensimmäisenä huomiomme kiinnittäneillä tunnereaktioilla on syvällä elävät inhimilliset juuret, joista kasvaa paljon muutakin. Sitä kaikkea voimme sitten tarkastella eri konteksteissa, eri muodoissa.

*The Trainee*ssa nuo tunnereaktiot petaavat alleen kapitalistisen markkinatalouden muovaamia sääntöjä siitä miten yhteistä tilaa käytetään ja millaisia reittejä siinä kulkevan tulee noudattaa. Reaktiot paljastavat näiden sääntöjen aseman kyseenalaistamattomana oletusarvona tavalliselle ja turvalliselle, hyväksyttävälle toiminnalle, joka perustuu solahtamiseen määritelmien lokeroihin ennen, kuin ehtii edes vierailta joutilaan määrittelemättömyyden alueella. Kolmannen käsittelyluvun analyysini situationistien psykomaantieteen avulla osoittaakin, että toimistotilan kirjoittamattomat säännöt eivät tunnu kestävän kyseenalaistamista tai kritiikkiä, vaan pyrkivät nopeasti eroon tilankäyttäjistä, joka ajelehtii ja tuntuu kysyvän: ”voisiko näinkin tehdä töitä?” Intervention tallenne myös osoittaa eräänlaisen herkkyyden, joka määrittää

systemiä, jota vastaan joutilaisuus asettuu. Tuodessaan tämän esiin 1960-luvulla situationistit kirjoittivat siitä kärkevästi ja provosoiden. En osaa sanoa, millaisia tunteita heidän ajalehtimisensä tai speaktaakkelikulttuurin kritiikkinsä sai aikaan, mutta *The Traineen* perusteella voin arvata vastaanoton olleen samankaltainen. Yhteisten sääntöjen laiminlyöjät tulee sulkea ulkopuolelle. Varsinkin silloin, kun heidän esittämänsä harmittomat kysymykset asettavat sääntöjen noudattajat jonkinlaisen olemassaoloa koskevan pohdinnan äärelle. Tarve kääntyä pois kysyjästä, ”meidän” puoleen vahvistamaan oman olemassaolon tarkoitusta ja roolia kertoo epämukavuudesta ja sen oivaltamisesta, että esitetyssä kysymyksessä on perää. Samalla sama kysymys väläyttää kehollisen vaihtoehdon jämähtäneelle rakenteelle, joka ei aina onnistu tarjoamaan tarpeeksi joustoa ja hitautta jota jatkuvaan kasvuun perustuva suoritusyhteiskunta oikeastaan kaipaa.

Johannan ajalehtivan tilankäytön lisäksi deloittelaiden tunnereaktiot saavat alkunsa väärässä paikassa ja väärällä tavalla olevasta neutraaliudesta ja hiljaisuudesta, jotka korostuvat värityksien kautta. Toisen käsittelyluvun analyysini osoittaa sen, kuinka neutraalius olemisen tapana on joutilaisuuden kanssa samankaltaista – se on ”ennen-kuin” -tila, joka reunustaa määriteltävää toimintaa. Hiljaisuuden analyysi taas osoittaa, että vaikka itse hiljaisuus ei olisi aina neutraalia tai joutilasta, se jakaa eräänlaisen läsnä olevaan hetkeen sitoutuvan ennustamattomuuden tilan joutilaisuuden kanssa. Lähdeaineistoni avulla olen osoittanut, että hiljaisuudella voi olla paljon sanottavaa, mutta se voi myös olla kirjaimellista hiljaisuutta: äänen, liikkeen, tunteiden, tarkkojen määritelmien poissaoloa. *The Traineesa* deloittelaiset tuntuvat kaipaavan sanoituksia Johannan joutilaisuudelle ja hiljaisuudelle, eikä heille riitä se mitä Johanna vastaa. Johanna jää silloin hiljaiseksi, vaikka puhuikin aivan tavallisesti. Analyysini osoittaa, että kyseessä on enemmänkin joutilaisuuden toiminnallisesta hiljaisuudesta jonka sanoittaminen ei millään voi sitä määritellä tai pureskella valmiiksi.

Kaikkein syvimmältä joutilaisuuteen liittyvien tunnereaktioiden takaa löytyy kysymykset olemisesta täällä sekä yksilöinä, että osana kaiken olevan muodostamaa kollektiivista kanssataällöoloa. Aloitin tutkielmani joutilaisuuden fenomenologisesta määritelmästä olemisena kaiken ja ei-minkään äärellä yhtäaikaaisesti. Se tuntuu ehkä kaukaiselta ja vähän triviaaliltakin pohdinnan aiheelta. Onhan kuitenkin kyse pintapuolisesti siitä, että Deloitten toimistolla on työharjoittelijana esiintyvä henkilö, joka ei tee mitään. Eikö silloin deloittelaiden ärsyynys ole vain sitä, että he tietävät työnteon säännöt ja noudattavat niitä eivätkä voi sitten sietää ulkopuolista henkilöä, joka tulee heidän joukkoonsa lörvimaan ja laiminlyömään näitä

yhteisiä sääntöjä? Juuri deloittelaisten epämukavuus, joka käy sietämättömäksi toimiikin eräänlaisena johtimena siihen, ettei kyse olekaan ihan vaan pelkästä sääntöjen noudattamisesta. Tai ehkä on, mutta se, filosofian käytäntöjä noudattaen, ”begs the question”: miksi se, ettei Johanna noudata sääntöjä ja vielä toteuttaa sen tällä tavoin on niin sietämätöntä? Etsiessäni vastausta tähän kysymykseen olen kaivautunut situationistien spekaakeliteorian ja psykomaantieteellisen ajatelmien sekä neutraaliuden ja hiljaisuuden läpi olemiseen ja edelleen ei-mihinkään. Näin olen osoittanut, että Johannan joutilaisuuden sietämättömyys puhuttelee eräänlaista ei-minkään edessä ilmenevää ahdistusta, jolloin oma oleminen tulee esiin, kun sitä yhtäkkisesti rokotetaan ei-minkään kuilun yllä. Samalla joutilaisuus on aukeama, joka näyttää kaiken tasapuolisesti tarttumatta mihinkään. Se tarjoaa mahdollisuuden lumoutumiselle ja hengen haukkomiselle, joka muuttaa olemistamme hetkeksi – tai pienellä tavalla jopa pysyvästi.

Tutkielmani avaama näköala teoreettisia jatkokysymyksiä ajatellen kohdistuu erityisesti kolmannessa käsittelyluvussa esittelemäni Noora Pyyryn ”hengailutietämisen” käsitteen osoittamaan suuntaan. Ajatus hengailun ja tiedonmuodostuksen yhteydestä toisiinsa on kiehtova ja tärkeä, sillä se tuntuu tarjoavan vaihtoehdon *The Traineen* osoittamaan järjestelmään, jossa hitauden ja ajatelmien valitseminen koetaan eliminoitavana uhkatekijänä. Tällainen jatkokysymys tuntuu sopivan Pilvi Takalan muuhun tuotantoon ja voisikin avata lisää väyliä asettaa taidehistoriallinen, yhteiskuntatieteellinen ja filosofinenkin tutkimus keskusteluun toistensa kanssa.

Taiteen kyky tarkastella ytimiä, olemuksia ja ei-olemuksia on taidehistoriankin kannalta tärkeä osoitus taiteen roolista yhteisen tilan kommunikoijana ja jäsentäjänä. Samalla se toimii toistemme yhteen saattajana ja kokemusverkostojen punojana. Olen tässä tutkielmassa pyrkinyt seuraamaan näitä siltoja sekä kokemusverkostojen solmuja ja kierroksia osoittaen, miten taiteellinen työ ja taideteos voi herättää tunteita. Näiden tunteiden purkaminen taas kulkee yhteiskuntateoreettisen, taidehistoriallisen ja viimeksi filosofisen tutkimusperinteen reittejä löytääkseen merkityksensä. Näen nämä tutkimusperinteet toisiinsa linkittyvinä tapoina kohdata maailma ja lumoutua sen avaaman kaiken ja ei-minkään edessä.

Lähteet

Aineisto

Pilvi Takala: "Bag Lady" (2006) <https://pilvitakala.com/bag-lady/> (13.4.2022).

Pilvi Takala: "Wallflower" (2006) <https://pilvitakala.com/wallflower> (13.4.2022).

Pilvi Takala: "The Angels" (2008) <https://pilvitakala.com/the-angels/> (13.4.2022).

Pilvi Takala: "The Trainee" (2008) <http://pilvitakala.com/the-trainee/> (13.4.2022).

Pilvi Takala: "The Stroker" (2018) <https://pilvitakala.com/the-stroker/> (13.4.2022).

Kirjallisuus

Agamben, Giorgio 2001. *Keinot vailla päämäärää. Reunamerkitöjä politiikasta.* (Alkup. *Mezzi senza fine: Nota sulla politica*). Käänt. Juhani Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto.

Ahmed, Sara 2004. *The Cultural Politics of Emotion.* Edinburgh University Press.

Arendt, Hannah 1958/2002. *Vita activa – ihmisenä olemisen ehdot.* (Alkup. *The Human Condition*). Käänt. Riitta Oittinen et al. Tampere: Vastapaino.

Barthes, Roland 2002. *The Neutral. Lecture Course at the Collège de France (1977–1978).* Käänt. Rosalind E. Krauss & Denis Hollier. New York: Columbia University Press.

Baudrillard, Jean 1988. "Simulacra and Simulations" teoksessa *Jean Baudrillard, Selected Writings.* Toim. Mark Poster. Stanford University Press.

Beck, Ulrich 1986/1992. *Risk Society: Towards a New Modernity.* (Alkup. *Risikogesellschaft*.) Käänt. Mark Ritter. London: Sage.

Brusatin, Manolo 1983. *Värien historia.* (Alkup. *Storia dei colori*). Käänt. Leena Talvio. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide.

Chtcheglov, Ivan 1953. "Formulatory of a New Urbanism" teoksessa *Situationist International Anthology*. Toim. Ken Knabb. Käänt. Ken Knabb. Berkeley: Bureau of Public Secrets, 1–8.

Debord, Guy 1957. "Report on the Construction of Situations" teoksessa *Situationist International Anthology*. Toim. Ken Knabb. Käänt. Ken Knabb. Berkeley: Bureau of Public Secrets, 25–43.

Debord, Guy 1958. "Definitions" teoksessa *Situationist International Anthology*. Toim. Ken Knabb. Käänt. Ken Knabb. Berkeley: Bureau of Public Secrets, 51–53.

Debord, Guy 1959. "Detournement as Negation and Prelude" teoksessa *Situationist International Anthology*. Toim. Ken Knabb. Käänt. Ken Knabb. Berkeley: Bureau of Public Secrets, 67–68.

Debord, Guy 1967. *Spektaakkelin yhteiskunta*. (Alkup. *La société du spectacle*.) Käänt. Tommi Uschanov. Helsinki: Summa.

Dunderfelt, Tony 2001. *Intuitio ja tunneviestintä*. Helsinki: Dialogia.

Gylén, Marko 2005. "Teoksen kirjoittumisen haaste. Mannermaisesta filosofiasta, taidehistoriasta ja Egyptistä" teoksessa *Kanssakäymisiä. Osallistavan taiteentutkimuksen askelia*. Toim. Taru Elfving & Katve-Kaisa Kontturi. Taidehistoriallisia tutkimuksia 32. Helsinki: Taidehistorian seura, 37–53.

Gylén, Marko 2010. "Pidättyminen liikituksen kynnykselle. Jälkifenomenologisen filosofian metodologiasta ja soveltamisesta taidehistoriaan." teoksessa *Kuinka tehdä taidehistoriaa?* Toim. Minna Ijäs, Altti Kuusamo & Riikka Niemelä. Turku: Utukirjat, 210–239.

Heidegger, Martin 1929/2008. "What Is Metaphysics?" (Alkup. "Was ist Metaphysik?") teoksessa *Basic Writings*. Toim. David Farrell Krell. New York: HarperCollins, 93–110.

Heidegger, Martin 1926/2010. *Being and Time*. (Alkup. *Sein und Zeit*.) Käänt. Joan Stambaugh. Albany: State University of New York Press.

Heidegger, Martin 1935/2008. “The Origin of the Work of Art” (Alkup. “Der Ursprung des Kunstwerkes”) teoksessa *Basic Writings*. Toim. David Farrell Krell. New York: HarperCollins, 143–206.

Hirvi-Ijäs, Maija 2014. *22 tapaa. Taiteellinen ajattelu suomalaisessa nykytaiteessa*. Helsinki: Parvs Publishing, 160–167.

Kant, Immanuel 1790/2018. *Arvostelukyvyn kritiikki* (Alkup. *Kritik der Urteilskraft*). Käänt. Risto Pitkänen. Helsinki: Gaudeamus.

Kaunonen, Leena 2006. ”Veden läpi hohtava kirjain: Martin Heideggerin fenomenologinen logos ja olemassaolon kysymysten uudelleen asettaminen Eeva-Liisa Mannerin Fahrenheit 121:ssä” teoksessa *Heidegger. Ajattelun aiheita*. Toim. Jussi Backman & Miika Luoto. *niin&näin* -lehden kirjasarja 23°45. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura, 302–317.

Koivusalo, Markku 2001. “Jälkisanat: ihminen vailla ääntä” teoksessa *Keinot vailla päämäärää. Reunamerkintöjä politiikasta*. Helsinki: Tutkijaliitto, 83–121.

Krauss, Rosalind 2002. “Translators’ Preface”. *The Neutral. Lecture Course at the Collège de France (1977-1978)*. Käänt. Rosalind E. Krauss & Denis Hollier. New York: Columbia University Press.

Lehtinen, Torsti 2002. *Eksistentialismi. Vapauden filosofia*. Espoo: Arktinen Banaani.

Luoto, Miia & Backman, Jussi 2006. Johdannoksi ajattelun aiheisiin teoksessa *Heidegger. Ajattelun aiheita*, toim. Jussi Backman & Miika Luoto. *niin&näin* -lehden kirjasarja 23°45. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura, 9–45.

Plant, Sadie 1992. *The most radical gesture. Situationist International in a postmodern age*. Lontoo: Routledge.

Pyhtilä, Marko 1999. *Taiteen kritiikki ja kritiikin taide. Länsimaisen kulttuurinihilismin lyhyt oppimäärä*. Helsinki: LIKE.

Pyhtilä, Marko 2015. ”Guy Debord ja Kansainväliset situationistit” teoksessa *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. Toim. Miikka Pyykkönen & Ilkka Kauppinen. Helsinki: Gaudeamus, 178–190.

Pyry, Noora & Aiava, Raine 2020. “Enchantment as fundamental encounter: wonder and the radical re-ordering of subject/world” *Cultural Geographies* vol. 24 (4), 581–595.

Räsänen, Marjo 2008: *Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus*. Jyväskylä: Gummerus.

Sadler, Simon 1999. *The Situationist City*. Cambridge: The MIT Press.

Sartre, Jean-Paul 1947/2007. *Existentialism Is a Humanism*. (Alkup. *L'Existentialisme est un humanisme*). Käänt. Carol Macomber. New Haven: Yale University Press.

Sartre, Jean-Paul 1970. *Essays in Existentialism*. Toim. Wade Baskin. New York: Citadel Press.

Sederholm, Helena 1994. *Intellektuaalista terrorismia. Kansainväliset Situationistit 1957–72*. Jyväskylä Studies in the Arts, no. 40. Jyväskylän yliopisto.

Sontag, Susan 1967. “The Aesthetics of Silence” teoksessa *Styles of Radical Will*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 3–34.

Tervo, Juuso 2016. “Learning Untimely 1” *Knowledge Cultures* vol. 4 (5). Woodside: Addleton Academic Publishers, 11–27.

Vaneigem, Raoul 1963. “Basic Banalities, part 2” teoksessa *Situationist International Anthology*. Toim. Ken Knabb. Käänt. Ken Knabb. Berkeley: Bureau of Public Secrets, 154–172.

Vaneigem, Raoul 1967/1994. *The Revolution of Everyday Life*. (Alkup. *Traité de savoir-vivre à l'usage des jeunes générations*.) Käänt. Donald Nicholson-Smith. Lontoo: Rebel Pree/Left Bank Books.

Veblen, Thorstein 1899/2002. *Joutilas luokka*. (Alkup. *The Theory of the Leisure Class*). Suom. Tiina Arppe & Sulevi Riukulehto. Helsinki: Art House.

Vähämäki, Jussi 2005. "Johdanto Speaktaakkelin yhteiskuntaan" teoksessa *Speaktaakkelin yhteiskunta*. Helsinki: Summa. 7–21.

Wylie, John 2009. "Landscape, Absence and the Geographies of Love". *Transactions of the Institute of British Geographers* vol. 34 (3). Oxford: Blackwell Publishing, 275–89.

Von Wright, Georg Henrik 1998. *Logiikka ja humanismi*. Käänt. Hilppa Kinos. Helsinki: Otava.

Tietokannat ja internetlähteet

"Idle". Merriam-Webster Dictionary. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/idle> (13.4.2022).

Kristberga, Laine 2011. "Awkwardness and social paradigms in ethnographic observations. Conversations with video artists Julika Rudelius and Pilvi Takala". *Studija* 4/2011. <http://studija.lv/en/index.php?parent=1238> (13.4.2022).

Pyry, Noora 2018. "From psychogeography to hanging-out-knowing: Situationist *dérive* in nonrepresentational urban research." *Area (London 1969)* vol.51 (2), 315–323. (<https://rgs-ibg-onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.utu.fi/doi/full/10.1111/area.12466>) (13.4.2022).

Pyry, Noora. 2019. "Akateeminen hengailu: Lumoutumisen tiloja ja radikaalin ajattelun mahdollisuuksia." *Terra* vol.131 (4), 223–233. <https://terra.journal.fi/article/view/83099/47868> (13.4.2022).

Siegelbaum, Sami 2013. "Business Casual: Flexibility in Contemporary Performance Art". *Art Journal*, Autumn 2013. http://pilvitakala.com/wp-content/uploads/2018/01/Business_Casual_Flexibility_in_Contempor.pdf (13.4.2022).

Spencer, Catherine 2016. "Open Access: Pilvi Takala interviewed by Catherine Spencer". *Art Monthly*, June 2016. http://pilvitakala.com/wp-content/uploads/2017/05/AM397_PT.pdf (13.4.2022).

"Stillstand". Ilmainen Sanakirja. <https://ilmainensanakirja.fi/saksa-suomi/stillstand> (13.4.2022).

Takala, Pilvi 2008. *The Traineeen* teosteksti. <https://pilvitakala.com/the-trainee> (13.4.2022).

Thrift, Nigel 2000. "Afterwords". *Environment and Planning D: Society and Space*, vol.18, 213–255. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1068/d214t> (13.4.2022).

Vishmidt, Marina 2017. "The Two Reproductions in (Feminist) Art and Theory since the 1970s". *Third text* vol. 31 (1), 49–66. <https://web-p-ebsohost-com.ezproxy.utu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=f6a200dc-ff39-46d3-91d6-1ca6cf74dec9%40redis> (13.4.2022).

Kirjallinen tiedonanto

Pilvi Takalan sähköposti 13.4.2021 Ida Martikaiselle otsikolla "The Trainee gradun aiheena".